

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) กับการยอมรับ
ของเกษตรกร อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

โดย

นายวัลลภ สุวรรณอาภา และคณะ

กรกฎาคม 2547

สัญญาเลขที่ RDC44NO038

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) กับการยอมรับ
ของเกษตรกร อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัย สังกัด

1	นายวัลลภ สุวรรณอาภา	เกษตรกร
2	นายโกมินทร์ แก้วเมือง	เกษตรกร
3	นายจำรูญ บุญทา	เกษตรกร

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.3 คำถามหลักของการวิจัย	8
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.5 ขอบเขตการวิจัย	9
1.6 งบประมาณที่ใช้ในงานวิจัย	10
1.7 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	10
1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย	10
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ	11
บทที่ 2 บริบทชุมชนวิจัย 2 หมู่บ้าน	
2.1 บ้านขุนขวม หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2	12
2.1.1 ประวัติความเป็นมา	12
2.1.2 สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม	13
2.1.3 สภาพทางสังคมศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี	14
2.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ	22
2.1.5 สภาพทางเศรษฐกิจ	27
2.2 บ้านปางดง	42
2.2.1 ประวัติความเป็นมา	42
2.2.2 สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม	43
2.2.3 สภาพทางสังคมศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี	44
2.2.4 แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น	51
2.2.5 สถานที่ท่องเที่ยว	51
2.2.6 การคมนาคมติดต่อ	52
2.2.7 การศึกษา	52
2.2.8 การสาธารณสุข	54

	หน้า
2.2.9 การปกครองและภาวะผู้นำ	54
2.2.10 โครงสร้างทางสังคมและระบบเครือญาติ	54
2.2.11 ข้อห้ามของชาวม้ง	55
2.2.12 ข้อห้าม,ข้อพึงระวังของเผ่ากะเหรี่ยงสำหรับคนภายนอก	56
2.2.13 ทรัพยากรธรรมชาติ	59
2.2.14 สภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขของตำบลแม่อุค	62
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	
3.1 ขอบเขตการวิจัย	64
3.2 บทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง	64
3.3 ขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย	66
3.4 กระบวนการในการดำเนินงานกิจกรรมในแต่ละช่วง	69
บทที่ 4 สถานการณ์ด้านการเกษตรในพื้นที่	
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสีย ของการเกษตรสมัยก่อน (แบบดั้งเดิม) และการเกษตรสมัยใหม่ (ปัจจุบัน)	93
4.2 ภาพความฝันของเกษตรกรต่อการเกษตรอนาคต	97
4.3 องค์ความรู้ในการทำเกษตรแบบดั้งเดิมของเกษตรกร	99
4.4 ทบทวนปัญหาทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่	104
4.5 แผนกิจกรรมทดลองเพื่อแก้ปัญหา	109
บทที่ 5 ผลการทดลองการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นในแปลงเกษตรกร	
5.1 การทดลองกับข้าว กข.21	116
5.2 การทดลองกับกระเทียม	141
5.3 การทดลองกับถั่วเหลืองพันธุ์เชียงใหม่ 90	151
5.4 การทดลองกับกะหล่ำปลีพันธุ์มั่งกู่	156
5.5 การทดลองกับแครอทพันธุ์ถั่ง	160
5.6 การทดลองกับคะน้าพันธุ์ใบดราขวานทอง	165
5.7 การทดลองหาอัตราส่วนปุ๋ยมูลสัตว์ที่เหมาะสมต่อการเพิ่มผลผลิต กระเทียมพันธุ์เชียงใหม่	171

	หน้า
บทที่ 6 สรุป และวิเคราะห์ผลการวิจัย	
6.1 สรุปการดำเนินการวิจัย	176
6.2 การวิเคราะห์ผล	178
6.3 บทเรียน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน	186
6.4 ผลกระทบจากการดำเนินงานวิจัย	187
6.5 ข้อเสนอแนะกิจกรรมต่อเนื่อง	191
บรรณานุกรม	192
ประวัตินักวิจัย	193
บันทึกท้ายเล่มจาก Node	196
ภาคผนวก	197

ชื่อการวิจัย : โครงการ การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) กับการยอมรับของเกษตรกร
อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ชื่อผู้วิจัย : วัลลภ สุวรรณอาภา และคณะ
วัน / เดือน / ปี : เมษายน 2544 – สิงหาคม 2546
ผู้สนับสนุน : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) กับการยอมรับของเกษตรกร อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายร่วมกันศึกษารวบรวมค้นคว้าวิธีการผลิตของเกษตรกรเอง เพื่อค้นหาวิธีการ การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่เหมาะสม รวมถึงการหาแนวทางวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการ ลด ละ เลิก การใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อสร้างความมั่นใจและยอมรับการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นให้แก่เกษตรกรโดยเกษตรกรเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เรื่องการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้สู่เกษตรกรในพื้นที่โดยวิธีทดลอง ทดสอบ ความเหมาะสมในแปลงเกษตรกรอย่างมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางและวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ โดยมีพื้นที่ทดลอง 3 พื้นที่หลัก คือ 1) บ้านขุนยวม หมู่ 2 มีกลุ่มเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรนาฮีกแดง จำนวน 15 คน กลุ่มเกษตรกรฟิงตนเอง จำนวน 5 คน ทั้ง 2 กลุ่ม พื้นที่ทดลองปุ๋ยหมักจากเชื้อจุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับพืช 3 ชนิด คือ ข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม 2) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการทดลอง ข้าว กระเทียม และ 3) บ้านปางดง เกษตรกรร่วมโครงการฯ จำนวน 15 คน ทดลองปุ๋ยหมักจากเชื้อจุลินทรีย์กับพืช 3 ชนิด คือ กะหล่ำปลี แครอท คะน้า รวมทั้งหมด 35 คน

วิธีการศึกษาทดลองใช้การวางแผนการทดลองแบบ Randomized Complete Block Design (RCBD) การสังเคราะห์ข้อมูลหาชนิดปุ๋ยหมักที่เหมาะสมกับพืชที่ทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเปรียบเทียบผลผลิตโดยวิธีพรรณนา

งานทดลองในพื้นที่กลุ่มเกษตรกรนาฮีกแดงและพื้นที่ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาทดลองปุ๋ยหมักที่ผลิตจากหัวเชื้อจุลินทรีย์ในท้องถิ่นหลายชนิดในข้าวพันธุ์ กข.21 ปุ๋ยที่ให้ผลผลิตสูงสุดคือ ปุ๋ยมูลสัตว์ ส่วนในพื้นที่กลุ่มเกษตรกรฟิงตนเองปุ๋ยที่ให้ผลผลิตข้าวพันธุ์ กข.21 สูงสุด คือ ปุ๋ยหมักดิน ผลผลิตเฉลี่ย 1,475 กรัม ต่อ 160 ตารางเมตร ในการใช้สมุนไพร 3 สูตร เพื่อป้องกันแมลง บั่วในข้าวพันธุ์ กข.21 ใน 3 พื้นที่เป้าหมาย สูตรสมุนไพรที่ให้ค่าเฉลี่ยจำนวนแมลงบั่วน้อยที่สุด คือ สมุนไพร สูตรที่ 1 น้ำหมักสารสะเดา

- ในการทดลองปุ๋ยหมักหลายชนิดกับกระเทียม ถั่วเหลือง กะหล่ำปลี เพื่อเปรียบเทียบผลผลิต ปุ๋ยที่ให้ผลผลิตค้ำกับการลงทุนไม่มี แต่ปุ๋ยหมักดินมีราคาต้นทุนการผลิตต่ำกว่าปุ๋ยทุกสูตร ยกเว้นในการทดลองกะหล่ำปลี ปุ๋ยเคมีจะมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าปุ๋ยหมักดินเท่ากับ 0.43 สตางค์ ต่อ กิโลกรัม
- ในการทดลองปุ๋ยหมักชีวภาพในแครอทพันธุ์ถดถัง ปุ๋ยที่ให้ผลผลิตค้ำค่าต่อการลงทุนและให้ผลดีกว่าปุ๋ยเคมี คือ ปุ๋ยหมักดิน ให้ผลผลิต เฉลี่ย 2.56 กิโลกรัม ต่อ 2 ตารางเมตร
- ในการทดลองหาอัตราปุ๋ยมูลสัตว์ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตของ คะน้าพันธุ์ใบตราขวานที่ค้ำกับการลงทุน คือ ปุ๋ยมูลสัตว์ อัตราส่วน 2 กิโลกรัม ต่อ 2 ตารางเมตร ให้ผลผลิตเฉลี่ย 1.02 กิโลกรัม ต่อ 2 ตารางเมตร
- การยอมรับของเกษตรกรในการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นจากจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ 35 คน คิด % การยอมรับ 100 % เกษตรกรที่อยู่ในขั้นลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพจำนวน 34 ราย อีก 1 ราย อยู่ในขั้น ละ โดยมีพื้นที่ทำกินอยู่ 2 ที่ แบ่งเป็นพื้นที่ผลิตพืชอินทรีย์ 1 ที่ และอีก 1 ที่ ผลิตพืชแบบใช้ทั้งชีวภาพและสารเคมี
- การลดต้นทุนการผลิตลงทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เป็นตัวชี้วัดการยอมรับของเกษตรกรในการที่จะหันกลับมาใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นมากขึ้น

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การทดลองโดยตรงของเกษตรกรเองที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง และองค์ความรู้นั้นถูกสอดแทรกถ่ายทอดเข้าไปสู่กระบวนการฝึกอบรม เด็กเยาวชน แกนนำเกษตรกร ในพื้นที่หลายอำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา จนสร้างกระแสการยอมรับการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นทำให้เกิดการยอมรับทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ส่งเจ้าหน้าที่และบุคลากร รวมทั้งเด็กนักเรียน เยาวชน แกนนำชาวบ้าน ต่างเข้าร่วมการฝึกอบรมการถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องตลอดมา

การวิจัยการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับการยอมรับของเกษตรกรเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้อย่างมีส่วนร่วมของเกษตรกรเพื่อที่แก้ไขปัญหาทางการเกษตร เพื่อลดต้นทุนการผลิตลงเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นและค้นหาอัตราปุ๋ยหมักที่เหมาะสมต่อการลงทุน จนนำไปสู่การยอมรับของเกษตรกรในที่สุด

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อำเภอขุนยวมมีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาที่มีพื้นที่ราบอยู่ระหว่างภูเขา โดยมีสภาพของป่าที่อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ป่าสงวน และเขตวนอุทยานแห่งชาติบริเวณที่ราบที่มีอยู่เป็นบริเวณที่มีชุมชนอาศัยอยู่หรือเป็นที่ทำการเพาะปลูกสำหรับส่วนที่เป็นภูเขานั้น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสายและเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นถิ่นฐานดั้งเดิมที่มาแห่งความรุ่งเรืองของชาวกระเหรี่ยงและละว้า ชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งนี้มาหลายชั่วคน ดังนั้นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ คือ ดอยเวียงลัวะเป็นที่ตั้งเมืองเก่าของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะหรือละว้ามีโบราณสถานของพุทธศาสนาของชาวลัวะอันได้แก่สถูปเจดีย์หนองน้ำขนาดใหญ่อยู่บนดอยเวียงลัวะรวมทั้งเศษอิฐเก่ากระจายอยู่ในบริเวณดอยเวียงลัวะซึ่งอยู่ในเขตหมู่บ้านต่อแพ อำเภอขุนยวม ลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาที่พบโดยทั่วไปจะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญในการดำรงชีพของชาว อำเภอขุนยวม ลำน้ำยวม ลำน้ำแม่สุริน ลำน้ำแม่ละเกะ ลำน้ำปอน และลำน้ำที่มีขนาดเล็กอีกหลายสายซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญทำให้เกิดที่ราบลุ่มน้ำยวม ที่ราบลุ่มน้ำปอน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่สุริน ซึ่งที่ราบดังกล่าวเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่ใหญ่ที่สุด เป็นแหล่งผลิตข้าวหอม กระเทียม ถั่วเหลือง งา ถั่วลิสง โดยเฉพาะกระเทียมจะมีพ่อค้าจากจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน มาซื้อเพื่อทำพันธุ์

ในอดีตก่อนปี 2500 ถึง 2516 เกษตรกรอำเภอขุนยวม จะใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ต่าง ๆ ในการปรับปรุงดินเพื่อปลูกพืชแม้ว่าการทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวและพืชไร่จะเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของ อำเภอขุนยวม แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ประกอบด้วยภูเขาสูงและมีที่ราบน้อยจึงทำให้ผลผลิตทางการเกษตรกรรมไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในจังหวัดโดยเฉพาะสินค้าประเภทพืชผักทำให้ต้องสั่งซื้อจากจังหวัดข้างเคียงเป็นประจำนอกจากนี้แล้วลักษณะการทำการเกษตรที่ยังยึดถือวิถีการทำแบบดั้งเดิมและพึ่งพาสภาพธรรมชาติเป็นหลักยังเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรของอำเภอขุนยวมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

การทํานาส่วนใหญ่ทำเฉพาะบริเวณที่ราบแต่มีบ้างที่ทํานาบริเวณที่สูง ๆ ขึ้นไปโดยทำเป็นนาขั้นบันไดแต่ต้องเป็นบริเวณที่มีทางน้ำไหลผ่านโดยเฉพาะชาวกระเหรี่ยง ชาวม้งที่อยู่บริเวณที่สูงจะปลูกข้าวไร่

ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวเจ้าทั้งนี้เพราะประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอขุนยวมเป็นชาวไทยใหญ่ ซึ่งนิยมบริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหารหลักส่วนข้าวเหนียวมีการปลูกบ้างเหมือนกันแต่ไม่มากนัก ในการปลูกข้าวเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือนและจะมีการจ้างบ้างในชวงเวลาปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวที่ผลิตได้เกษตรกรส่วนใหญ่จะเก็บไว้เพื่อบริโภคภายในครอบครัวและเก็บไว้

เป็นเมล็ดพันธุ์ในปีต่อไปและมักจะไม่มีผลผลิตเหลือพอที่จะจำหน่ายแต่อย่างไรก็ตามการซื้อขายข้าวมีบ้างเหมือนกันกล่าวคือเมื่อชวานาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีพ่อค้าจากเชียงใหม่มารับซื้อข้าวถึงที่ทุกปี

การผลิตและการตลาดของพืชไร่หลังฤดูทำนาแล้วเกษตรกรทั้งชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาจะปลูกพืชไร่อื่น ๆ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วลิสง หอม กระเทียม งา และพืชสวนครัวชนิดอื่น ๆ พืชไร่เหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายในครัวเรือนและเป็นรายได้ของครัวเรือนสำหรับพืชผักมีการปลูกน้อยมากโดยเฉพาะชาวไทยภูเขาไม่นิยมปลูกผักเลยสินค้าประเภทนี้จึงค่อนข้างขาดแคลนและต้องสั่งซื้อจากที่อื่นเข้ามาบริโภคเป็นประจำ

สำหรับสินค้าพืชไร่เหล่านี้จะมีพ่อค้าคนกลางจากเชียงใหม่มารับซื้อถึงที่ปลูกพืชไร่ที่ทำรายได้แก่เกษตรกรมากที่สุดได้แก่กระเทียม รองลงมาได้แก่ หอม ถั่วเหลือง ถั่วลิสงและงา ส่วนการทำสวนผลไม้และไม่ยืนต้นในอำเภอขุนยวมส่วนใหญ่เป็นการปลูกไว้เพื่อใช้สอยในครัวเรือนและขายบ้างเมื่อมีผู้มาซื้อในระยะนี้มีการปลูกลิ้นจี่และทางอำเภอขุนยวมส่งเสริมให้มีการปลูกกาแฟพืชสวนที่นิยมปลูกกันมากได้แก่มะพร้าว มะม่วง (ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมและประชากร พ.ศ 2523 ของอำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523:57-60)

นายคำ ทานา อายุ 76 ปี แก่ฝ่ายกลุ่มนาฮีกแดงกล่าวว่าในปี พ.ศ 2517 ได้เกิดกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีขึ้นในอำเภอขุนยวมโดยได้รับการสนับสนุนในการสั่งซื้อปุ๋ยเคมียาปราบศัตรูพืชผ่านทางเกษตรอำเภอมีการส่งเสริมทำแปลงสาธิตทดลองปลูกข้าว ก.ข 7 ในพื้นที่นาฮีกแดงโดยใช้ระยะห่างของการปลูกที่แตกต่างกันเพื่อเพิ่มผลผลิตของข้าวเพื่อชักจูงหรือกระตุ้นให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงซึ่งในปีนี้เองได้เกิดการระบาดของแมลงบัวขึ้นเป็นครั้งแรกมีการใช้น้ำยาป้องกันกำจัดแมลงซื้ออินเดรามาใช้ปราบศัตรูพืชเป็นครั้งแรกพอถึงปี พ.ศ 2519 มีการส่งเสริมการทำนาปรังมีการใช้ยาฆ่าแมลงหลายชนิด เช่นอินเดรก ฟุราดาน เอ็นไดน์ ไตรนฟอริดเพื่อป้องกันกำจัดศัตรูพืชตั้งแต่นั้นมาเกษตรกรอำเภอขุนยวมได้ใช้ปุ๋ยเคมีสารเคมีกำจัดแมลงชนิดต่าง ๆ แพร่ขยายไประดับตำบลหมู่บ้านซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรอำเภอขุนยวม

บ้านปางตองเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสายสำคัญคือแม่น้ำยวมซึ่งต้นน้ำเกิดจากดอยขุนยวม หมู่ 3 บ้านปางตองตำบลแม่อูคอไหลผ่านบ้านปางตอง ตำบลแม่อูคอ แม่น้ำน้อย ขุนยวม แม่เงาและมีแม่น้ำเงาไหลลงมารวมที่เส้นรุ้งที่ 18° 48' องศา เหนือเส้นแวงที่ 97° 53' ตะวันออกแล้วไหลลงปาทงทิศใต้รวมกับแม่น้ำปอนที่บ้านห้วยขาน ตำบลเมืองปอนเมื่อเลยเขตอำเภอขุนยวมแล้วลำน้ำนี้จะเปลี่ยนทางเดินไปทางทิศใต้ผ่านอำเภอแม่สะเรียงแล้ววกไปทางตะวันตกไหลลงสู่แม่น้ำเมยที่พม่าเรียกว่า "ตองยินเจ้า" ที่อำเภอสบเมยความยาวของแม่น้ำยวมนั้นประมาณ 215 กิโลเมตรช่วงที่ไหลผ่านอำเภอขุนยวมนั้นมีความยาวประมาณ 63 กิโลเมตรนับได้ว่าเป็นแม่น้ำที่สำคัญที่สุด ของอำเภอ เพราะมีลำน้ำเล็ก ๆ จากห้วยต่าง ๆ ไหลมารวมกับแม่น้ำยวมอีกหลายสายเช่นห้วยแม่ลามา ห้วยมอหมินโล๊ะ ห้วยนามน ห้วยทรายขาว ห้วยจอง ห้วยปง ห้วยสวนปู้และห้วยแม่แก (กรมส่งเสริมการเกษตร; 2538: 46)

นายเดิมศักดิ์ แสงเฮอ อายุ 40 ปี ผู้ใหญ่บ้านปางตองกล่าวว่าในอดีตตั้งแต่ปี พ.ศ 2500 ถึง พ.ศ 2527 บรรพบุรุษของบ้านปางตองมีอาชีพการปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ผักพื้นบ้าน และการปลูกฝิ่นในอดีตปลูกโดยไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีต้นทุนในการผลิตจึงมีเพียงค่าแรงงานและค่าเมล็ดพันธุ์เท่านั้นต่อมาจนถึงปี 2504 รัฐบาลได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 รัฐจึงประกาศให้ฝิ่นเป็นพืชผิดกฎหมายมีการห้ามปลูกฝิ่นและส่งเสริมให้มีการปลูกพืชตัวอื่นแทนเช่นถั่วแดง กาแฟ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากถนนหนทางลำบากและขาดตลาดรองรับผลผลิต

ในระหว่างปี พ.ศ 2528 ถึง พ.ศ 2530 รัฐมีการสร้างถนนเข้าบ้านปางตองและศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ เช่น กะหล่ำปลี แครอท มันฝรั่ง ซึ่งในยุคนี้นี้มีการนำสารเคมีกำจัดแมลงมาใช้คือแอมบิวโซลิดอล เกษตรกรหันมาสนใจปลูกพืชเหล่านี้มากขึ้นในระยะต้น ๆ ผลผลิตออกสู่ตลาดไร่ละประมาณ 1000 กิโลกรัม ซึ่งรวมทั้งหมู่บ้านมีผลผลิตออกประมาณปีละ 100,000 กิโลกรัม จนถึงปัจจุบันมีการปลูกผักชนิดต่าง ๆ ในทุกครัวเรือนและมีผลผลิตออกสู่ตลาดปีละประมาณ 500,000 กิโลกรัม เกษตรกรก็ประสบปัญหาเรื่องราคาตกต่ำมาตลอดเนื่องจากผลผลิตออกพร้อม ๆ กันตรงกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคเหนือและคุณภาพของผลผลิตก็ไม่แตกต่างกันมากเนื่องจากในหมู่บ้านมีการปลูกพืชโดยใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

ในการผลิตพืชผลเพื่อเลี้ยงประชากรของโลกนั้น นับเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการควบคุมศัตรูพืชเพื่อรักษาผลผลิตมิให้สูญหายไปเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ปริมาณอันพอเพียงแก่ประชากรที่มีอัตราการเพิ่มทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ความอยู่รอดของมนุษย์ประการหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับกำจัดการศัตรูของพืชพันธุ์ที่ปลูกโดยแท้

นับตั้งแต่ปี พ.ศ 2490 ซึ่งมีการสังเคราะห์สารเคมีอินทรีย์ทั้งโลกประมาณ 7 ล้านตัน ได้เพิ่มเป็น 63 ล้านตันในปี พ.ศ 2510 คิดเป็นปริมาณการผลิตที่เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 2.5 เท่าทุก ๆ ระยะ 10 ปี ซึ่งนับเป็นปริมาณสูงมากและสารฆ่าศัตรูพืชก็มีการผลิตที่เพิ่มตามจำนวนด้วยเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นสารฆ่าศัตรูพืชบางชนิดที่เป็นสารคลอรีนอินทรีย์ได้ทำการผลิตในช่วงระยะเวลาดังกล่าวทั้งที่ยังไม่สามารถทราบแม้กระทั่งสูตรโครงสร้างของสาร ตัวอย่างเช่นท็อกซาฟีน (toxaphene) ทั้งที่เป็นสารมี พิษสูง LD₅₀ สำหรับสุนัขมีค่า 5-10 มก/กก... จนกระทั่งปี ค.ศ.1985 (พ.ศ 2528) เฉพาะสหรัฐอเมริกา ประเทศเดียวมีการผลิตสารฆ่าศัตรูพืชถึงประมาณ 700 ล้านกิโลกรัม นับเป็นสารเคมี 600 ชนิด ประกอบด้วยสารประมาณ 50,000 สูตร ในจำนวนนี้ประมาณครึ่งของปริมาณที่ผลิตได้ (45%) เป็นสารฆ่าวัชพืชและเป็นสารฆ่าแมลงประมาณ 30% (Kearney and Helling, 1982; Brady, 1990) ความจำเป็นในการใช้สารฆ่าวัชพืชมีปริมาณสูงก็เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่า หากไม่ใช้สารดังกล่าว การปลูกพืชเศรษฐกิจโดยมีการเขตกรรมต่ำก็มีอาจจะทำได้

สำหรับประเทศไทย ได้มีการนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมาเป็นเวลานานแล้วเช่นกัน โดยในระยะแรก ๆ ของการนำเข้า สารฆ่าศัตรูพืชส่วนใหญ่ได้แก่สารฆ่าแมลง ในระยะหลัง โดยนับแต่ปี พ.ศ 2531 เป็นต้นมา ปริมาณสารฆ่าวัชพืชนำเข้ามีปริมาณสูงขึ้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากปัญหา

การขาดแคลนแรงงานในการกำจัดวัชพืชในไรนา เกษตรกรไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น และเป็นที่น่าสังเกตว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา การนำเข้าสารฆ่าศัตรูพืชมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น แนวโน้มคงเป็นเช่นนี้ต่อไปอีกในอนาคต ซึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในด้านความปลอดภัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

จากการใช้สารฆ่าศัตรูพืชเป็นปริมาณมาก เมื่อสารเหล่านี้ตกลงสู่ดิน นอกจากสารจะฆ่าศัตรูพืชอันเป็นกลุ่มเป้าหมายแล้ว สารเหล่านี้หากคงอยู่ในดินโดยไม่เสื่อมฤทธิ์หรือเปลี่ยนรูปเป็นสารที่ปลอดภัย ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่เป็นกลุ่มนอกเป้าหมายในดิน ตัวอย่างเช่นเกิดการสะสมในไส้เดือนซึ่งย่อมเกิดผลของการสะสมเป็นจำนวนบททวีในนกและสัตว์น้ำ และเมื่อสารฆ่าศัตรูพืชเคลื่อนย้ายออกจากดินก็ย่อมแพร่กระจายสู่สภาพแวดล้อม เกิดผลกระทบได้ในวงกว้าง (ศุภมาส พนิชศักดิ์พัฒนา, 2540:123-125)

แม้ว่าการเกษตรแผนใหม่จะช่วยแก้ปัญหาในการผลิตอาหารให้พอเพียงสำหรับประชากรโลกในปัจจุบัน แต่ได้มีนักวิทยาศาสตร์หลายท่านค้นพบถึงผลกระทบของการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีต่าง ๆ ต่อสภาพแวดล้อมของมนุษย์เรามากมาย

1. ข้อเสียของปุ๋ยเคมี

1.1 ทำให้เกิดการแพร่และระบาดของโรคพืชชนิดต่าง ๆ อย่างมากมาย เพราะว่าปุ๋ยเคมีทำให้พืชเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่อ่อนแอต่อโรคและแมลงศัตรูพืชนานาชนิด

1.2 ทำให้จุลินทรีย์ในดินเปลี่ยนแปลงไป โดยส่งเสริมให้จุลินทรีย์ที่เป็นสาเหตุของโรคพืชเพิ่มจำนวนมากขึ้นอันได้แก่ Xanthomonas, Erwinia, Fusarium แต่จำนวนของจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์กลับลดลง (Wididana and Higo, 1989)

1.3 สารตกค้างในดินภายหลังจากการใช้ปุ๋ยเคมีทำให้สภาพของดินเปลี่ยนไปในทางเลวลง (pH ของดินลดลง) (Believe, 1958)

1.4 ทำให้โครงสร้างของดินเลวลง อันได้แก่การลดลงของ soil aggregation ทำให้ดินแน่นขึ้น เป็นผลให้การไถพรวนลำบากมากขึ้น (Wididana and Higo. 1989)

1.5 ปุ๋ยเคมีโดยเฉพาะฟอสฟอรัสเมื่อไหลลงไปในแม่น้ำ ทะเลสาบ หรืออ่าว จะกระตุ้นให้เกิดการเจริญเติบโตอย่างมากของสาหร่ายในน้ำและเมื่อสาหร่ายเหล่านั้นตายลง จะเกิดการลดลงของปริมาณออกซิเจนที่เป็นประโยชน์ในน้ำ อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำเน่าเสีย

1.6 สารไนเตรทที่เหลือจากการเกษตรและละลายอยู่ในน้ำเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำไม่สะอาดประกอบกับสารไนเตรทยังเป็นสารก่อมะเร็งอีกด้วย

2. ข้อเสียของสารป้องกันกำจัดโรคและแมลง รวมทั้งสารกำจัดวัชพืช

2.1 สารเคมีเหล่านี้จะทำให้จุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ในดินค่อย ๆ ลดจำนวนลง อันเป็นสาเหตุให้ดินค่อย ๆ สูญเสียพลังในการทำให้พืชเจริญเติบโต ในที่สุดก็จะกลายเป็นดินที่ใช้ปลูกพืชไม่ได้เลย

2.2 สารฆ่าแมลงจะไปฆ่าแมลงทุกชนิดรวมทั้งแมลงที่เป็นประโยชน์ อันได้แก่ ตัวห้ำ ตัวเบียน ซึ่งภายหลังจากที่ศัตรูตามธรรมชาติของแมลงศัตรูพืชตายลง อาจมีแมลงศัตรูที่ดื้อต่อสารฆ่าแมลงหลงเหลืออยู่ก็จะแพร่พันธุ์ได้อย่างรวดเร็วซึ่งผิดกับแมลงที่เป็นประโยชน์จะแพร่พันธุ์ได้อย่างเชื่องช้าดังนั้นจึงเกิดการระบาดของแมลงศัตรูพืชอย่างมากมาย

2.3 สารเคมีเหล่านี้เป็นอันตรายทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่เกษตรกรผู้ผลิต

2.4 พิษตกค้างของสารเคมีเหล่านี้ ในพืชผลต่าง ๆ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

2.5 สารเคมีต่าง ๆ ที่ละลายอยู่ในน้ำ เมื่อไหลลงไปในแม่น้ำลำคลองหรือน้ำบาดาล ซึ่งถ้าหากนำน้ำจากแหล่งน้ำเหล่านี้มาทำเป็นน้ำดื่มโดยที่ไม่มีกระบวนการทำลายสารเคมีเหล่านี้แล้ว ก็จะเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคต่อไป

2.6 สารเคมีเหล่านี้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลย์ของธรรมชาติ(มณฑล บุญญฤทธิ์ 2534 : 21)

ปัจจุบันสภาพการผลิตพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกรพื้นที่อำเภอขุนยวมจะอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นหลักมีการซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมีสารเคมีกำจัดโรคแมลงศัตรูพืชและวัชพืชในตลอดทุกฤดูกาลผลิตจะมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่ราบลุ่มลำนํายวมของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มนาฮึกแดง และเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้งบ้านปางตองที่ต้องผลิตพืชเศรษฐกิจ เพื่อส่งขายทั่วประเทศมีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งสารเคมีกำจัดวัชพืช ซึ่งคิดเป็นมูลค่าเฉพาะหมู่บ้านปางตองเป็นเงิน 477,145 บาท (แบบสอบถามข้อมูลครัวเรือนและหมู่บ้านเพื่อการจัดทำแผนงานโครงการพัฒนาลุ่มนํายวม 2544) บ้านขุนยวมหมู่ที่ 2 ค่าปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชเป็นเงิน 188,603 บาท (แบบสอบถามข้อมูลหมู่บ้านกองทุน 1 ล้านบาทบ้านขุนยวมหมู่ที่ 2, 2544)

จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอขุนยวม โดยเฉพาะบ้านปางตองเป็นแหล่งต้นกำเนิด แม่นํายวมมีการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรซึ่งสารเคมีต่าง ๆ ที่ใช้จะตกลงสู่พื้นดินจะถูกชะล้างลงสู่พื้นที่ต่ำกว่าเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำยวมซึ่งที่ราบลุ่มดังกล่าวมีการใช้ปุ๋ยเคมียาฆ่าแมลงมากอยู่แล้วจึงทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเกิดการสะสมของสารพิษในร่างกายของเกษตรกรในหลายหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านต่อแพ มีเกษตรกรจำนวน 32 คนที่เข้ารับการตรวจเลือดเพื่อหาสารเคมีในเลือดปรากฏผลการตรวจเลือดจาก 32 คนมีผู้ที่มีความเสี่ยงของสารเคมีในร่างกายจำนวน 16 คน บ้านเมืองปอนมีเกษตรกรผู้เข้าตรวจเลือด 57 คน มีผู้ที่มีความเสี่ยงต่อสารเคมีในเลือดจำนวน 29 คน จำนวนผู้ที่มีผลเลือดไม่ปลอดภัยจำนวน 10 คน บ้านแม่สุรินทร์มีจำนวนเกษตรกรผู้เข้ารับการตรวจเลือดจำนวน 44 คน จำนวนผู้ที่มีความเสี่ยงต่อสารเคมี

ในเลือด จำนวน 15 คน จำนวนผู้ที่มีผลตรวจเลือดไม่ปลอดภัย 1 คน (สถานื่อนามัย อำเภอขุนยวม
แบบรายงานผลการปฏิบัติงานอาชีวอนามัย โครงการรณรงค์เพื่อลดอันตรายจากสารเคมีที่กำจัดศัตรู
พืชในเกษตรกร 2543)

จากผลกระทบการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีในปัจจุบันรวมถึงผลการศึกษาสภาพทางด้านกาย
ภาพของดินในพื้นที่หมู่บ้านปางตองและหมู่บ้านขุนยวมหมู่ 2 อยู่ในกลุ่มดิน 5,48 C 48 D,62 อยู่ใน
ชุดดิน หางดง, พาน, แมริม, โคราซ, ชุดดินทั้งหมดนี้มีความเป็นกรดเป็นด่างตั้งแต่ 4.5 – 8.0 เนื้อ
ดินที่พบในชุดดินทั้งหมดมีทั้งดินลึกและดินตื้น ลักษณะเนื้อดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรม
ชาติแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ของหินต้นกำเนิดในบริเวณนั้น มักมีเศษหินก้อนหินหรือหินโผล่
กระจัดกระจายทั่วไป ปัญหาสำคัญในการใช้ประโยชน์ที่ดินของหน่วยแผนที่ชุดดินทั้งหมดนี้ได้แก่
กลุ่มดินที่ 48C, 48D ดินตื้นมากบริเวณนี้มีความลาดชันสูงเกิดการชะล้างพังทลายได้ง่ายนอกจากนี้
ดินยังมีความสมบูรณ์ ต่ำมาก ส่วนดินกลุ่มที่ 5 เกิดจากวัตถุกำเนิดดินตะกอนลำนํ้าเป็นดินเล็กมีการ
ระบายน้ำเร็ว พบพื้นที่ราบเรียบดินความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง...เป็นพื้นที่เหมาะสม
ในการปลูกข้าวพืชผักพืชล้มลุก ส่วนกลุ่มดินที่ 62 ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเนื่องจาก
มีปัญหาหลายประการมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ ควรสงวนไว้เป็นป่าธรรมชาติเพื่อรักษาเป็นป่าต้น
น้ำลำธาร (กรมส่งเสริมการเกษตร,2538 : 36 – 45)

จากการรายงานของ นายสิมา โมรากุล อธิบดีกรมพัฒนาที่ดินเปิดเผยถึงผลการวิจัย
ระดับความอุดมสมบูรณ์ของดินทั่วประเทศของกองวิเคราะห์ดิน กรมพัฒนาที่ดินพบว่ามีความอุดม
สมบูรณ์ต่ำถึงปานกลาง โดยเฉพาะในดิน (0 – 25 ซม.) มีสูงถึง 216.6 ล้านไร่ หรือคิดเป็น 96.9%
ของพื้นที่ทั้งประเทศและดินล่าง (25 –50 ซม.) ประมาณ 218.1 ล้านไร่ หรือคิดเป็น 97.9% ของพื้นที่
ทั้งหมดมีเนื้อที่เพียง 6.7 ล้านไร่เท่านั้น ที่มีระดับความอุดมสมบูรณ์สูงและในบางพื้นที่ก็เป็นดินที่มี
ปัญหาในการผลิตต่ำ เนื่องจากส่วนใหญ่จะมีแร่ดินเหนียว ที่เป็นแร่เคโอลิไนท์ ชนิดที่มีศักยภาพดูด
ซับและเก็บกักอาหารได้ต่ำเป็นแร่หลัก ผนวกกับลักษณะภูมิอากาศร้อนและมีฝนตกชุก ทำให้ดินมี
การสะสมของอินทรีย์วัตถุต่ำ และง่ายต่อการชะล้างพังทลายถ้าดินมีเนื้อดินเป็นทราย หรือค่อนข้าง
เป็นทราย อย่างไรก็ดี แม้ว่าผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าดินส่วนใหญ่ของประเทศจะมีระดับความสมบูรณ์ต่ำ
ถ้ามีการจัดการที่ดี มีการใช้ปุ๋ยในรูปของปุ๋ยเคมีในระยะเวลาและอัตราที่เหมาะสมพืชปลูกก็สามารถให้
ผลคุ้มค่ากับการลงทุนได้ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ , เกษตร – วิทยาการ, 2543:7)

จากการบรรยายของ นายสวัสดิ์ พันธุ์ทิพย์แพทย์ สายงานสมรรถนะที่ดินกองจำแนกที่
ดิน กรมพัฒนาที่ดินได้สำรวจถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินอำเภอขุนยวม ส่วนมากความอุดม
สมบูรณ์ค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง บางพื้นที่ค่อนข้างต่ำถึงต่ำมาก ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอขุนยวม
จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่พอใช้การเกษตรได้แต่ส่วนใหญ่พื้นที่การใช้ทำการเกษตรอยู่ในหุบเขา
ซึ่งมีเขาสองรอบสำหรับพื้นที่ ที่จะใช้ปลูกพืชไร่มี พอประมาณแต่พื้นที่เหมาะสมใช้ปลูกข้าวนาดำมี
น้อย (ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมและประชากร พ.ศ.2523 ของอำเภอขุนยวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2523:18)

จากสภาพปัญหาของสมรรถนะที่ดิน และการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร
อำเภอขุนยวม “ เกษตรกรได้มองเห็นพิษภัยจากวิธีการเกษตรที่ใช้ปุ๋ยเคมียาฆ่าแมลงยากำจัดวัชพืช
มีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ผลิต บางรายเจ็บป่วยบ่อยและบางรายถึงกับเสียชีวิตจึงได้พยายามแสวง
หาวิธีการเกษตรที่ไม่ทำลายสุขภาพในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการก่อตั้งของกลุ่มเกษตรกรและองค์กร
เอกชนหลายแห่ง ได้เริ่มดำเนินงานเกษตรธรรมชาติขึ้น” (ชมรมเกษตรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ม.เกษตร, 2543 : 5) เพื่อฟื้นฟูปรับปรุงบำรุงดินและลดการใช้สารเคมีลงอย่างรีบด่วน โดยใช้จุลิน
ทรีย์ในท้องถิ่นเป็นตัวเร่ง

นักพัฒนาและชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในอำเภอขุนยวม รวมตัวก่อตั้งศูนย์ส่งเสริมการศึกษา
เพื่อการพัฒนาขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน เป็นคณะวิทยากร กระบวนการในการ
จัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ สัมมนาประชุมให้กับองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมมือเครือ
ข่ายหน่วยงานภาครัฐและองค์กรการปกครองท้องถิ่น เสริมสร้างศักยภาพเด็กเยาวชน สตรี และผู้สูง
อายุจัดทำแปลงเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและแปลงสาธิต **เนื้อที่ 6 ไร่** มีการปลูกพืชสวน พืช
สมุนไพรพื้นบ้านไม้ดอก ไม้ประดับ และไม้ใช้สอยเพื่อการพึ่งตนเอง และเป็นแปลงสาธิต ส่งเสริมการ
ทำการผลิตการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) และการทำเกษตรธรรมชาติแนวใหม่ จากกิจกรรมดัง
กล่าวทำให้เกิดผลงานของศูนย์ตามมาดังนี้ มีแปลงสาธิตเพื่อการพึ่งตนเอง และมีการปลูกพืชปลูก
กล้วยน้ำว้า ปลูกพืชมันฝรั่ง ชมพู ขนุน มะไฟ ลองกอง มะม่วง มะละกอ มังคุด ลิ้นจี่ ลำไย ปลูกพืช
ผักสวนครัวและผักพื้นบ้านต่าง ๆ ฯลฯ

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ ยังมีการอบรมให้ความรู้การเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี 20 ครั้ง
(พ.ศ 2543 – 2544) เป็นการอบรมเด็กในระบบโรงเรียนสังกัด สำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัด
แม่ฮ่องสอน 4 ครั้ง การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ 1 ครั้ง เยาวชนบนพื้นที่สูง 2 ครั้ง
เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป 13 ครั้ง เสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ จัดเวที
ประชุมเชิงปฏิบัติการ ร่วมสัมมนาเครือข่าย องค์กรพัฒนาเอกชน ประมาณ 60 ครั้ง (2543 – 2544)
ฯลฯ (ประวัติและความเป็นมาของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา 2544)

จากกิจกรรมและผลงานของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ผ่านมา ทำให้
เกษตรกร และผู้สนใจบางส่วนเริ่มลดละเลิก การใช้สารเคมี หันมาใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น มี
บางรายเลิกใช้ปุ๋ยเคมี หันมาใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นแทน มีการทำน้ำหวานหมักจากผลไม้ และน้ำ
หวานหมักจากพืชสีเขียว การทำน้ำหวานหมักจากสารสะเดาและสมุนไพรหลายชนิด เพื่อใช้ในการ
เกษตรเป็นฮอร์โมนพืช ยาฆ่าแมลงและเป็นตัวเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ซึ่งเป็นการใช้จุลินทรีย์
และวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าโดยไม่ต้องเสียเงินซื้อปุ๋ยเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่
เพื่อสร้างความมั่นใจและการยอมรับของเกษตรกร เพื่อให้เกิดการยอมรับในการใช้จุลินทรีย์ใน
ท้องถิ่นแก่เกษตรกร จึงจำเป็นต้องศึกษาวิธีการและกระบวนการผลิตจุลินทรีย์ในพื้นที่อย่างถูก
ต้องและพิสูจน์ผลการทดสอบเปรียบเทียบผลผลิตในการใช้จุลินทรีย์ต่อพืชผักถั่วเหลือง ข้าว
กระเทียมตลอดจนผลในการฟื้นฟูปรับปรุงดิน จึงร่วมมือกับเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายเพื่อศึกษา

วิธีการผลิตและศึกษาผลการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น ตลอดจนศึกษาการยอมรับของเกษตรกรต่อการใช้จุลินทรีย์เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี ทางกรมเกษตรเพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาดินเสื่อม ปัญหาการระบาดของโรคพืชและแมลงศัตรูพืช เพื่อคำนึงถึงความปลอดภัยของเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ เรื่องการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร

1.2.2 เพื่อพัฒนาองค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น สู่เกษตรกรในพื้นที่ โดยวิธีทดลอง ทดสอบ ความเหมาะสมในแปลงเกษตรอย่างมีส่วนร่วม

1.2.3 เพื่อหาแนวทางและวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ

1.3 คำถามหลักของการวิจัย

1.3.1 มีองค์ความรู้อะไรบ้างที่เกี่ยวกับการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) ที่ใช้ในการแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร

1.3.2 การถ่ายทอด และพัฒนาองค์ความรู้สู่เกษตรกรโดยเกษตรกรเอง และโดยศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา จะมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 เกษตรกรผู้เข้าร่วมการทดลองมีความเข้าใจและความพร้อมด้านการวิจัย

1.4.2 เกษตรกรผู้เข้าร่วมการทดลองมีส่วนในการระดมปัญหา จัดลำดับปัญหาเสนอแนวทางแก้ปัญหา ร่วมวางแผนงานร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการร่วมการบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผลตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

1.4.3 ได้องค์ความรู้การทำเกษตรแบบดั้งเดิมเปรียบเทียบกับเกษตรสมัยใหม่

1.4.4 เกษตรกรผู้ร่วมการทดลองมีความสามารถในการผลิตการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นอย่างถูกต้อง

1.4.5 ทราบความสามารถของจุลินทรีย์ในการเป็นปุ๋ยอาหารพืชผัก ถั่วเหลือง ข้าว หอม กระเทียม

1.4.6 ทราบความสามารถในการเป็นสารควบคุมโรคและศัตรูพืช

1.4.7 ทราบความสามารถของน้ำหวานหมักจากสะเดาและสมุนไพร หลายชนิดในการเป็นสารควบคุมศัตรูพืช

1.4.8 ทราบความสามารถของจุลินทรีย์ในท้องถิ่น ในการเป็นสารปรับปรุงดิน

1.4.9 ทราบความสามารถในการวัดผลเปรียบเทียบผลผลิต

1.4.10 ผลการทดสอบทดลองการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นสามารถสร้างความมั่นใจและการยอมรับของเกษตรกรได้

1.4.11 ได้แนวทางและวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้ การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ โดยตัวเกษตรกรเอง

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่แปลงสาธิตการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นของกลุ่มเกษตรกรผู้ร่วมโครงการมีดังนี้

1) บ้านปางตอง ต.แม่อูคอ อ. ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน ทำการทดลองพืชผัก เช่น แครอท กะหล่ำปลี คენห่า

2) บ้านขุนยวม ต. ขุนยวม อ. ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน มีอยู่ 2 กลุ่ม

2.1) กลุ่มเกษตรกรนาฮึกแดง ทำแปลงสาธิตทดลองข้าว กระเทียม และถั่วเหลือง

2.2) กลุ่มเกษตรกรฟุ้งตนเองขุนยวม ทำแปลงสาธิตกระเทียม ถั่วเหลือง และข้าว

3) ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนา บ้านหนองปากอ ต.ขุนยวม อ. ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน ทำการศึกษาทดลองทดลอง แครอท คენห่า กะหล่ำปลี ข้าว กระเทียม และถั่วเหลือง

1.5.2 ขอบเขตด้านกลุ่มประชากรเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มประชากรเป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัยออกเป็น 2 กลุ่มจำนวน 35 คนดังนี้

1. กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมทำการทดลองการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นรวมทั้งหมดจำนวน 35 คน มาจากกลุ่มตัวแทนแต่ละพื้นที่

2. กลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมทำการทดลองการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นแต่ละบ้านมีดังนี้

2.1 บ้านปางตอง จำนวน 15 คน

2.2 บ้านขุนยวม มี 2 กลุ่มคือ

- กลุ่มเกษตรกรนาฮึกแดง จำนวน 15 คน

- กลุ่มเกษตรกรฟุ้งตนเองขุนยวม จำนวน 5 คน

1.5.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เรื่องการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่ใช้แก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรอำเภอขุนยวม ในเขตพื้นที่บ้านขุนยวมหมู่ที่ 2 กลุ่มนาฮึกแดง กลุ่มเกษตรกรฟุ้งตนเองและกลุ่มเกษตรกรบ้านปางตองหมู่ที่ 3 ต. แม่อูคอ เพื่อร่วมกันศึกษาพัฒนาองค์ความรู้สู่เกษตรกรในพื้นที่โดยวิธีการทดสอบทดลองความเหมาะสมในแปลงเกษตรกรอย่างมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางและวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้ สู่การยอมรับและขยายผล

การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ด้วยตัวเกษตรกรเอง ทำให้เกิดการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีอย่างยั่งยืน

1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ระยะเวลา 6 เดือน ดำเนินการชี้แจงทำความเข้าใจเตรียมความพร้อมการวิจัยกับกลุ่มเกษตรกร การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ การทำเกษตรแบบดั้งเดิมของเกษตรกร เป้าหมายเปรียบเทียบกับกลุ่มเกษตรกรข้างเคียงอื่น ๆ และเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมตามกรอบที่กำหนด ช่วงที่ 2 ระยะเวลา 6 เดือน ดำเนินการอบรมเทคนิควิธีการผลิต การทดสอบ/ ทดลองการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับพืชผัก ถั่วเหลือง ข้าว กระเทียม ในพื้นที่แปลงสาธิตของศูนย์ และแปลงสาธิตให้พื้นที่เกษตรกรเป้าหมาย พร้อมเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม และช่วงที่ 3 ระยะเวลา 5 เดือน ดำเนินการรวบรวม วิเคราะห์ วิจัยผลกระทบการทดลองทดสอบแบบมีส่วนร่วม รวมถึงการวิเคราะห์การบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมระยะเวลาดำเนินการวิจัย 17 เดือน (1 ปี 5 เดือน ตั้งแต่ 1 เมษายน 2544 – 31 สิงหาคม 2545) แต่มีการขยายเวลาจนถึงเดือนสิงหาคม 2547

1.6 งบประมาณที่ใช้ในงานวิจัย จำนวน 300,000 บาท

1.7 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1) ใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR)
- 2) ใช้การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท (Rural System Analysis – RSA)
- 3) ใช้แผนทดลอง Randomized Complete Block Design (RCBD) โดยแบ่งการทดลองเป็น Treatment โดยใช้สูตรการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นเป็น Treatment เพื่อวัดเปรียบเทียบผลผลิตข้าว หอม กระเทียม ถั่วเหลือง กะหล่ำปลี แครอท และคะน้า
- 4) การวิเคราะห์ข้อมูลแผนการทดลอง โดยใช้ค่าเฉลี่ย
- 5) การประเมินผลโดยการสัมภาษณ์แบบกลุ่มสัมภาษณ์เกษตรกร รายบุคคลเพื่อประเมินเงื่อนไขการขายผลสู่เกษตรกร และสรุปผลการทดลองการดำเนินงาน

1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับการยอมรับของเกษตรกร เป็นการจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายร่วมกันศึกษารวบรวมค้นคว้าวิธีการผลิตการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นอย่างถูกต้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ พร้อมทั้งร่วมกันศึกษาทดสอบทดลองในแปลงของเกษตรกรเอง เพื่อค้นหาวิธีการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่เหมาะสม รวมถึงการหาแนวทางถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นไปยังชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการลดละเลิกการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อสร้างความมั่นใจและการยอมรับในการใช้จุลินทรีย์ในพื้นที่ให้แก่เกษตรกร โดยเกษตรกรเอง

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

จุลินทรีย์ (micro organism) หมายถึงสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กมาก มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ต้องดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ ส่วนมากมีเซลล์เดียว

ท้องถิ่น (indigenous) หมายถึงท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะท้องถิ่นอำเภอยุทธวม

เกษตรกร (Farmers) หมายถึงผู้ทำการเกษตรในพื้นที่บ้านปางดงและบ้านขุนยวม

การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น หมายถึงการนำจุลินทรีย์หรือสิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ เช่นนำมาเป็นหัวเชื้อในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ นำมาเป็นตัวเร่งในการปรับปรุงบำรุงดินเป็นตัวช่วยเสริมธาตุอาหารให้แก่พืช

การยอมรับ หมายถึงอาการที่แสดงออกมาให้รู้ว่าเป็นด้วย ไม่ขัด ดกลงปลงใจรับเอาสิ่งที่ผู้อื่นสั่งให้

การใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่นกับการยอมรับของเกษตรกร หมายถึงนำมาเอาจุลินทรีย์หรือสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์เพื่อทดสอบทดลองค้นหาวิธีการใช้ที่เหมาะสมในแปลงเกษตรกรจนก่อเกิดการยอมรับของเกษตรกร

.....

บทที่ 2

บริบทชุมชนวิจัย 2 หมู่บ้าน

บ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 และ 2 ต.ขุนยวม และบ้านปางตอง ต.แม่ฮ่อ

2.1 บ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2

ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 882801

ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 884808

2.1.1 ประวัติความเป็นมา

เมืองขุนยวมเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีตั้งแต่เหนือลำห้วยซึ่งติดอยู่กับวัดโพธารามขึ้นไปทางทิศเหนือถึงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า “กุ่มลม” เพราะเหตุว่ามีอากาศหนาวเย็นเนื่องจากมีลมพัดผ่านอยู่ตลอดเวลา ในอดีตเป็นที่อยู่ของชนเผ่ากะเหรี่ยง (ยางเกอเลอ หรือสะกอ) ละว้า และมอญ ซึ่งอพยพมาจากเขตพม่าเข้ามาอยู่ตรงบริเวณห้วยสนามบินในปัจจุบัน

ต่อมามีชาวไทยใหญ่ (ไต) คนหนึ่งมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ชื่อว่า “ซานกะเล” ได้มาเป็นบุตรเขยของ พระกำหม่อง ที่บ้านปางหมู (ปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน) ได้เกลี้ยกล่อมชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายบนภูเขาสูงมาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านในเขตขุนยวม โดยมีซานกะเลและปู่ขุนโทะ อพยพครอบครัวจากเมืองแม่ฮ่องสอนมาอยู่ขุนยวม และได้ยกให้ซานกะเลเป็นผู้ปกครองดูแลเมืองขุนยวม โดยมีปู่ขุนโทะเป็นผู้ช่วยเหลือ

ต่อจากนั้นมาประมาณ 7 - 8 ปี ในขณะที่ซานกะเลปกครองอยู่ที่เมืองขุนยวมนี้ เมืองขุนยวมได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วมีผู้อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่มากมาย หมู่บ้านขุนยวมจึงได้ขยายขึ้นมาทางทิศเหนือเรื่อย ๆ ความอันนี้เองได้เลื่องลือไปถึงเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นขุนยวมได้อยู่ในความปกครองของเชียงใหม่ โดยมีพระเจ้าอินทร์ วิทยานนท์ เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นทรงเห็นว่า ซานกะเล เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง และ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ซานกะเล จึงถูกเรียกตัวไปช่วยราชการเชียงใหม่ประมาณ 2 ปีเศษ ซานกะเลก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาสิงหนาทราชาไปปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ. 2417 แทนเพราะทรงเห็นว่าเมืองแม่ฮ่องสอน มีอาณาเขตติดกับพม่า และมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าเมืองขุนยวม และทางเมืองขุนยวมก็ได้มีชาวไทยใหญ่ (ไต) ชาวกะเหรี่ยงมาอาศัยอยู่มากขึ้น และได้แต่งตั้งให้ ปู่ขุนโทะ เป็น พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ปกครองเมืองขุนยวมแทน

ต่อมาเมื่อพระยาสิงหนาทราชาเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนถึงแก่กรรมลง ทางเจ้าเมืองเชียงใหม่ก็ได้แต่งตั้งเจ้านางเมียร ภรรยาของพระยาสิงหนาทราชา เป็นผู้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนแทน แล้วให้พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ เป็นผู้ช่วยเหลือ พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ต้องย้ายจากเมือง

ขุนยวม ไปอยู่เมืองแม่ฮ่องสอน และได้มอบหมายให้ พระยาพะกาดทองเป็นผู้ปกครองดูแล เมืองแม่ฮ่องสอนเกือบติดใจกันเหตุการณ์นั้นก็คือ เจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ ได้ส่งเจ้าราชดอออกมาตรวจดูแลเหตุการณ์ทางชายแดน เมื่อเดินทางมาถึงเมืองขุนยวม ได้พบสาวงามผู้หนึ่งซึ่งเป็นบุตรสาวของนายแหลง คนสนิทของพะกาดทอง เจ้าราชเกิดความรักใคร่ชอบใจแต่สาวเจ้าไม่เล่นด้วยเจ้าราชจึงใช้อำนาจกระทำการข่มขืนบุตรสาวนายแหลง เมื่อนายแหลงเห็นว่าเจ้าราชกระทำเกินเหตุเช่นนั้น กับบุตรสาว จึงเกิดความโมโหเป็นอย่างมาก พอเจ้าราชก้าวออกมาจากประตูห้อง นายแหลงจึงได้ใช้ดาบฟันเจ้าราชถึงแก่ความตายคาประตุนั่นเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ พระยาพะกาดทอง จึงได้นำศพเจ้าราชไปตั้งไว้ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (บริเวณ ณ ที่แห่งนั้นจึงได้รับสมญานามว่า “ทุ่งเจ้าราช” มาจนถึงทุกวันนี้) และมีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่ จึงได้ส่งคนออกมาได้สวนได้ความว่าเจ้าราชกระทำผิดจริง เรื่องก็เป็นอันเงียบไป

ผู้ปกครองเมืองขุนยวมต่อจากพะกาดทอง คือเจ้าพระยาแก่งดงกยา พระยารัตนเขต พระมูลละบริหาร (ท้าววิบูลย์) และคนสุดท้ายคือ ท้าวคำนวน ยวมกิจประชากร

พ.ศ. 2443 ทางราชการได้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปาย และเมืองยวม (แม่สะเรียง) ตั้งเป็นเขตเมืองเรียกว่า “บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก” ตั้งที่ว่าการที่เมืองขุนยวม

พ.ศ. 2446 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่ว่าการใหม่ที่เมืองยวม (แม่สะเรียง) เรียกว่า “บริเวณพายัพเหนือ”

พ.ศ. 2451 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองยวม (แม่สะเรียง) ไปตั้งใหม่ที่เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปาย และเมืองยวม (แม่สะเรียง) ให้จัดตั้งเป็นอำเภอ และตั้งเป็นที่ว่าการอำเภอตามชื่อ นั้น ๆ ให้ขึ้นอยู่กับ การปกครองของมณฑลพายัพ

พ.ศ. 2476 มีการยุบเลิกมณฑล และตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอต่าง ๆ ให้ขึ้น อยู่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และทางราชการได้แต่งตั้งนายอำเภอ มาปกครองมาจนถึงทุกวันนี้

เมืองขุนยวมเปลี่ยนชื่อจาก “กุ่มลม” เป็นอำเภอขุนยวมตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และตั้งให้ท้าวคำนวน ยวมกิจประชากร เป็นกำนันคนแรกของอำเภอขุนยวม

2.1.2 สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม

บ้านขุนยวมเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่บนไหล่เขาจนถึงยอดเขา โดยมีจุดสูงสุดอยู่ที่บริเวณที่ว่าการอำเภอขุนยวมเก่า เป็นหมู่บ้านที่มีอากาศดีมากทั้ง 3 ฤดู คือ ฤดูหนาวอากาศจะหนาวมาก ฤดูฝนก็ไม่ชื้นแฉะ ฤดูร้อนอากาศก็ไม่ค่อยร้อนมาก เพราะมีลมพัดตลอดเย็นสบาย ตัวหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 5.09 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่บ้านแม่สุริน ระยะทางห่างจากตัวอำเภอยุวม 12 กม.
ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านเมืองปอน ระยะทางห่างจากตัวอำเภอยุวม 12 กม.
ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านต่อแพ ระยะทางห่างจากตัวอำเภอยุวมประมาณ 5 กม.
ทิศตะวันออก ติดต่อกับแม่น้ำยม

การคมนาคม การคมนาคมที่บ้านขุนยวมใช้ติดต่อหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัดอื่น ๆ โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ได้ตลอดปี แต่ในฤดูฝนถนนจะลื่นเป็นบางช่วง และมักจะมีดินทรุดเลื่อนลงมาบนไหล่ทางหรือน้ำพัดหัวสะพานขาดเป็นบางครั้ง ในระยะสั้น ๆ เท่านั้น (หน่วยศึกษานิเทศสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540:1-3)

2.1.3 สภาพทางสังคมศาสนาวัฒนธรรมและประเพณี

ประชากร ประชากรของบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 ประกอบด้วยชนเผ่าต่าง ๆ หลายเผ่า อันได้แก่ไทยใหญ่ คนเมือง กะเหรี่ยง ม้ง (มั่ว) ซึ่งอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน

นายสุวรรณ ประเสริฐสุข ชาวไทยใหญ่ วัย 73 ปี ได้เล่าถึงความเป็นมาของชุมชนว่า “สมัยก่อนเมื่อจำความได้ประชากรกลุ่มแรกที่พบเห็นและตั้งบ้านเรือนอยู่มาช้านานตรงท้ายสนามบินขุนยวม คือ ชาวกะเหรี่ยงมีบ้านเรือนอยู่จำนวน 10 หลังคาเรือน มีครอบครัว นายหมื่น (ไม่มีนามสกุล) นายทอง นายอ่องด้วย นางอ่องก็ นางคำผิว ปัจจุบันบริเวณนี้เรียกว่าป๊อกเด่นยางแดง ในปี พ.ศ. 2479 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีชาวแม่แจ่มอพยพมาอยู่บริเวณหางบ้าน คือ บริเวณตั้งแต่หลังศาลเจ้าเมืองขุนยวมลงไปจนถึงสะพานข้ามน้ำยมบริเวณแขวงการทางขุนยวม มีบ้าน นายหนานจันทร์ นายสิงห์ อาศัยอยู่” จากการสัมภาษณ์ นายคำ ทานา อายุ 76 ปี ได้กล่าวถึงสาเหตุของการอพยพมาของแม่แจ่มว่า “มาจากความอดอยากไม่มีที่ทำกิน เพราะพื้นที่ทำกินในอำเภอแม่แจ่มมีน้อยไม่เพียงพอจึงพากันอพยพมาอยู่หางบ้าน ต่อมาปี พ.ศ. 2508 ได้มีกลุ่มชาวฮอดได้อพยพมาอยู่ข้างโรงเรียนขุนยวมวิทยา ตั้งแต่บริเวณโค้งหน้าป้อมตำรวจขุนยวมขึ้นไปด้านข้างโรงเรียนขุนยวมวิทยาปัจจุบัน ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่า กุงชีวเหี้ยะ เพราะว่า มีวัวที่ชาวบ้านเลี้ยงมาชุกกันที่บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก และมาถ่ายมูลลงในพื้นที่บริเวณนี้เป็นจำนวนมากเรียกรวดไปหมดจึงเรียกบริเวณนี้ว่ากุงชีวเหี้ยะปัจจุบันเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า ป๊อกหัวหนอง” แต่เดิมแบ่งเขตกันอยู่เป็นสัดส่วน เช่น ไทยใหญ่ (คนไต) จะอาศัยอยู่บริเวณตัวเมือง คนเมืองจะอยู่ท้ายบ้าน (หางบ้าน) กะเหรี่ยงและม้งจะอยู่หัวหมู่บ้าน (หัวหนอง) ปัจจุบันจำนวนประชากรของบ้านขุนยวมแบ่งออกเป็น 2 หมู่ ดังนี้

หมู่ที่ 1 มีจำนวนครัวเรือน 1,098 หลังคาเรือน 1,098 ครอบครัว มีประชากรทั้งหมด 3,545 คน ชาย 1,806 คน หญิง 1,739 คน แบ่งพื้นที่เป็นออกเป็น 6 ป๊อกคือ ป๊อกขุนยวมวิทยา ป๊อก กรุงเจ้ารูด ป๊อกส. ภูธร ป๊อกเด่นยางแดง ป๊อกกลางตลาด และป๊อกสนามบิน

หมู่ที่ 2 มีจำนวนครัวเรือน 516 หลังคาเรือน 516 ครอบครัว มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,733 คน โดยแยกเป็นชาย 845 คน หญิง 888 คน แบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ปีก คือ ปีกศาลเจ้าเมือง ปีกวัดโพธิ์ ปีกบนดอย ปีกหางบ้าน และปีกนอกเขต

(ที่มา : ฝ่ายทะเบียนราษฎรอำเภอขุนยวมและเทศบาลตำบลขุนยวม, ณ วันที่ 25 ธันวาคม 2544)

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน จากสภาพความแตกต่างระหว่างชนเผ่า ประเพณี สภาพความเป็นอยู่ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ก็ทำเป็นอุปสรรคในการดำรงชีพแต่ประการใด ประชากรส่วนใหญ่ยังมีความเกี่ยวข้องไปมาหาสู่กันฉันญาติมิตร ประชากรที่เป็นชาวไทยภูเขาไม่ว่าเป็นม้ง (มั่ว) กะเหรี่ยง มักจะเลียนแบบหรือปฏิบัติตามคล้ายคนพื้นราบ

สภาพบ้านเรือน สภาพบ้านเรือนของประชากรบ้านขุนยวมหมู่ 1, และหมู่ 2 มีการสร้างบ้านแบบอย่างถาวรโดยเฉพาะชาวไทยลัณนา ชาวไทยใหญ่นิยมสร้างบ้านแบบยกพื้นสูงด้วยอาคารสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งหลังคามุงด้วย กระเบื้อง สังกะสี ใบตองตึง ยกพื้นได้สูงชัน ส่วนประชากรที่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ามั่ว, เผ่ากะเหรี่ยง ในปัจจุบันนิยมในปัจจุบันนิยมสร้างบ้านแบบคนในเมืองพื้นราบทั้งหมด

สมัยก่อนการแต่งกายของคนในหมู่บ้านขุนยวมจะนิยมแต่งชุดตามชนเผ่าของตนเอง ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม แต่การแต่งกายแบบประเพณีดั้งเดิมนั้นหาได้ในงานประเพณีสำคัญ เช่น งานบวช งานแต่งงาน วันพระคนไทยใหญ่จะแต่งชุดไทยใหญ่ เทศกาลปีใหม่ม้ง (กินวอ) ชาวเขาเผ่าม้งก็จะแต่งชุดประจำเผ่าที่สวยงามไปร่วมในวันขึ้นปีใหม่ม้ง ส่วนชาวกะเหรี่ยงก็จะแต่งชุดกะเหรี่ยงไปในงานเทศกาลขึ้นปีใหม่เหมือนกัน ผู้ชายกะเหรี่ยงจะนุ่งกางเกงขาก๊วยสีดำ เสื้อประจำเผ่าสีแดง สะพายย่ามสีแดง ส่วนผู้หญิงสาวโสดจะใส่ชุดยาวสีขาวหรือเสื้อสีน้ำเงินยาวกลอมเท้า ส่วนผู้หญิงแต่งงานแล้วจะนุ่งผ้าถุงสีแดง เสื้อดำหรือน้ำเงิน ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านขุนยวมประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว รับจ้าง และรับราชการ (อ้างแล้ว, 2538 : 70 -72)

การศึกษา การจัดการศึกษาในเขตบ้านขุนยวมมีสถาบันการศึกษาที่ให้บริการทางการศึกษา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลการจัดการศึกษาในระบบ บ้านขุนยวม จ.ขุนยวม

ลำดับที่	สถานศึกษาสังกัด	จำนวนโรงเรียน	จำนวนห้องเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
1	สปช.	2	27	17	693
2	สศ.	1	22	25	912
3	สช.	1	6	8	157

ที่มา : สำนักการศึกษาธิการอำเภอขุนยวม และ สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอขุนยวม

โดยระบบการศึกษานอกโรงเรียน แบ่งเป็นกลุ่มสนใจ 2 กลุ่ม กลุ่มวิชาชีพพระยาสัน 5 กลุ่ม
สถานที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 2 แห่ง นอกจากนี้เป็นระบบการศึกษาอื่น ๆ ได้แก่

- โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม 1 แห่ง
- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 2 แห่ง
- หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล 1 แห่ง
- ศูนย์เด็กเล็กสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 1 แห่ง
- ศูนย์เด็กเล็กสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน 1 แห่ง

การสาธารณสุข

ในเขตพื้นที่บ้านขุนยวมหมู่ 1,2 มีสถานที่ให้บริการด้านสาธารณสุขดังนี้

1. โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง	จำนวน	1 แห่ง
2. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ	จำนวน	1 แห่ง
3. สถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน / ตำบล	จำนวน	1 แห่ง
4. หน่วยควบคุมโรคติดต่อโดยแมลง	จำนวน	1 แห่ง
5. สถานพยาบาลของเอกชน	จำนวน	2 แห่ง
6. ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	จำนวน	2 แห่ง

โดยมีบุคลากรด้านสาธารณสุขได้แก่

1. แพทย์	จำนวน	3 คน
2. ทันตแพทย์	จำนวน	2 คน
3. เภสัชกร	จำนวน	2 คน
4. พยาบาล	จำนวน	35 คน
5. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	จำนวน	3 คน
6. อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)	จำนวน	10 คน

ปัจจุบันประชากรบ้านขุนยวมหมู่ 1,2 นิยมใช้บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาท
รักษาทุกโรค ตามนโยบายของรัฐบาล (อ้างแล้ว , 2544 : 5 - 6)

ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ เป็นชาวไทยใหญ่ และคนเมือง ซึ่งนับถือศาสนาพุทธและ
เป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ จึงคล้ายกับพุทธศาสนิกชน
ทั่วไป เช่น มีประเพณีการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีภาษาพูด และภาษาเขียนเป็นของ

ตนเอง มีประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือน ซึ่งได้ถือสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ก็มีประเพณีที่น่าสนใจ ดังนี้

1. เดือนก่ำ เป็นเดือนที่ 2 ของทางไทยใหญ่ ตรงกับเดือนมกราคมในเดือนนี้มีการทำข้าวปุกถวายเป็นพุทธบูชา และนำไปแจกทานให้แก่บ้านใกล้เคียง (ข้าวปุกมีลักษณะการนำข้าวเหนียวมาตำและใส่สา และรับประทานกับน้ำอ้อยเคี้ยว)

2. เดือนสาม ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ ในเดือนนี้มีการทำข้าวหย่ากั ถวาย (ข้าวหย่ากัมีลักษณะคล้ายข้าวเหนียวแดง) เป็นพุทธบูชา และนำไปแจกทานภายในหมู่บ้าน

3. เดือนห้า ตรงกับเดือนเมษายน ในเดือนนี้มีการจัดงานเทศกาลสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ

4. เดือนหก ตรงกับเดือนพฤษภาคม ในเดือนนี้จะมีเทศกาลก่อเจดีย์ทราย บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ทำขนมห่อแจกทาน

5. เดือนแปด ตรงกับเดือนกรกฎาคม เป็นเดือนเข้าพรรษาจะมีการบวชพระตลอดฤดูเข้าพรรษามีการถวายอาหารคาว หวาน ถวายพระและมีการต่างซ่อมต่อ (ถวายข้าวมธุปายาส) และมีการทำขนมแจกจ่ายแก่บ้านใกล้เคียงและผู้เฒ่าผู้แก่ จะมีการไปนอนวัดตลอดเวลาในเวลาที่อยู่ในพรรษาทุกวันพระ

6. เดือนเก้า ตรงกับเดือนสิงหาคม ในเดือนนี้มีการจัดงานสลากภัตร หรือไทยใหญ่เรียกว่า มหาตุ๊ก ซึ่งจะทำกันที่วัดโดยจะมีการบอกบุญจากวัดที่จัดงาน ชาวบ้านก็จะนำต้นสลากภัตรไปที่วัด และติดเลขหมายกำกับไว้ พระสงฆ์ สามเณร ที่ได้รับนิมนต์มาก็จะจับสลาก ได้เลขหมายใดก็จะไปรับต้นสลากจากศรัทธาของต้นสลากนั้น ๆ มีการถวาย

7. เดือน 11 ตรงกับเดือนตุลาคม ในเดือนนี้จะมีการประเพณีเทศกาลออกพรรษา ซึ่งจะมีการแห่รูปสัตรีในตำนาน เช่น นางนกโต ไปตามถนนหนทางในหมู่บ้าน ซึ่งได้สืบทอดประเพณีนี้มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ได้เสด็จไปเทศนา เทศกาลออกพรรษา จะจัดในเดือน 11 ขึ้น 13 ค่ำ เป็นต้นไป จนถึงขึ้น 15 ค่ำ มีการทำบุญตักบาตร มีการทำจองพาราประดับตามบ้านเรือน และจุดประทีปโคมไฟในตอนกลางคืน

8. ปอยสร้างลอง (งานบรรพชาสามเณร) นิยมจัดในช่วงเดือนมีนาคม ถึง พฤษภาคม เพราะเป็นช่วงเวลาที่โรงเรียนปิดภาคเรียน นักเรียนมีโอกาสนักเรียนได้เป็นเวลา นาน การจัดงานแต่ละครั้งมักจะจัด 3 วัน หรือ 5 วันงานบวชสามเณรครั้งหนึ่ง ๆ มักจะจัดร่วมกันหลายคน

9. ปอยลื้อ หรือปอยเหลิน เป็นประเพณีทำบุญศพพระภิกษุที่มรณภาพ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตนเคารพนับถือถึงแก่กรรม ซึ่งจัดว่าเป็นงานใหญ่งานหนึ่ง ซึ่งอาจจัด 5 - 7 วัน แล้วแต่กำลังศรัทธาของประชาชนหรือเจ้าภาพ

10. วานปะลึก เป็นประเพณีการสืบชะตาบ้านหรือทำบุญบ้าน หรือสืบชะตาเมือง นิยมทำกันหลังจากเสร็จสิ้นงานเทศกาลสงกรานต์ไปแล้ว ในการทำพิธีจะต้องนำน้ำมันสัปปาย ทวาย ใบคา ใบไม้กาง ใบถั่วแระ ใบมะยม ใบฝรั่ง หนามเจ็ดชนิด ตาแหลว (ใช้ไม้ไผ่จักสานขัด กันเป็นรูปวงกลม) ด้ายสายสิญจน์ รูปเทียน ไม้ขีดไฟ เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จแล้ว ก็จะนำสิ่งของ เหล่านี้กลับไปบ้าน นำทรายหว่านภายในบ้าน และใช้ตาแหลวกับใบไม้ต่าง ๆ ดังกล่าวผูกแขวนไว้ เหนือประตูบ้านได้ขึ้นบ้าน ซึ่งถือหลักว่าคนในครอบครัวจะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

11. จำก้าเพจอ เป็นการทำบุญถวายอาหารแด่พระสงฆ์ และถวายข้าวแก่อุบาสิกา ที่ไปจำศีลอยู่ที่วัดในระหว่างจำพรรษาในช่วงวันพระ รุ่งขึ้นในวันหลังจากวันพระตอนเช้าเจ้าภาพจะ จัดอาหารไปแจกทานแก่ผู้ที่จำศีลภาวนาที่วัดในคืนวันพระ เพื่อจะได้รับประทานอาหารแต่เช้าตรู่ หลังจากที่ได้ถือศีลอดอาหารเย็นในวันพระถือว่าได้กุศลแรง

ปัจจุบันการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของบ้านขุนยวมยังคงดำรงสืบต่อไป มีการถ่ายทอดศิลปะการดอกลาย, การฟ้อนรำไต, การฟ้อนรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ฟ้อนนก ฟ้อน ผีเสื้อยักษ์ (กะเบ้อ) ก้าแลวหรือฟ้อนดาบ ฯลฯ ได้ถูกถ่ายทอดสู่เยาวชน และเด็กนักเรียนในสถาน ศึกษาต่าง ๆ ในบ้านขุนยวม ซึ่งจะหาชมได้ในเทศกาล หรือประเพณีสำคัญในแต่ละปี

แหล่งวิทยาการ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. มีการรักษากระดูกหัก แบบไสยศาสตร์ให้หายได้ คือนายคำปัน ใจตุ่น
2. มีวัฒนธรรมการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง บุคคลที่เป็นแบบอย่างคือ นายหนั่นคำหุ่่น สุวรรณนิยม นายบุญศรี นุชจิโน ฯ
3. ศิลปการแสดง การแกะสลักกระดาด แกะสลักไม้ ทำปานชอย จองพร นาง นกโต คือ นายจันทร์แดง นรภัย นายจ่อปีติ
4. การจักสาน มีการจักสานเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กูป (หมวก) กระบุง ตะกร้า
5. การทอผ้าด้ายที่เอาจือ คือ นางน้อย ศรีสกุล นางจิงย่น ศรีสกุล

สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

1. วัดม่วยต่อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นวัดที่เก่าแก่คู่บ้านขุนยวมมาช้านาน สร้างขึ้นเมื่อ จศ. 1216 ผู้ริเริ่มในการ ก่อสร้างคือ “ลุงจองจาย” วัดม่วยต่อมีเจดีย์องค์ใหญ่ มีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ และพระประธานเป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ผสมพม่าที่สวยงามมาก
2. สวนรุกขชาติ อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวมไปทางถนนแผ่นดินหมายเลข 108 ประมาณ 6 กม. ต้นไม้ใหญ่ที่ร่มรื่นและเย็นสบาย ในปี พ.ศ. 2536 ได้มีโครงการคืนกล้วยไม้สู่ธรรมชาติ โดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน กล้วยไม้ ตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก จะออกดอกสะพรั่งไปทั้งป่า

3. ศูนย์วัฒนธรรม เป็นพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ของทหารญี่ปุ่น และ เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเก่าประมาณ 100 เมตร (หน่วยศึกษานิเทศ สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540 : 4 - 6)

ลักษณะการปกครอง

ในอดีตเมืองขุนยวม หรือ บ้านขุนยวมได้มีการแต่งตั้งพ่อเมืองขึ้นมาปกครองโดยตั้งให้พญาพะกาดอง เป็นพ่อเมืองปกครอง นับแต่พญาพะกาดอง ขึ้นปกครองเมืองขุนยวมแล้วได้มีผู้ดำรงตำแหน่งพ่อเมืองปกครองเมืองขุนยวมสืบต่อมาอีกหลายคน คือ พญารัตนเขต พญาขุนยวมบริหารจนถึง พ.ศ. 2450 จึงได้สิ้นสุดตำแหน่งพ่อเมือง

ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการยกเลิกการปกครองรูปมณฑล และตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอต่าง ๆ ให้ขึ้นอยู่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และทางราชการได้แต่งตั้งนายอำเภอมาปกครอง มาจนถึงทุกวันนี้ (อ้างแล้ว, 2538 : 5 - 6)

ปัจจุบันขุนยวม หมู่ 1,2 ได้ใช้พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ซึ่งการปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย เทศบาลตำบล 1 แห่ง ซึ่งมีกลุ่มประชากรแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ในเขตเทศบาลทั้ง หมู่ 1,2 และส่วนที่อยู่นอกเขตเทศบาลทั้ง หมู่ที่ 1,2 เช่นกัน ประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาล มีเทศบาลตำบลรับผิดชอบอยู่ ส่วนประชากรที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีสภาตำบลรับผิดชอบอยู่ ซึ่งสภาตำบลขุนยวมมีพื้นที่การรับผิดชอบอยู่ 6 หมู่บ้านคือ

หมู่ที่ 1	บ้านขุนยวม	หมู่ที่ 2	บ้านขุนยวม
หมู่ที่ 3	บ้านแม่สุริน	หมู่ที่ 4	บ้านแม่สะเป่ใต้
หมู่ที่ 5	บ้านหว่าโน	หมู่ที่ 6	บ้านแม่สะเป่เหนือ

ในปัจจุบัน กำนันอมร ศรีเมือง เป็นประธานสภาตำบลขุนยวม มีพ่อหลวงสิทธิโพธิ์ กลมดีเยี่ยม เป็นรองประธานสภาตำบลขุนยวม ส่วนประชากร หมู่ที่ 2 บ้านขุนยวมปึกนอกเขตมี นายจำมบุญ ประสบสุวรรณ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในเขตเทศบาลมีนายอำเภอขุนยวมเป็นผู้รับผิดชอบงานปกครองทั้งหมดของอำเภอขุนยวม มีการเรียกประชุมสรุปงานและมอบงานให้แก่กำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยทุกวันที่ 5 ของเดือน

ผู้นำและบทบาทของผู้นำ

ผู้นำ คือบุคคลในกลุ่มหรือองค์กร ซึ่งทำหน้าที่อำนวยความสะดวก หรือ สั่งการ และประสานงาน ในกิจกรรมของกลุ่ม นอกจากนั้นยังต้องรับผิดชอบการปฏิบัติงานของสมาชิกในกลุ่มด้วย โดยทั่ว ๆ ไปแล้วในชุมชนหนึ่ง ๆ นั้น จะมีประเภทของผู้นำซึ่งแบ่งกว้าง ๆ ได้อยู่ 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำแบบทางการ ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ ผู้มีอำนาจหน้าที่ได้รับการคัดเลือก หรือแต่งตั้งมาจากราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่ม ตลอดจนถึง ข้าราชการต่าง ๆ ในการพัฒนา เช่น เกษตรตำบล เป็นต้น ผู้นำแบบนี้มีตำแหน่งอำนาจหน้าที่ของทางราชการคำจุนอยู่ และประชาชนก็ตระหนักดี ผู้นำแบบทางการนี้จึงมีความรับผิดชอบที่จำกัดแน่นอน ประชาชนสังเกตได้จากชื่อตำแหน่งก็พอจะทราบขอบเขตความรับผิดชอบ และในทางปฏิบัติความเป็นผู้นำแบบทางการอาจสูญสิ้นไปเมื่อหมดอำนาจหน้าที่ เว้นแต่คุณความดี ในขณะที่ปฏิบัติงาน จะมีส่วนประทับใจประชาชน และยังคงรับรองในความเป็นผู้นำต่อไป

2. ผู้นำไม่เป็นทางการ ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ประชาชนธรรมดาที่มีความสามารถ มีความรู้ เป็นผู้นำที่ได้รับการนับถือยกย่องในชุมชน หรือกลุ่มนั้น ๆ หรือเป็นผู้มีอิทธิพลโดยไม่มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการคำจุน เช่น พระ ครู ผู้อาวุโส ผู้นำอาชีพ ผู้นำกลุ่ม ผู้นำในอดีต ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกชุมชน ลักษณะผู้นำประเภทนี้ไม่มีระยะเวลาที่สิ้นสุด และมีประโยชน์ต่อการพัฒนามากเพราะเป็นผู้ที่เต็มใจให้ความร่วมมืออยู่แล้ว ผู้นำแบบธรรมชาติหรือผู้นำท้องถิ่นจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุดย่อมทราบถึงความต้องการหรือปัญหาของประชาชน อีกทั้งยังสามารถ ชักจูง กระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมมือกับรัฐบาลในการพัฒนานำความเจริญมาสู่หมู่บ้านหรือชุมชนเป็นอย่างดี (กรมส่งเสริมการเกษตร, : 85 - 86)

ความสามารถของผู้นำ โดยปกติทั่วไปแล้วบทบาทหรือหน้าที่หลักของผู้นำนั้น คือ การชักชวนสมาชิกให้มีส่วนร่วม ในการร่วมพัฒนาเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ตามขีดความสามารถที่มีอยู่ ดังนั้นบทบาทของผู้นำหรือความสามารถของ ผู้นำควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ประสาน หมายถึงสามารถที่จะประสานการทำงานฝ่ายต่าง ๆ ของกลุ่ม หรือ องค์กรให้เกิดความเข้าใจและเกิดผลดี นอกจากนั้นผู้นำจะต้องทราบถึงความต้องการของกลุ่ม และ ความคาดหวังของกลุ่ม และสามารถทราบทิศทางและชักจูง ไปสู่เป้าหมายของส่วนรวมได้
2. เป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร และในบางกรณี ผู้นำสามารถตัดสินใจแทนกลุ่มได้ในกรณีที่เร่งด่วน
3. เป็นสัญลักษณ์ ของความมุ่งหมายและอุดมคติของกลุ่ม เช่น ผู้นำที่เกิดขึ้นมาตามขนบธรรมเนียมประเพณี
4. ต้องเป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจในการแก้ปัญหาอุปสรรคนั้น ๆ ได้

การยอมรับ การยอมรับของเกษตรกรต่อผู้นำไม่ว่าแบบเป็นทางการ หรือ แบบไม่เป็นทางการเนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรไม่ค่อยจะมั่นคงเท่าที่ควร แต่เขาเหล่านั้นมีความต้องการที่จะพัฒนาตนและหมู่บ้าน และมีการยอมรับสิ่งที่แปลกใหม่ แต่เขาเหล่านั้นขาดความมั่นใจขาดประสบการณ์ ต้องอาศัยตัวผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นผู้ชี้แนะหรือให้คำแนะนำ เมื่อมีการทดลอง หรือปฏิบัติจนมีความมั่นใจในตัวผู้นำของเขาแล้ว ก็จะมีการยอมรับเกิดขึ้น การพัฒนาหมู่บ้านหรืออื่น ๆ ก็จะสะดวกขึ้น

ผู้นำชุมชนหมายถึง ผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นสามารถทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ให้ความเคารพนับถือ เกรงใจ เชื่อใจ และให้ความช่วยเหลือในการทำงานด้านต่าง ๆ ในอีกด้านหนึ่ง

ผู้นำชุมชนมีอิทธิพล ทั้งทางบวกและทางลบต่องานพัฒนา กล่าวคือ มีบทบาทเป็นได้ทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายความเข้มแข็งของชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่าในสังคมที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และมีความเหลื่อมล้ำ มีความไม่เป็นธรรม “ผู้นำ” ได้รับการจัดให้เป็นปัจจัยสำคัญในลำดับต้น ๆ ของความสำเร็จและความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกของชุมชนก็เป็นความสัมพันธ์เชิงพึ่งพา ผู้นำมักจะเป็นคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจและมีทรัพย์สินหรือตำแหน่งสูงกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ในลักษณะเช่นนี้ ผู้นำยังเข้มแข็งมากเท่าใดชุมชนก็อาจจะอ่อนแอมากขึ้นเท่านั้น

ในทางกลับกัน ผู้นำที่มีภาวะการนำที่ดี อาจจะไม่ใช้ผู้มีอำนาจ อิทธิพล หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ได้แก่ผู้นำทางความคิด ทางคุณธรรม ทางศาสนา และวัฒนธรรมเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน บุคคลเหล่านี้สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อประสานให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน มีการแบ่งปันความรู้ประสบการณ์และทรัพยากรเพื่อนำพาไปสู่ชีวิตที่ดีร่วมกัน (ปริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 17)

ในส่วนผู้นำที่เป็นทางการของบ้านขุนยวม โดยเฉพาะพ่อหลวงในเขตหมู่ที่ 2 เมื่อมีการประชุมลูกบ้านหรือสมาชิกก็มาร่วมประชุมกันด้วยดี โดยพ่อหลวงเป็นผู้นำเสนอข่าวสารสมาชิกจะเป็น ผู้ฟังและถามก็เป็นกันเองดี ในส่วนของการประชุมประชาคมของบ้านขุนยวมนั้นประธานประชาคมจะนำเสนอและให้สมาชิกร่วมในการแสดงข้อคิดเห็น และเอามติส่วนใหญ่ของประชาคมเป็นหลักเพื่อนำไปปฏิบัติ

ในส่วนของผู้นำไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรกลุ่มนาฮึกแดงจะมีผู้นำเป็น แก่ฝ่ายซึ่งสมาชิกกลุ่มให้ความเคารพไว้มาก ในการบริหารกลุ่มมีการประชุมแต่ละครั้งสมาชิกทุกคนจะช่วยกันระดมความคิดเห็นกันเป็นอย่างดี ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีมาตลอด และมีอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มเกษตรพึ่งตนเองของฝ่ายปอดินเหนียว ก็เป็นกลุ่มใหม่มีความร่วมมือกันดีในกลุ่มแต่ก็ต้องอาศัยระยะเวลาในการปรับความคิดของกลุ่มอีกระยะหนึ่ง

ในกลุ่มผู้นำสตรีขุนยวมความใจกว้างและความเข้าใจในตัวสมาชิก เป็นสิ่งสำคัญในกลุ่มผู้นำสตรีทั้งหมู่ 1,2 จะมีการแยกกลุ่มแตกกลุ่มออกไปหากกลุ่มอ้อมทรัพย์ต่างหาก จากกลุ่มใหญ่ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากตัวผู้นำเอง

สรุปบทบาทของผู้นำ ผู้นำจะเป็นผู้สร้างหรือทำลายความเข้มแข็งของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนของผู้นำเอง

สายสัมพันธ์ของคนในสังคม/ความขัดแย้ง การดำรงชีวิตของประชากรของอำเภอบ้านขุนยวม ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่กันแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แม้ว่าจะมีประชากรอยู่รวมกันหลายเผ่า แต่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จึงมีการปฏิบัติกิจทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ เหมือนกัน แต่ในความเชื่อหรือพิธีกรรมต่าง ๆ อาจแตกต่างกันบ้างแต่ความสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้นก็

เป็นไปตามแบบสังคมชนบททั่วไป สำหรับความขัดแย้งกันในหมู่บ้านหรือชุมชนหรือสังคมนั้น ในอำเภอขุนยวมแทบจะกล่าวกันได้ว่าไม่มีปัญหาในเรื่องเหล่านี้เลย จะเห็นได้ว่าคติต่าง ๆ ในอำเภอนี้ไม่ค่อยมีอาจจะเป็นเพราะว่าประชาชนมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน รักสงบ และยึดเหนี่ยวในพุทธศาสนา และถือว่าการทะเลาะเบาะแว้งเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจก็ว่าได้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, : 21-22)

2.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรดิน สภาพโดยทั่วไปจะมีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะที่ราบริมน้ำที่สำคัญที่ราษฎรได้อาศัยพื้นที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักเพื่อทำการผลิตได้ตลอดปี และยังมีที่ราบเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการทำการเกษตรกรรม

ภาพที่ 1
สภาพพื้นที่
วิจัย และการ
ใช้ที่ดิน

ตารางที่ 2 ลักษณะกลุ่มดินของบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1, 2 แยกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	กลุ่มดินหมายเลขที่	ชุดดิน
1.	29 B, 29 C, 29 D, 47 D, 48 C, 48 D , 59, 62	บ้านจ้อง, หนองมด, แม่แต่ง, ปากช่อง, ห้างฉัตร, ลี้, ท่ายาง, แมริม และชุดดิน 59 เป็นดินระบายน้ำเลว ส่วนดินหมายเลข 62 เป็นที่ลาดชันเชิงซ้อน
2.	5, 48, 48C, 59E, 62	หางดง, พาน, ท่ายาง, แมริม, สำหรับดินหมายเลข 59 เป็นดินตะกอนที่มีการระบายน้ำเลว ส่วนหมายเลข 62 เป็นที่ลาดชันเชิงซ้อน

ข้อเสนอแนะ ควรมีการอนุรักษ์ดินและน้ำที่เหมาะสม เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน เนื่องจากดินบริเวณนี้เป็นดินตื้น และมีความลาดเอียงสูง หรือทำการปลูกไม้โตเร็ว เช่น ยูคาลิปตัส เป็นต้น

กลุ่มดินที่ 48 (48 B 48 C 48 D 48 E) เป็นกลุ่มดินที่ประกอบด้วยชุดดินท่ายาง (TY) แม่แดง (MT) กลุ่มดินนี้มีเนื้อดินส่วนใหญ่เป็นดินกลมนุ่ม ถ้าเป็นดินปนเศษหินมักพบชั้นบนหินพื้นตื้นกว่า 50 ซม. สีดินเป็นสีน้ำตาล สีเหลือง หรือสีแดง พบบริเวณพื้นที่ลูกคลื่นลอนชันจนถึงเนินเขา มีความลาดชัน 2-5 % 5-12 % 12-20 % และ 20-35 % เป็นดินตื้นมากมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดถึงกรดแก่ มีค่าเป็นกรดเป็นด่าง ประมาณ 4.5 - 5.5

ปัญหาสำคัญ ในการใช้ประโยชน์ที่ดินของหน่วยแผนที่นี้ได้แก่ ดินตื้นมาก บริเวณที่มีความลาดชันสูงเกิดจากการชะล้างพังทลายได้ง่าย นอกจากนั้นดินยังมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำอีกด้วย

ดินกลุ่มนี้ เหมาะสมในการทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ไม่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชไร่ ข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้นชนิดต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ เนื่องจากพื้นที่มีความลาดเอียงสูง จำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ดินและน้ำ เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดินควบคู่กันไปกับการใช้ปุ๋ยและพืชคลุมดิน

กลุ่มดินที่ 59 (59 B) หน่วยแผนที่นี้เป็นหน่วยผสมของดินหลายชนิด เกิดจากตะกอนลำน้ำพัดพามาทับถมกัน พบบริเวณราบลุ่ม หรือบริเวณพื้นล่างของหุบเขา มีสภาพพื้นที่ราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบ ดินที่พบส่วนใหญ่เป็นดินตะกอนมีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว (AL-P) ถึงเร็ว มีลักษณะ และคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น เนื้อดิน สีดิน ความลึกของดิน ปฏิกริยาดิน ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุต้นกำเนิดดินในบริเวณนั้น ส่วนใหญ่มีก้อนกรวดและเศษหินปะปนอยู่ในเนื้อดินด้วย และมีความลาดชันประมาณ 2-5% กลุ่มดินนี้เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชไร่ต่าง ๆ ไม้ผลไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง กาแฟอาราบิก้า หม่อนไหม และพืชผักต่าง ๆ ตลอดจนทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ แต่ดินมีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว

ข้อเสนอแนะ ควรมีการระบายน้ำ เพื่อไม่ให้น้ำแช่ขัง และควรมีการใส่ปุ๋ยบ้างเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน

กลุ่มดินที่ 62 หน่วยแผนที่ดินนี้ เป็นหน่วยแผนที่ที่ประกอบด้วยพื้นที่ภูเขา และเทือกเขาซึ่งมีความลาดชันมากกว่า 35 % ดินที่พบในบริเวณดังกล่าวมีทั้งดินลึกและดินตื้น ลักษณะของเนื้อดิน และความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ แตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของดินต้นกำเนิดในบริเวณนั้น มักมีเศษหิน ก้อนหิน เรือหินโผล่กระจายกระจายทั่วไป ส่วนใหญ่ยังปกคลุมด้วยป่าประเภทต่าง ๆ เช่น ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หรือป่าดงดิบชื้น หลายแห่งมีการทำไร่เลื่อนลอยโดยปราศจากมาตรการในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งเป็นผลให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน จนบางแห่งเหลือแต่หินโผล่ขึ้นมา

กลุ่มดินนี้ ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เนื่องจากมีปัญหาหลายประการที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศควรสงวนไว้เป็นป่าธรรมชาติ เพื่อรักษาเป็นป่าต้นน้ำลำธาร

หมายเหตุ ในแผนที่ดินจะมีขอบเขตของกลุ่มดินใหญ่ ๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มหมายเลขกำกับหมายเลขนี้เรียกว่าหน่วยแผนที่ดิน แต่ละหน่วยจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามหมายเลข หมายเลขประจำหน่วยแผนที่อาจไม่เรียงลำดับครบทุกหมายเลข บางหมายเลขจะมีตัวอักษรเป็นภาษาอังกฤษกำกับได้แก่ B, C, D, E, ซึ่งหมายถึงความลาดชันของพื้นที่ ที่ปรากฏพบหน่วยแผนที่นั้นอยู่ เช่น 51B, 51C, 51D, 51E หมายถึงหน่วยดินหมายเลข 51 ที่มีเปอร์เซ็นต์ความลาดชัน (2 – 5 %) (5 – 12 %) (12 – 20 %) (20 – 35 %) ตามลำดับ ขอบเขตของดินบางขอบเขตอาจมี 2 หมายเลข เช่น หมายเลข 50 / 51 ซึ่งหมายความว่าบริเวณดังกล่าวประกอบด้วยดินหมายเลข 50 และหมายเลข 51 ปะปนอยู่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2538 : 24 – 26, 36, 41, 43, - 45)

การถือครองที่ดิน ที่ดินในการทำการเกษตร ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นที่ดินของผู้มีฐานะทางสังคมอยู่ในกลุ่มผู้มีอาชีพการค้าขายจะเป็นเจ้าของที่ดินเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเกษตรกรจะเป็นผู้เช่าทำเป็นส่วนใหญ่ และมีส่วนน้อยมากที่มีทำการเกษตรเป็นของตนเอง ส่วนที่จับจองหรือที่ สปก. จะเป็นที่ของข้าราชการ ครู ตำรวจ ที่อยู่ในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ในส่วนของคนยากจนทั่วไปมีบ้างแต่ไม่มากนัก

ในส่วนที่ดินทางการเกษตรที่เป็นของรัฐ ก็มีนาห้วยม่วงมีพื้นที่ 11 ไร่ ปัจจุบันเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรพึ่งตนเองเขาทำอยู่ จ่ายเป็นรายปี ๆ ละ 1,500 บาท ซึ่งกรมธนารักษ์ดูแลอยู่ เดิมที่ดินผืนนี้มีเจ้าของอยู่ แต่คนที่เป็นเจ้าของไม่มีลูกเมียและญาติพี่น้อง เมื่อตัวเองได้ตายลงที่ดินผืนนี้จึงตกไปเป็นสมบัติของหลวงคิน

ทรัพยากรน้ำ บ้านขุนยวมมีลำน้ำที่สำคัญไหลผ่านในเขตหมู่ 1,2 ได้แก่น้ำยวม ซึ่งแม่น้ำยวมมีต้นน้ำเกิดจากดอยขุนยวมไหลผ่านบ้านปางตอง ตำบลแม่อูคอ บ้านใหม่พัฒนา ตำบลแม่อูน้อย ตำบลขุนยวม ตำบลแม่เงาและไหลผ่านที่ราบลุ่ม แม่น้ำยวมมีพื้นที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรประมาณ 8 ตารางกิโลเมตร

ในอดีตและปัจจุบัน เกษตรกรได้ใช้แม่น้ำยวม เป็นสายน้ำใช้หล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในอำเภอกันยวมมีการจัดการน้ำโดยใช้ระบบเหมืองฝาย มีแก่งฝายเป็นผู้บริหารจัดการน้ำ ซึ่งฝายในพื้นที่บ้านขุนยวมมีอยู่ 3 ฝายคือ ฝายบ่อดินเหนียว มีนายแสงใจ เสริมสุข กลุ่มเกษตรกรพึ่งตนเองเป็น แก่งฝายมีหน้าที่ดูแลและจัดสรรน้ำให้แก่สมาชิกกลุ่ม ฝายที่สอง คือฝายกลุ่มนาอึกแดง มีนายคำ ทานา เป็นแก่งฝาย มีหน้าที่เช่นเดียวกับฝายบ่อดินเหนียว ส่วนฝายที่ 3 คือ ฝายโห่งโปรง ไม่มีผู้ดูแลได้รับความเสียหาย ขาดงบประมาณทำให้พื้นที่ 30 ไร่ ไม่ได้ทำนาปล่อยเป็นนาร้าง ผู้ทำนาต้องจ่ายค่าดูแลน้ำให้แก่ฝาย เจ้าละ 2 ควาย ๆ ละ 50 บาท รวมเป็นเงิน 100 บาท

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น มี 2 แหล่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยจ้อง และอ่างเก็บน้ำห้วยบง ตั้งอยู่ในบ้านขุนยวม หมู่ที่ 2

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ การประปาในเขตเทศบาลตำบลขุนยวม มี 1 แห่ง ซึ่งใช้น้ำจากแม่น้ำยวมเป็นหลักในการผลิตน้ำประปาเพื่ออุปโภค-บริโภค โดยสร้างคลองส่งน้ำขนาดเล็กจากพื้นที่โรงเรียนบ้านใหม่พัฒนาส่งตามคลองส่งน้ำ เรียบตามเชิงเขาเข้าสู่เขตบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 ข้างวัดม่วยต่อ ซึ่งมีบ่อบักน้ำประปาอยู่ มีการผลิตน้ำประปาเพื่อการอุปโภค-บริโภคในบ้านขุนยวม หมู่ที่ 1,2

ปัจจุบันมีการกัดเซาะพังทลายของแม่น้ำยวมเกิดขึ้น ทำให้แม่น้ำยวมเปลี่ยนสายเบี่ยงเบนเข้าสู่ในพื้นที่ราบทางการเกษตร ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรเสียหายจำนวนมาก

ทรัพยากรป่าไม้ ตามสภาพโดยทั่วไปมีภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่เป็นป่าดิบ และป่าโปร่ง ที่สำคัญคือ ป่าแม่ยวมฝั่งซ้าย ป่าแม่ยวมฝั่งขวา ป่าแม่สุริน ป่าแม่เงา และป่าแม่ลำเพ็ง ซึ่งอยู่ในท้องที่ตำบลขุนยวม ตำบลแม่เงา และตำบลแม่กิ๊ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พื้นที่บ้านขุนยวมหมู่ที่ 1,2 ทั้งหมด เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ยวมฝั่งขวา

การใช้ประโยชน์จากป่า ในฤดูฝนชาวบ้านจะออกไปหาเห็ดชนิดต่าง ๆ ซึ่งเห็ดแต่ละชนิดจะออกมาต่างเวลากันในช่วงต้นฤดูฝนจะมีเห็ดเผาะ (เห็ดถอบ) ออกจำนวนมากราคาดีตกราคาลิตรละ 100 บาท ถึงละ 2,000 บาท หลังจากนั้นจะมีเห็ดแดง เห็ดไข่ห่าน เห็ดโคน ชนิดต่าง ๆ ออกเป็นลำดับ ส่วนในฤดูหนาว จะมีผักพื้นบ้านที่ออกในป่า เช่น ต้นส้มปี ใช้อยอดอ่อนในการ ยำ แกง จิ้ม น้ำพริก ช่วงแรก ๆ กิโลละ 50 บาท การหาของป่า เช่น สมุนไพร ฟิน ซึ่งในแต่ละฤดูก็สร้างรายได้ให้ชาวบ้านขุนยวมไม่น้อย

2.1.5 สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพภูมิประเทศของบ้านขุนยวมตั้งอยู่บนไหล่เขาจนถึงยอดเขาโดยมีจุดสูงสุดอยู่ที่บริเวณที่ว่าการอำเภอขุนยวมเก่ามีสภาพพื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ พื้นที่มีความลาดชันตั้งแต่ 2-35 % ได้แก่บริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำยวม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรมชาวบ้านขุนยวมส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักและยังมีอาชีพเกี่ยวกับการรับจ้าง การเก็บของป่าและการค้าขายอีกด้วย

ในปี 2522 ปรากฏว่า ร้อยละ 83.4 ของประชากร มีอาชีพทำการเกษตร (ซึ่งในจำนวนนี้เกือบทั้งหมดมี อาชีพทำนา) และร้อยละ 13.1 มีอาชีพเกี่ยวกับการรับจ้าง สำหรับอาชีพรับจ้างนี้ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างเกี่ยวกับการเกษตร เช่น รับจ้างปลูกข้าว รับจ้างเก็บเกี่ยวข้าว อาชีพเกี่ยวกับการค้าและอุตสาหกรรมในครัวเรือนมีบ้างเล็กน้อย (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2522 : 53)

ในปี พ.ศ. 2538 กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดทำโครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกรได้สำรวจประเภทอาชีพต่อจำนวนผู้ประกอบการอาชีพรายได้ครัวเรือนต่อปี ในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งสรุปได้ตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รายได้ของครัวเรือนจำแนกตามอาชีพ ปี 2538

อาชีพ	จำนวนครัวเรือน	เปอร์เซ็นต์	รายได้ครอบครัว / ปี / บาท
1. การเกษตร	3,280	78	4,346 – 6261
2. รับจ้าง	325	7	3,200 – 5,400
3. ค้าขาย	121	3	6,500 - 8,500
4. รับราชการ	320	8	56,640 - 70,800
5. อื่น ๆ	152	4	18,000 - 23,400
รวม	4,198	100	

ประวัติศาสตร์การเกษตรของชุมชน

จากข้อมูลเบื้องต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 – 2538 จะเห็นได้ว่าอาชีพการเกษตรลดลง 5.4 % และอาชีพรับจ้างลดลง 6.1% ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐที่ผ่านมาในอดีต ที่มุ่งเน้นความเป็นนิคมคือเน้นไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากเกินไป ทำให้ภาคเกษตรกรรมถูกลดความสำคัญลงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ จะไม่หวนกลับมาประกอบอาชีพการเกษตรเหมือนพ่อแม่อีก จึงเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในต่างจังหวัด เช่น นิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน โรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดอุทัย และในกรุงเทพมหานคร

ในอดีตเกษตรกรบ้านขุนยวมนิยมใช้ปัจจัยการผลิตภายในเป็นหลัก มีการเลี้ยงวัว, ควาย กันจำนวนมาก และได้อาศัยวัวควายช่วยกำจัดวัชพืชตามคันนาได้มูลจากสัตว์ในการบำรุงดิน และมีการใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่ผลิตขึ้นเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

นายคำ ทานา ประธานกลุ่มนาอีกแดงอายุ 76 ปี กล่าวว่า “สมัยก่อนปี พ.ศ. 2500 ขึ้นไปเกษตรกรบ้านขุนยวม จะช่วยกันทำนาคือเอาแรงกันใช้ควายไถนา ในฤดูแล้งจะปล่อยวัวควายลงนาเพื่อกินหญ้าในนา และวัวควายจะถ่ายมูลออกมาเป็นปุ๋ยในนาข้าวอีก การผลิตเป็นการผลิตแบบยังชีพ ยังไม่มีการใช้สารเคมี”

นายสุวรรณ ประเสริฐสุข อายุ 73 ปี กล่าวว่า “สารเคมีที่เข้ามาในพื้นที่บ้านขุนยวม ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2498 คือ ยาดีดีที ซึ่งตอนนั้นเขาเอามาฉีดฆ่ายุง ต่อมาในปี

พ.ศ. 2502 มีการส่งเสริมให้เกษตรกรบ้านขุนยวมปลูกข้าวนาปรังทดลอง 5 ครอบครั้ว มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช เข้ามา ซึ่งได้แก่ยาฟูราดาน, โพลิดอน, แลนแนท"

นายคำ ทานา กล่าวอีกว่า "ในปี พ.ศ. 2517 ได้เกิดกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีขึ้นในอำเภอขุนยวม โดยได้รับการสนับสนุนในการสั่งซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ผ่านทางเกษตรอำเภอ มีการส่งเสริมการทำแปลงสาธิตทดลองปลูกข้าว ก.ข. 7 ในพื้นที่นาอีกแดงโดยใช้ระยะห่างของการปลูกที่แตกต่างกัน เพื่อเพิ่มผลผลิตของข้าว เพื่อชักจูงหรือกระตุ้นให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง" ซึ่งในปีนั้นเอง (2517) ได้เกิดการระบาดของแมลงบั่วขึ้นเป็นครั้งแรก มีการนำยาป้องกันกำจัดแมลงชื่อ อินเดรท มาใช้ปราบศัตรูพืชเป็นครั้งแรก พอถึงปี พ.ศ. 2519 – 2522 มีการส่งเสริมการทำนาปรังมีการใช้ยาฆ่าแมลงหลายชนิด เช่น อินเดรท, ฟูราดาน, เอ็นไดน์, ไตรีนฟอรัด เพื่อใช้กำจัดศัตรูพืช ตั้งแต่นั้นมาเกษตรกรอำเภอขุนยวม ได้ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดแมลงชนิดต่าง ๆ แพร่หลายไประดับตำบลหมู่บ้าน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรอำเภอขุนยวม"

จากสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกษตรกรหันมาพึ่งปัจจัยการผลิตภายนอกยิ่งขึ้น ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น ซึ่งพืชเศรษฐกิจหลักของบ้านขุนยวมได้แก่ ข้าว, ถั่วเหลือง, กระเทียม, ถั่วลิสง ในที่นี้จะนำเสนอสภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจของเฉพาะตำบลขุนยวม ซึ่งประกอบด้วย 6 หมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งมีสภาพการผลิตตามตารางที่ 4

ตารางที่ 4 พื้นที่ปลูกและผลผลิต พืชสำคัญของตำบลขุนยวม ปี 2538

ลำดับที่	ชนิดพืช	แหล่งปลูก (ตำบล)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก. ไร่)	ผลิตรวม (ตัน)
1	ข้าวนาปี (นาดำ)	ขุนยวม	2,469	620	1,531
2	ข้าวไร่	ขุนยวม	330	355	117
3	ถั่วเหลือง (แล้ง)	ขุนยวม	820	218	175
4	กระเทียม	ขุนยวม	194	1,051	204
5	ถั่วลิสง	ขุนยวม	21	227	5

ที่มา : ปรับปรุงจากเอกสารกรมส่งเสริมการเกษตร 2538

ตารางที่ 5 ต้นทุนการผลิตพืชสำคัญของชุมชน หมู่ที่ 1 และ 2 บ้านขุนยวม อ.ขุนยวม

รายการ	ข้าวนาปี	ข้าวไร่	ถั่วเหลือง	กระเทียม	ถั่วลิสง
<u>ต้นทุนการผลิต/ ไร่</u>					
- ค่าเมล็ดพันธุ์	35	42	99	1,854	251
- ค่าปุ๋ยเคมี	213		193	314	110
- ค่ายาเคมี	75	60	53	142	63
- ค่าเตรียมดิน	272	150	273	398	150
- ค่าปลูก	170	136	126	221	140
- ค่ากำจัดวัชพืช / ใส่ปุ๋ย	120	150	104	257	205
- ค่าเก็บเกี่ยว	135	115	144	305	160
- ค่านวด	117	113	199		
- ค่าขนส่ง	100	90			
รวม	1,273		1,233	3,491	1,043
<u>ผลตอบแทน/ ไร่</u>					
- ผลผลิตถั่วลิสง (กก. / ไร่)	575		244	1,200	228
- ราคาผลผลิต 7 บาท/กก.	2,300		1,904	7,200	1,596
- กำไรสุทธิ	1,063		314	3,709	553

หมายเหตุ : 1) ราคาผลผลิต ข้าวนาปี = 4 บาท/ กก., ถั่วเหลือง = 8.50 บาท/ กก.,

กระเทียม = 6 บาท/ กก., ถั่วลิสง = 7 บาท/ กก.,

2) ต้นทุนในการผลิต ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ของตนเอง

3) สำหรับแรงงานนั้นก็ใช้แรงงานภายในครอบครัว อาจจะมีการจ้างเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อย

4) แรงงานรับจ้าง แรงงานรับจ้างส่วนใหญ่แล้วเป็นแรงงานจ้างภายในท้องถิ่น แต่ก็มีแรงงานต่างด้าวบ้างเล็กน้อย อัตราการจ้างนั้น แตกต่างกันระหว่างแรงงานภาคเกษตรและการก่อสร้าง ในภาคเกษตรอัตราค่าจ้าง 70 บาท / วัน ส่วนแรงงานก่อสร้างอัตราค่าจ้าง 120 บาท / วัน วันหนึ่ง ๆ จะทำงานภาคเกษตรกรรม จำนวน 7 – 8 ชั่วโมง / วัน

5) การจำหน่ายผลผลิตส่วนใหญ่เกษตรกรจะขายผลผลิตของตนให้แก่พ่อค้าท้องถิ่น ๑
จะเป็นผู้รวบรวมส่งโรงงาน หรือพ่อค้ารายใหญ่อีกครั้งหนึ่งสำหรับการกระจายการผลิตนั้นจะมีเฉพาะ
ในเขตพื้นที่ราบที่มีการเพาะปลูกเท่านั้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2538 : 67 – 69)

แหล่งเงินทุนที่สนับสนุน

1. สหกรณ์การเกษตรขุนยวมจำกัด
2. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์
3. กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท
4. ร้านค้าชุมชนเพื่อการเกษตร สภาตำบล อำเภอขุนยวม
5. สหกรณ์ผู้ปลูกกระเทียมขุนยวมจำกัด
6. สหกรณ์ผู้ปลูกถั่วเหลืองขุนยวมจำกัด
7. กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านหมู่ที่ 1,2
8. กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ขุนยวม
9. ธนาคารกรุงไทย จำกัด

กลุ่มกิจกรรมด้านอาชีพในบ้านขุนยวมหมู่ที่ 1,2

หมู่ที่	กลุ่มอาชีพ
1,2	สหกรณ์ผู้ปลูกกระเทียมขุนยวมจำกัด, สหกรณ์ผู้ปลูกถั่วเหลืองขุนยวมจำกัด กลุ่มแม่บ้านเกษตรพื้นฟูอำเภอขุนยวม, กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ แม่บ้าน, กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรทฤษฎีใหม่อำเภอขุนยวม, กลุ่มธนาคารข้าวนาฮักแดง, กลุ่มแปรรูปข้าวซ้อมมือ

สภาพปัญหา ของบ้านขุนยวมหมู่ 1,2 เป็นสภาพปัญหาเดียวกับปัญหาหลัก 12 ประการของ อำเภอบ้านยวม แนวทางการแก้ไขก็ใช้แนวเดียวกัน ปัญหาหลักที่พบในอำเภอบ้านยวม โดยภาพรวมมี 12 ประการด้วยกัน คือ

- (1) ปัญหาการว่างงาน
- (2) ปัญหายาเสพติด
- (3) ปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียน
- (4) ปัญหาความยากจน
- (5) ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ
- (6) ปัญหาหนี้สิน
- (7) ปัญหาขาดความรู้ทางด้านการเกษตร
- (8) ปัญหาขาดความร่วมมือ และ ความสามัคคี
- (9) ปัญหาที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์
- (10) ปัญหาต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น
- (11) ปัญหาการเผาป่าและบุกรุกทำลายป่า
- (12) ปัญหาด้านอุทกภัย

(1) **ปัญหาการว่างงาน** เป็นปัญหาที่พบในทุกชุมชน เนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมาถึงขั้นวิกฤติ การค้าขายและการส่งออกของประเทศชะงัก ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ขายไม่ออกทำให้เกิดการว่างงานขึ้น จึงทำให้แรงงานที่ถูกจ้างต้องกลับมายังท้องถิ่นส่งผลกระทบต่อการทำงานในท้องถิ่นมากขึ้น อำเภอบ้านยวมก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะสภาพสังคมของอำเภอยังเป็นสังคมชนบทเป็นส่วนใหญ่ต้องอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งปีนี้ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้ขาดทุนอีกทั้งต้องประสบปัญหาด้านอุทกภัยอีกทำให้พื้นที่และผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย ในบางพื้นที่บางหมู่บ้านไม่สามารถทำการเกษตรได้ต้องเปลี่ยนอาชีพหางานใหม่ทำ ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานเพิ่มขึ้น

ในการแก้ปัญหาเรื่องการว่างงาน ภาครัฐโดยสำนักงานจัดหางานสวัสดิการคุ้มครองแรงงานและการประกันสังคม ร่วมมือกับอำเภอบ้านยวมได้จัดตลาดนัดแรงงานขึ้น 2 ครั้ง ที่บริเวณสนามบินอำเภอบ้านยวมมีการฝึกอาชีพให้กับผู้ว่างงานและรับสมัครผู้ว่างงานที่ต้องการงานทำในจังหวัดต่างจังหวัด และต่างประเทศ มีผู้ให้ความสนใจ และสมัครไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นการแก้ไขปัญหาการว่างงานได้ระดับหนึ่ง

(2) **ปัญหายาเสพติด** อำเภอบ้านยวมเป็นอำเภอที่ตั้งตามแนวชายแดน ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือสุดของประเทศ มีลักษณะเป็นเนินสูงล้อมรอบด้วยภูเขาปกคลุมด้วยหมอกและแนวป่าเขาสลับซับซ้อน เดิมทีพื้นที่ในตำบลแม่อูคอตั้งแต่บ้านปางตองขึ้นไปจนถึงทุ่งบัวตองเป็นพื้นที่ปลูกฝิ่นทั้งหมดมีการซื้อขายอย่างอิสระและมีโรงสุบฝิ่นด้วย ต่อมาปี 2504 รัฐบาลประกาศให้ฝิ่นเป็นพืชผิดกฎหมาย และห้ามปลูกฝิ่น จำนวนฝิ่นจึงลดลงเป็นลำดับ ในปี 2528 มีการส่งเสริมให้ปลูกกะหล่ำ

ปลี, แครอท, มันฝรั่ง จึงทำให้ไม่ค่อยมีการปลูกผืนให้เห็นอีก ปัจจุบันพี่น้องเผ่าม้งเลิกปลูกผืนหมดแล้ว แต่ก็มีผู้ติดผืนอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งก็ไม่มากนักโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เลิกไม่ได้ ในอดีตทางชุมชนพุทธเกษตรโดยหลวงพ่อบัณฑิตเคยนำผู้ติดยาเสพติดไปบำบัดที่ศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติดภาคเหนือจำนวน 10 คน แต่พอกลับมาผู้ติดยาเสพติดก็กลับมาเสพติดเช่นเดิม จึงทำให้โครงการนี้ยุติลง ส่วนสถานการณ์ยาบ้าจะอยู่ในกลุ่มวัยกำลังทำงานและในเด็กมัธยมแต่ไม่มากนักและมักจะถูกดำเนินคดี

ด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติด อำเภอขุนยวม ดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยได้จัดทำแผนงาน / โครงการประจำปี 2544 ดังนี้

1. **ด้านการปราบปราม** จัดตั้งชุดปฏิบัติการร่วมป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เพื่อออกปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันปราบปราม ประชาสัมพันธ์ เยี่ยมเยียนปลอบขวัญราษฎรในพื้นที่ห่างไกลตลอดจนตั้งจุดสกัด จุดตรวจ ทั้งนี้เพื่อให้การลำเลียงยาเสพติดและสิ่งผิดกฎหมายและผู้เสพยาเสพติดลดลง

2. **ด้านการป้องกัน** จัดฝึกอบรมผู้นำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจนำไปเผยแพร่ให้ราษฎรในชุมชน สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วยตนเอง ซึ่งหากผู้นำมีความเข้มแข็งก็สามารถป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดได้ เป็นการเปลี่ยนแนวความคิดจากรัฐเป็นผู้แก้ไขปัญหามาเป็นชุมชนแก้ไขด้วยตนเอง?

3. **ด้านการบำบัด** มุ่งเน้นนักเรียนที่พบว่าได้ใช้สารเสพติด เช่น นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นมากกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเพื่อนชักชวนและการอยากลอง ดังนั้น จึงได้จัดทำโครงการจัดค่ายเยาวชนยุคใหม่ต้านภัยยาเสพติด ซึ่งผู้เข้าค่ายจะเป็นผู้ใช้ยาเสพติดหรือกลุ่มเสี่ยงและทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อให้มีทักษะในการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหามาโดยไม่พึ่งพายาเสพติดและให้เยาวชนสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดในบุคคลอื่นได้ สุดท้ายเป็นกำลังของคนรุ่นใหม่ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

นอกจากนี้อำเภอขุนยวมได้มุ่งเน้นป้องกันไม่ให้ข้าราชการเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกระดับเกี่ยวข้องกับยาเสพติด บนพื้นฐานแนวคิดการทำความสะอาดบ้านตนเองก่อนจะไปช่วยคนอื่น โดยดำเนินการโครงการตรวจสอบสารเสพติดในปัสสาวะข้าราชการ และกักกันผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ โดยขอรับการสนับสนุนน้ำยาเคมีและบุคลากรจากศูนย์บำบัดยาเสพติดจังหวัดแม่ฮ่องสอน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอขุนยวม และ โรงพยาบาลชุมชนอำเภอขุนยวม อำเภอขุนยวม

ประการสุดท้าย หมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติปลอดยาเสพติด ได้ดำเนินการประชุม จัดตั้งหมู่บ้านปลอดยาเสพติดเฉลิมพระเกียรติ ฯ จำนวน 10 หมู่บ้าน ซึ่งมี 5 หมู่บ้านที่อยู่ระหว่างการเสนอชื่อหมู่บ้านเพื่อขอรับการพิจารณา และตำบลปลอดยาเสพติด 1 ตำบล คือ ตำบลแม็กกี และจะขยายไปทุกตำบล หมู่บ้าน (เอกสารบรรยายสรุปอำเภอขุนยวม, 2544 :11)

(3) **ปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียน** จากสภาพทางเศรษฐกิจของอำเภอขุนยวม ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว, กระเทียม, ถั่วเหลือง, กะหล่ำ

ปลี, แครอท, มะเขือเทศ เป็นพืชหลัก ในปี 2544 มาราคาผลผลิตพืชเศรษฐกิจตกต่ำมาก เช่น กระเทียมสดราคาก็โลกรัมละ 5 บาท กระหล่ำปลีก็โลละ 1 บาท มะเขือเทศก็โลกรัมละ 3 - 4 บาท แครอทก็โลกรัมละ 3 บาท ทำให้เกษตรกรขาดทุนไม่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตเลยเช่นกระหล่ำปลี เมื่อราคาต่ำเกษตรกรจะปล่อยให้กระหล่ำปลีเน่าอยู่ในแปลง แล้วก็ปลูกพืชตัวใหม่เพราะค่าเก็บเกี่ยวสูงกว่าราคาผลผลิตจึงปล่อยให้ทิ้ง จึงทำให้เกษตรกรขาดเงินทุนหมุนเวียน

ในการแก้ไขปัญหารัฐบาลมีนโยบายเร่งด่วนที่จะฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท อันเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ กระทรวงมหาดไทยในฐานะเป็นกระทรวงหลักในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน จึงได้จัดทำยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองขึ้น เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมด้วยการพัฒนาชุมชนระดับฐานราก คือ ตำบล หมู่บ้าน ให้มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพในการเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2541 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติวันที่ 9 มิถุนายน 2541 จัดสรรคิงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2541 ให้กระทรวงมหาดไทยเพื่อดำเนินโครงการเศรษฐกิจชุมชนจำนวน 200 ล้านบาท กระทรวงมหาดไทยได้จัดสรรให้เป็นรายการเงินทุนหมุนเวียนเพื่อเศรษฐกิจจำนวน 150 ล้านบาท ซึ่งในปี 2544 อำเภอขุนยวมได้รับอนุมัติจัดสรรจากคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด ในรูปเงินทุนหมุนเวียนภายในตำบล ตามความเห็นชอบของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหรือสภาตำบลไปแล้ว 4,200,000 บาท ได้ให้กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขอกู้ยืมเงินทุนกลุ่มละไม่เกิน 200,000 บาท กำหนดผ่อนชำระ 3 - 5 ปีโดยไม่คิดดอกเบี้ย ซึ่งเกษตรกรกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้นำเงินทุนไปซื้อวัวมาเลี้ยงเป็นส่วนใหญ่ และมีบางกลุ่มนำไปลงพืชเศรษฐกิจ เช่น กระหล่ำปลี แครอท ในพื้นที่ตำบลแม่อุคอ ซึ่งงบประมาณตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนก็สามารถแก้ปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียนให้กลุ่มอาชีพและกลุ่มเกษตรกรได้ในบางส่วน ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการหมุนเวียนเงินทุนให้กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่ขาดโอกาสต่อไป

(4) ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาร่วมที่พบในทุกชุมชน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรม มีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่ไม่มียี่ห่วยทำกินต้องเช่าพื้นที่การเกษตร หรือทำนาแบ่งครึ่งกับเจ้าของที่ดิน และมีส่วนหนึ่งเป็นแรงงานรับจ้างรายวันในภาคการเกษตรและงานทั่วไป ซึ่งกลุ่มหลังนี้มีอาชีพรับจ้างอย่างเดียวก็มี

ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ภาครัฐโดยกระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ) ในพื้นที่อำเภอขุนยวมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 มีหมู่บ้านอยู่ในโครงการทั้งสิ้น 42 หมู่บ้าน มีเงินงบประมาณสนับสนุนโครงการ 2,100,000 บาท ซึ่งคิดเฉลี่ยให้ทุกหมู่บ้านได้หมู่บ้านละ 50,000 บาท โดยมีคณะกรรมการกองทุนที่ตั้งขึ้นเป็นผู้รับผิดชอบนอกจากโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ) แล้วทางอำเภอขุนยวมยังมีการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนดังนี้

การดำเนินงานแก้ไขปัญหาคาความยากจน

1. โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ อำเภอขุนยวมได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งได้เน้นหนักไปยังผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่นของแต่ละตำบลของอำเภอ หากเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้ดำเนินการมาโดยตลอดหรือภูมิปัญญาของชาวบ้าน แต่ยังขาดการสนับสนุนทางด้านความรู้การจัดการ เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การบรรจุ การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ การจัดตลาดนัดผลิตภัณฑ์ การฝึกอบรม เป็นต้น ดังนั้นจึงได้มุ่งเน้นการสนับสนุนทั้งงบประมาณและความรู้ให้ดำเนินการในส่วนที่เป็นจุดอ่อน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ได้สนับสนุนงบประมาณและยังเป็นองค์กรประสานงานสนับสนุนส่งเสริมทุกด้านอีกด้วย โดยเฉพาะการจัดทำแผนพัฒนาตำบลในปีถัดไป

ทั้งนี้ การดำเนินงานทั้งหมดบนพื้นฐานสร้างแนวทางให้กลุ่มอาชีพ ประชาชน ได้รู้จักพึ่งตนเอง มีอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นว่าตนเองเป็นชุมชนต้องทำได้ ซึ่งผลิตภัณฑ์ของอำเภอขุนยวมที่เป็นจุดเด่นของแต่ละตำบล และได้ผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคมแล้ว ดังนี้

- ตำบลขุนยวม ข้าวซ้อมมือ ผลิตภัณฑ์อาหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
- ตำบลแม่อูคอ ตลาดชนบทริมทางทุ่งบัวตอง
- ตำบลแม่เงา ผลิตภัณฑ์กระดาษสา และบัวตอง วัตถุประสงค์
- ตำบลเมืองปอน เสื้อผ้าไหม น้ำพุน้ำร้อนบ้านหนองแห้ง
- ตำบลแม่อูเกี การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- ตำบลแม่วมน้อย มีด การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และคอยหม้อเก่าโต้

โดยสรุป การดำเนินงานได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหลักด้านการสนับสนุนงบประมาณ และหน่วยงานส่วนภูมิภาคให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านความรู้เทคนิคการตลาด เป็นต้น จนถึงบูรณาการแผนงาน / โครงการของหน่วยงานแต่ละหน่วยงานสนับสนุนโครงการนี้เป็นสำคัญ

2. การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งอำเภอขุนยวมได้มีชุมชนเมือง คือ เทศบาลตำบลขุนยวมและหมู่บ้านจำนวน 42 หมู่บ้าน อนุกรรมการสนับสนุน ๙ ระดับอำเภอและคณะทำงานเครือข่ายชุมชนระดับอำเภอที่ได้รับการแต่งตั้งจากจังหวัด ได้ร่วมดำเนินงานเตรียมความพร้อมให้กับหมู่บ้านเพื่อการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่ง ณ ปัจจุบันได้คัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองไปแล้วจำนวน 42 หมู่บ้าน และผ่านการเห็นชอบของคณะกรรมการกองทุนชาติแล้ว 28 หมู่บ้านได้รับอนุมัติโอนเงิน 3 หมู่บ้าน คือ เมืองปอน หมู่ 1,2 และแม่อูเกี หมู่ 3 ซึ่งสมาชิกได้กู้ยืมเงินกันไปแล้ว (เอกสารบรรยายสรุปอำเภอขุนยวม, 2544 : 9)

(5) ภาวะราคาผลผลิตตกต่ำ ในช่วงปี 2544 ราคาพืชผลทางการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งราคากระเทียม ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของอำเภอขุนยวมราคาค่ำกว่าทุกปี และราคาอะไหล่ปลี, แครอท, มะเขือเทศ มีราคาต่ำ ทำให้เกษตรกรอยู่ในภาวะขาดทุน ซึ่งเหตุปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำมีหลายประการ ดังนี้

- 1.1 ผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมกันในหลายท้องที่ในปริมาณมากในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวจนเกิดภาวะผลผลิตล้นตลาด ถ้าราคาพืชตัวใดสูงเกษตรกรจะหันมาปลูกกันจำนวนมาก ทำให้ราคาคงต่ำ
- 1.2 กลไกลาดดกอยู่ในมือของพ่อค้าคนกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งราคาซื้อ-ขายถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลางจากต่างจังหวัดเพราะเกษตรกรขาดการรวมตัวกันไม่มีอำนาจต่อรอง
- 1.3 คุณภาพของกระเทียมตกต่ำเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชและโรคพืชกันมาก จึงทำให้กระเทียมฝ่อไม่สามารถนำมาใช้ทำพันธุ์ได้อีกทั้งเกษตรกรบางรายถอนกระเทียมก่อนกำหนดอายุเก็บเกี่ยว
- 1.4 มีการลักลอบนำกระเทียมจากจีนและพม่าเข้ามาตามตะเข็บชายแดนแถวประตูเมืองห้วยต้นนุ่นกระจายไปยังตลาดในวงกว้าง เนื่องจากมีราคาถูกกว่า

แนวทางแก้ไขราคาผลผลิตพืชเศรษฐกิจตกต่ำ ตามแนวทางพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอมีดังนี้

- แนะนำให้มีการรวมกลุ่มเพื่อจำหน่ายผลผลิต
- แนะนำให้มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตตามอายุการเก็บเกี่ยว
- แนะนำให้มีการคัดขนาดของผลผลิต
- แนะนำให้ติดตามข่าวสาร และความเคลื่อนไหวของราคาผลผลิต
- แนะนำให้มีการรวมกลุ่มในการซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อลดต้นทุนในการผลิต

(6) ปัญหาหนี้สิน ในช่วงปี 2544 ที่ผ่านมาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ เป็นเหตุให้เกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้สินได้เพราะอยู่ในภาวะขาดทุน

แนวทางแก้ไขปัญหานี้ทางอำเภอขุนยวมได้จัดกิจกรรมฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังพักชำระหนี้โดยสรุปได้ดังนี้

จำนวนเกษตรกรที่ขอพักหนี้และลดการชำระหนี้รวมทั้งสิ้น 590 ราย แยกเป็นขอพักหนี้จำนวน 370 ราย ขอลดการชำระหนี้จำนวน 220 รายดังรายละเอียดสังเขป ดังนี้

6.1 ขอพักชำระหนี้ (รายที่มีเงินต้นไม่เกิน 100.000 บาท)

ตำบลขุนยวม	108 ราย
ตำบลเมืองปอน	88 ราย (ได้เป็นตำบลนำร่องพักหนี้ วันที่ 24 ก.ค. 2544)
ตำบลแม่เงา	70 ราย

ตำบลแม่อุคอ	33 ราย
ตำบลแม่กิ๊	31 ราย
ตำบลแม่ยวมน้อย	42 ราย
รวม	370 ราย

6.2 ขอลดชำระหนี้

ตำบลขุนยวม	49 ราย
ตำบลเมืองปอน	69 ราย
ตำบลแม่เงา	63 ราย
ตำบลแม่อุคอ	11 ราย
ตำบลแม่กิ๊	19 ราย
ตำบลแม่ยวมน้อย	9 ราย
รวม	220 ราย

(7) ปัญหาขาดความรู้ทางด้านการเกษตร เป็นปัญหาที่พบโดยทั่วไปในอำเภอขุนยวม โดยเฉพาะด้านการสื่อสารภาษาก็มีปัญหาเพราะมีประชากร 4 เผ่า ก็ใช้ 4 ภาษา การส่งเสริมการเกษตรจึงมีปัญหา การคมนาคมก็ไม่สะดวกบางท้องที่อยู่ห่างไกลมาก ไม่มีเส้นทางที่จะใช้พาหนะเข้าไปปฏิบัติงานได้ต้องเดินเท้า ซึ่งเสียเวลามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน ซึ่งฝนตกมากในบางท้องที่ไม่สามารถเข้าไปปฏิบัติงานได้ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ส่งเสริมไม่เพียงพอ จึงทำให้การดำเนินงานส่งเสริมความรู้ทางด้านการเกษตรเป็นไปแบบล่าช้า

แนวทางแก้ไขปัญหา การขาดความรู้ทางด้านการเกษตร ตามแนวทางพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ตั้งแต่ปี 2540 ถึงปี 2544 มีดังนี้

- ❖ งานจัดการและป้องกันกำจัดศัตรูพืช อบรมเกษตรกร 5 ครั้ง จำนวนเกษตรกร 171 คน ใช้งบประมาณ 34,200 บาท
- ❖ จัดทำแปลงส่งเสริมการป้องกันกำจัดศัตรูข้าว 2 พื้นที่ จำนวน 200 ไร่ ใช้งบประมาณ 12,000 บาท
- ❖ การจัดงานวันสาริดการควบคุมศัตรูข้าวและธัญพืช 1 ครั้ง งบประมาณ 12,000 บาท
- ❖ การฝึกอบรมเกษตรกร การป้องกัน และกำจัดศัตรูพืชผัก โดยวิธีผสมผสาน 1 ครั้ง จำนวน 30 คน งบประมาณ 6,000 บาท
- ❖ จัดทัศนศึกษาดูงาน 1 ครั้ง จำนวน 30 คน งบประมาณ 6,000 บาท
- ❖ จัดทำแปลงส่งเสริมการใช้มุ้งตาข่ายในลอนคลุมแปลงผัก จำนวน 5 คน งบประมาณ 37,500 บาท

- ❖ จัดทำแปลงส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษนอกมุ้งตาข่าย จำนวน 15 คน งบประมาณ 55,000 บาท
- ❖ การอบรมการใช้สารเคมีอย่างปลอดภัย 8 ครั้ง จำนวนงบประมาณ 40,000 บาท
- ❖ ส่งเสริมเกษตรกรสมบูรณ์ 300 ครอบครัว 10 หมู่บ้าน ใช้งบประมาณ 1,000,000 บาท
- ❖ อบรมความรู้ผู้นำสตรีเกษตรกรด้านการจัดบ้านเรือน และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต จำนวน 60 คน งบประมาณ 12,000 บาท
- ❖ อบรมความรู้การเกษตร และการจัดการแก๊สตรึงเกษตร จำนวน 300 คน งบประมาณ 60,000 บาท
- ❖ ฝึกอบรมอาชีพการเกษตรแก่ผู้นำเกษตรกร จำนวน 100 คน งบประมาณ 20,000 บาท
- ❖ ส่งเสริมการใช้ข้าวพันธุ์ดี จำนวน 500 ไร่ งบประมาณ 40,000 บาท
- ❖ อบรมองค์ความรู้การเคลื่อนที่สู่เกษตรกร จำนวน 10 ครั้ง งบประมาณ 20,000 บาท
- ❖ อบรมเกษตรกรใช้สารธรรมชาติ 5 ครั้ง จำนวน 2,500 คน งบประมาณ 55,000 บาท

(8) ปัญหาขาดการร่วมมือและความสามัคคี มักเกิดในเขตเมืองที่เจริญ โดยเฉพาะในเขตเทศบาล ในกรณีเงินกองทุนหมู่บ้านการนัดสมาชิกในชุมชนมาประชุมยังขาดความร่วมมือ โดยเฉพาะผู้มีอันจะกินไม่ค่อยให้ความร่วมมือ สมาชิกในชุมชนยังไม่รู้บทบาทและหน้าที่ของพลเมืองดีของตน

แนวทางแก้ไข รัฐควรรณรงค์และประชาสัมพันธ์มากกว่านี้ และส่งเสริมกิจกรรมของสมาชิกในชุมชนให้มีกิจกรรมส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคีแก่สมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

(9) ปัญหาที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นปัญหาที่พบในทุกตำบลหมู่บ้านในพื้นที่ อำเภอยะนวม เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าสงวนไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ให้ได้ ซึ่งพื้นที่ของอำเภอดิดเป็นพื้นที่รวมประมาณ 1,478,125 ไร่ โดยจำแนกออกเป็นพื้นที่ป่าสงวน 1,031,875 ไร่ ป่าวนอุทยานแห่งชาติ 41,250 ไร่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 8,750 ไร่ ซึ่งรัฐบาลได้ออกเอกสารสิทธิ์เฉพาะในเขตพื้นที่ ๆ อยู่นอกป่าสงวนเท่านั้น

แนวทางแก้ไข ทางกรมที่ดิน และสำนักงานที่ดินอำเภอยะนวมได้ออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ราษฎรตามข้อมูลปี 2543 มีดังนี้

9.1 โฉนดที่ดิน	จำนวน 1,847 แปลง
9.2 หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3 ก.)	จำนวน 1,528 แปลง
9.3 หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3)	จำนวน 1,595 แปลง

(10) ปัญหาต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น เนื่องมาจากเกษตรกรหันไปใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกมากยิ่งขึ้น เช่น ใช้พันธุ์ชนิดใหม่ ใช้ปุ๋ยเคมีสารเคมีซึ่งมีราคาแพง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเป็นลำดับ

การแก้ไขปัญหาด้านทุนการผลิตเพิ่มขึ้น ตามแนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ
มีดังนี้

- ❖ อบรมและส่งเสริมเกษตรกร ทำและใช้ปุ๋ยหมัก 4 ครั้ง 4 วันจำนวน 50 คน
งบประมาณ 16,000 บาท
- ❖ รณรงค์การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 5 ครั้ง
- ❖ ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแบบใช้สารเร่งและแบบเร่งรัด 70 กอง
- ❖ การจำหน่ายปุ๋ยราคาถูกลงสู่ 16 - 20 - 0 จำนวน 25 ตัน ในราคาถูกแก่เกษตรกร

(11) ปัญหาการเผาป่าและบุกรุกทำลายป่า ปัญหาที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมของอำเภอ
ขุนยวม คือการตัดต้นไม้ทำลายป่า การเผาป่า นอกจากจะทำลายทรัพยากรธรรมชาติต้นน้ำลำธาร
ยังมีผลถึงระบบนิเวศวิทยา การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ทำให้เกิดน้ำท่วมอย่างฉับพลัน การชะล้าง
พังทลายของดิน อากาศเป็นพิษ

แนวทางแก้ไขปัญหาค่าการเผาป่า สำนักควบคุมไฟฟ้าแม่สุริน มส. 2 อำเภอขุนยวม ได้
ดำเนินงานเกี่ยวกับไฟฟ้าดังนี้

11.1 ทำแนวกันไฟเฉลิมพระเกียรติ 5 ธันวาคม รวมส่วนราชการและหน่วยงานต่าง
ๆ ระยะทาง 2 กก. และการสาธิตการนำเศษไม้ใบหญ้ามาทำเป็นปุ๋ยหมักใบไม้แห้ง

11.2 ในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2544 ออกประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ อำเภอแม่ลาน้อย
บ้านแม่ปางใน และจัดบอร์ดนิทรรศการด้านไฟฟ้า

11.3 ทำแนวกันไฟป่าร่วมกับนักศึกษา และชาวบ้านที่บ้านห้วยสูงในวันที่ 28
พฤศจิกายน 2544

11.4 วันที่ 28 - 29 ตุลาคม 2544 ร่วมบวชป่าชุมชนที่บ้านห้วยฟาน

11.5 วันที่ 12 - 17 ตุลาคม 2544 อบรมเยาวชนอาสาสมัครป้องกันไฟฟ้า ที่
อบต. เมืองปอนและท่าหินสั้ม

11.6 วันที่ 1 พฤศจิกายน 2544 ทำแนวกันไฟป่าบริเวณหลังหน่วยควบคุมไฟฟ้า
และบริเวณถนนสาย 108 สองฟากทางจากปากทางแม่สะเป่ถึงป้อมตำรวจ

11.7 วันที่ 6 มกราคม 2544 จัดทำแนวกันไฟรอบป่าช้าอำเภอขุนยวม

11.8 วันที่ 12 สิงหาคม 2544 จัดบอร์ดเผยแพร่เรื่องการปลูกป่า ทำโป่งกาน

11.9 ส่งเสริมเกษตรกรบนเขาทำแนวป้องกันไฟป่าก่อนเผาไร่

11.10 ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของป่า

11.11 ส่งเสริมและแนะนำให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากและนานที่สุด

11.12 ส่งเสริมการปลูกป่าในเขตต้นน้ำลำธาร

(12) ปัญหาด้านอุทกภัย ข้อมูลผู้ประสบอุทกภัยปี 2544 อำเภอขุนยวม ณ วันที่ 27 กรกฎาคม 2544

- จำนวนราษฎรที่ประสบภัย จำนวน 3,770 คน 863 ครอบครัว พื้นที่ 5 ตำบล 21 หมู่บ้าน
- พื้นที่ประสบภัย หมู่ที่ 1,3,4,5, ตำบลขุนยวม, หมู่ที่ 2,3,7,8,9 ตำบลเมืองปอน, หมู่ที่ 3,4,6 ตำบลแม่เงา หมู่ที่ 1,2,3,4,5,6,7,8 ตำบลแม่ยวมน้อย หมู่ที่ 1 ตำบลแมก

สิ่งที่ได้รับความเสียหาย ได้แก่

- บ้าน 1 หลัง
- ประปา 3 แห่ง
- ถนน 10 แห่ง
- เหมือง 21 แห่ง
- ฝาย 67 แห่ง
- สะพาน 9 แห่ง
- ไร่ 2,086 แห่ง
- นา 575 แห่ง
- บ่อปลา 19 แห่ง
- ไก่ 107 ตัว
- ควาย 3 ตัว

รวมมูลค่าเสียหายประมาณ 3,657,000 บาท

พื้นที่ศูนย์พักพิงผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบบ้านแม่สุริน (ผกร.)

ศูนย์พักพิงชั่วคราว ฯ ตั้งอยู่ในเขต อำเภอขุนยวม มีจำนวนผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบแยกเป็นชาย 1,109 คน หญิง 857 คน เด็กชาย 608 คน เด็กหญิง 607 คน รวมทั้งสิ้น 3,181 คน 557 ครอบครัว โดยตั้งแต่วันที่ 21 กรกฎาคม 2544 ถึงวันที่ 27 กรกฎาคม 2544 มีฝนตกอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากอย่างฉับพลันในช่วงคืนวันที่ 22 กรกฎาคม 2544 เวลาประมาณ 02.00 น. เป็นเหตุให้บ้านเรือนของ ผกร. เสียหาย จำนวน 57 หลังคาเรือน ผกร. ได้รับความเดือดร้อน 232 คน ทั้งนี้มีบ้านเรือนสูญหาย 18 หลังคา โรงเรียนจำนวน 2 หลัง ไม่มีจำนวนผู้เสียชีวิต ทั้งนี้เส้นทางระหว่างศูนย์พักพิง ฯ ถูกตัดขาดไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ด้วยมีไม้ใหญ่ล้มขวางเส้นทาง

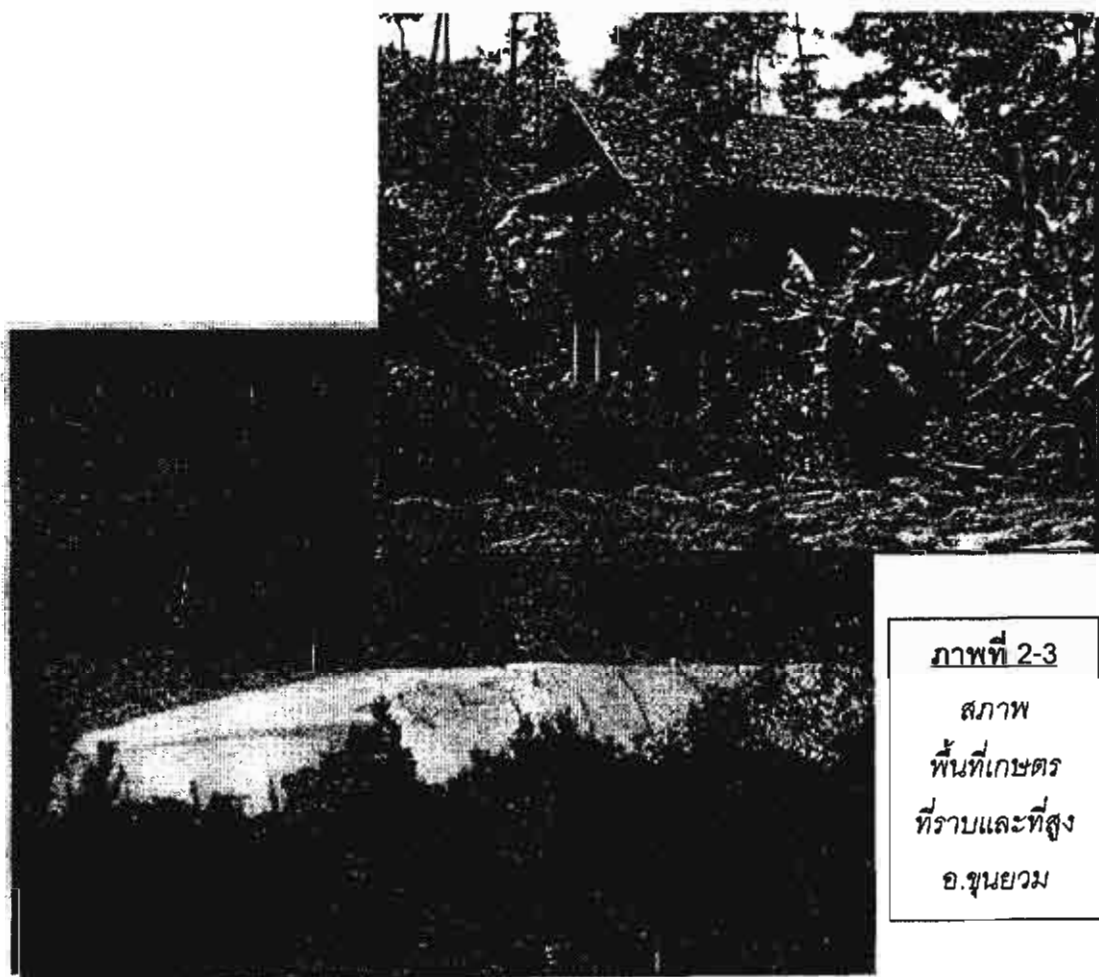
การแก้ไข อำเภอได้จัดชุดเคลื่อนที่เร็วเดินทางด้วยเท้าไปสำรวจและให้การช่วยเหลือเบื้องต้น โดยนำเสื้อผ้าจำนวน 100 ชุดไปมอบให้หัวหน้าศูนย์พักพิง เพื่อบริการ ผกร. ที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งส่วนใหญ่ขาดแคลนเสื้อผ้าและเครื่องใช้ครัวเรือน ซึ่งจากการสำรวจพบว่า ผกร.

ความเดือดร้อน ซึ่งส่วนใหญ่ขาดแคลนเสื้อผ้าและเครื่องใช้ครัวเรือน ซึ่งจากการสำรวจพบว่า ผกร. มิได้ขาดแคลนน้ำดื่มและอาหารแต่ประการใด ด้วยโรงเก็บเสบียง ข้าว อาหาร มิได้รับความเสียหาย สามารถแจกจ่ายได้ถึงเดือนตุลาคม 2544

ดินถล่มทางหลวงหมายเลข 108 เส้นทางแม่ฮ่องสอน - แม่สะเรียง

ด้วยมีฝนตกหนักต่อเนื่องตั้งแต่วันที่ 21 กรกฎาคม 2544 ทำให้เกิดดินถล่มทับเส้นทางหมายเลข 108 หลายแห่งด้วยกัน โดยเฉพาะวันที่ 23 กรกฎาคม 2544 เวลาประมาณ 09.30 น. ดินได้ถล่มทางหลวงหมายเลข 108 ประมาณ กม. ที่ 215 หมู่ที่ 3 ตำบลขุนยวม เป็นระยะทางประมาณ 75 เมตร สูง 6 เมตร ปิดเส้นทางคมนาคม และเป็นอันตรายต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มากและได้เกิดดินถล่มทับเส้นทาง เช่นเดียวกันอีกเป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2544

การแก้ไข อำเภอประสานให้ นพค. 36, รพช. จว. มส., หมวดการทาง อำเภอขุนยวม ได้นำเครื่องจักรกลพร้อมเจ้าหน้าที่ออกไปทำการปรับเกลี่ยถนนจนรถยนต์สามารถวิ่งไปมาได้สะดวก

ภาพที่ 2-3

สภาพ
พื้นที่เกษตร
ที่ราบและที่สูง
อ.ขุนยวม

2.2 บ้านปางตอง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลแม่อูคอหลวง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 018836

2.2.1 ประวัติความเป็นมา

จากคำบอกเล่าของ นายเสถียร มีมิตรภาพ ชาวกะเหรี่ยงวัย 80 ปี กล่าวว่า “ผู้ก่อตั้งบ้านปางตองคนแรกคือนายติตุ ซึ่งได้อพยพครอบครัวมาจากห้วยหมากกลาง ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีภรรยาชื่อ นางหน่อป้อโบ มีลูกด้วยกัน 6 คน เป็นหญิง 3 คน ชาย 3 คน เข้ามา ตั้งถิ่นฐานอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2244 และในสมัยนั้นมี นายติตุ คนเดียว เป็นผู้นำหมู่บ้าน นายติตุ ได้เป็นผู้นำหมู่บ้านปางตองตั้งแต่ปี 2244 จนถึงปี พ.ศ. 2334 ก็ได้ถึงแก่กรรมลง ลูกชายคนโต ชื่อนายผาแอ ได้แต่งงานกับ นางแกละมะ ซึ่งต่อมานายผาแอได้เป็นผู้นำหมู่บ้านสืบต่อจากพ่อที่ล่วงลับไปแล้ว นายผาแอ ได้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้อาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2334 ถึง 2435 นายผาแอได้ถึงแก่กรรมลง ลูกชายคนโตชื่อ นายสาหลูแอ จึงได้แต่งงานกับ นางตะเอะโกะโส ต่อมานายสาหลูแอได้เป็นผู้นำสืบมา ปัจจุบันนายสาหลูแอ และภรรยาเสียชีวิตแล้ว”

ต่อมาปี พ.ศ. 2256 นายบุญมีภรรยาชื่อนางหน่อริกา มีลูก 5 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 4 คน ได้อพยพครอบครัวมาจากบ้านปางอู้ง หรือบ้านปางเกี้ยว หรือคนกะเหรี่ยงเรียกว่าบ้านเกโพตี (ห้วยห้วย) รวมหมู่บ้านปางตองมีบ้านอยู่ 2 หลังคาเรือน

ส่วนปางตองใต้ ผู้ก่อตั้งคือนายวาพอ มีลูกชื่อนางหน่อตุเซอ ซึ่งย้ายมาจากดีตูบอ (ห้วยปลาไหล) ปัจจุบันนี้คือบ้านคำสุข ได้เข้ามาอยู่ในปี พ.ศ. 2264 ซึ่งนายวาพอตั้งชื่อบ้านปางตองใต้ว่า โหนว่าถ่า (ห้วยซีเปอะขาว) ต่อมานางหน่อตุเซอ ได้แต่งงานกับชายคนหนึ่งไม่ทราบชื่อมีลูก 1 คน ชื่อนางหน่อริโพ ได้แต่งงานกับนายตุตุ ซึ่งต่อมามีหลานชายของนายวาพอได้เป็นผู้นำบ้านปางตองใต้ปัจจุบันนายตุตุ ได้เสียชีวิตแล้ว ลูกชายชื่อนายจือคือพอ ชมเกิดทอง เป็นผู้นำบ้านปางตองใต้ในปัจจุบัน

ต่อมาปี พ.ศ. 2505 ได้มีชาวเขาเผ่าม้งชื่อนายแตง แสงเฮ้อ ซึ่งเป็นปู่ของผู้ใหญ่บ้านปางตองในปัจจุบันได้อพยพมาจากประเทศลาวเนื่องจากหนีภัยสงครามในประเทศลาว จึงมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางตองท่ามาหากินทำไร่เลื่อนลอยและได้จับจองพื้นที่ทำการเกษตรมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2541 มีชาวเขาเผ่าม้งทางบ้านแม่อูคือนายชูเกียรติ รักกฎหมาย ได้พาญาติพี่น้อง 7 หลังคาเรือน 10 ครอบครัว ย้ายมาตั้งบ้านใหม่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านปางตองบริเวณทางซ้ายมือในปัจจุบันเรียกว่า บ้านปางตองม้งใหม่ สาเหตุที่ย้ายมาเพราะมีความขัดแย้งกับผู้ใหญ่บ้านแม่อูคอ

หมู่บ้านปางตองสมัยก่อนเรียกชื่อหมู่บ้านว่า เสอะกอซ่า เพราะว่ามีต้นเสอะกอซ่าเยอะ ซึ่งคำว่าเสอะกอซ่าแปลว่า “มะเขือพวง” หมู่บ้านปางตองเป็นเส้นทางผ่านไปมาของพ่อค้าแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และพ่อค้าอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ใช้วัวเป็นพาหนะขนของไปจาก

แม่แจ่ม ส่งของเข้ามาขายในอำเภอขุนยวม เส้นทางที่ผ่านมาเป็นต้นตองใหญ่ คนเมืองเข้ามาเห็น
เลยเรียกว่าปางตอง นับตั้งแต่นั้นมาจึงเรียกว่าปางตองมาจนถึงปัจจุบัน"

2.2.2 สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม

สภาพภูมิประเทศ อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติสภาพภูมิอากาศ มีอากาศหนาว
เย็นตลอดปี

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านแม่อุคอ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านนางิ้ว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านแม่อุคคหลวง

(หน่วยศึกษานิเทศน์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540 : 69)

ภาพที่ 4 สภาพของ "น้ำ" ของสายน้ำตกบ้านปางตองที่ยังคงสมบูรณ์

2.2.3 สภาพทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และ ประเพณี

ประชากร ประชากรในหมู่บ้านปางตอง มีทั้งชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง จำนวนประชากรทั้งหมด 621 คน เป็นชาย 318 คน เป็นหญิง 303 คน จำนวนหลังคาเรือน 74 หลังคาเรือน (ที่มา : ฝ่ายทะเบียนราษฎรอำเภอขุนยวม, สิงหาคม 2544)

ลักษณะบ้านเรือนและการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านปางตองมีด้วยกัน 2 ชนเผ่า คือชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง และชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแตกต่างกันไปตามความเชื่อ และประเพณีปัจจุบันบ้านปางตองมี 4 หย่อมบ้าน คือบ้านปางตองใต้ บ้านปางตองเหนือ บ้านปางตองใหม่ บ้านปางตองกลาง ซึ่งปางตองใต้และปางตองเหนือ จะเป็นบ้านของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ลักษณะของบ้านยกพื้นสูงกว่าเมตรประกอบด้วยไม้ไผ่ มุงหญ้าคาหรือตองตึง ใบตองก้อ มีอยู่เพียงห้องเดียว เตาไฟอยู่ในห้องเกือบกลางบ้าน เตาไฟบนกระเบดิน ซึ่งเป็นที่ปรุงอาหารและแหล่งให้ความอบอุ่นยามเหน็บหนาว ได้ถุนบ้านใช้เป็นคอกสัตว์เลี้ยง เช่น สุกร,ไก่, ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านปางตองจะสร้างบ้านเรือนแบบกระจัดกระจาย แบ่งเป็น 2 หย่อมบ้าน

ส่วนปางตองกลางและปางตองใหม่จะเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ซึ่งชาวม้งนิยมปลูกบ้านอยู่ใกล้กับญาติพี่น้อง โดยเฉพาะบ้านปางตองใหม่จะย้ายมาอยู่รวมกันเป็น 10 ครอบครัว ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด ในส่วนของปางตองกลางก็นิยมปลูกบ้านอยู่ใกล้ ๆ กับญาติพี่น้องตั้งแต่ 4-5 ครัวเรือนขึ้นไปถึง 35 ครัวเรือน

บ้านของชาวม้งจะมีลักษณะเป็นโรงคลุมดิน ด้านหน้าบ้านจะหันออกทางลาดเขา จะมีส่วนยกจากพื้นดินเฉพาะที่ใช้เป็นที่นอนเท่านั้น แต่เดิมบ้านชาวม้งนิยมใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ใบหญ้าคา หรือไม้อื่น ๆ ที่พอหาได้ ในปัจจุบันมีการใช้วัสดุก่อสร้างที่หาซื้อได้ในท้องตลาด เช่น อิฐบล็อกจาก กะเบ็ง ภายในบ้านของชาวม้งแบบดั้งเดิมนั้น จะมีบริเวณมุมหนึ่งที่ยกพื้นสูงสำหรับเป็นที่นอน อีกมุมหนึ่งจะใช้เป็นที่เก็บพืชผล เช่น ข้าว ข้าวโพด พักทอง ซึ่งที่พื้นบริเวณนี้จะมีครกกระเดื่อง (จ่อ) สำหรับตำข้าวอยู่ด้วย ส่วนอีกมุมหนึ่งของบ้านจะเป็นเตาไฟใหญ่ (ขอ ส่อ) ซึ่งใช้ดินก่อขึ้นเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่าสูงจากพื้นประมาณระดับเข่า เตาไฟใหญ่นี้ปกติจะใช้หุงต้มอาหารสำหรับสัตว์เลี้ยง แต่ถ้าเป็นงานเลี้ยงมีคนมากก็จะใช้เตาไฟใหญ่หุงอาหาร มุมที่เหลืออาจจะยกพื้นใช้เป็นที่นอนอีกมุมหนึ่ง ตรงกลางบ้านจะมีเตาไฟเล็ก (ขอ จู) ก่อที่พื้นดินสำหรับผิงไฟหุงหาอาหารในชีวิตประจำวัน หรือต้มน้ำชา และเป็นที่นั่งคุยรับแขกไปด้วย ในบ้านชาวม้งจะมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษ (สือ กั้ง) ซึ่งเป็นแผ่นกระดาศสี่เหลี่ยมติดอยู่บนข้างฝาบ้านตรงกับประตูทางเข้าบ้าน ถ้าเป็นบ้านของชาวม้งเขี้ยวจะมีประตูทางเข้าหน้าบ้านประตูเดียว แต่ถ้าเป็นบ้านของม้งชาวกะเหรี่ยงจะมีประตู 2 ประตู คือ ประตูทางเข้าหน้าบ้าน และประตูทางด้านข้างบ้าน แต่ไม่ว่าจะม้งเขี้ยวหรือม้งชาวกะเหรี่ยงก็มีสือกั้งติดอยู่บนข้างฝาบ้านตรงข้ามกับประตูทางเข้าหน้าบ้านเหมือนกัน ถ้าบ้านนั้นเป็นบ้านของหมอผีก็จะมีหิ้งผี (ท่า เน้ง) ขวบนอยู่ที่ข้างฝาบ้านด้วย บ้านของชาวม้งจะไม่มีหน้าต่าง (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล, 2539 : 7-8)

ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ประชากรนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ เนื่องจากหมู่บ้านปางตองมีทั้งชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง และชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง จึงมีวัฒนธรรมและประเพณีแตกต่างกันดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศน์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน , 2540 :70)

1) ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง

ชาวม้งมีการนับถือวิญญาณ (Animism) วิญญาณที่ชาวม้งนับถือมีหลายชนิด มีทั้งที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและที่เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ บ่อยครั้งที่เด็กที่มักจะใช้คำเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือนี้ว่า "ผี" (กลิ้ง ในภาษาม้งเขียว หรือ ต้า ในภาษาม้งขาว) ซึ่งที่จริงแล้วอาจจะแบ่งได้หลายระดับ นั่นคือมีที่เป็นเทพเจ้า (โซ้ว) ทั้งที่เป็นผี ซึ่งคอยช่วยเหลือผู้คนเมื่อเจ็บไข้ (เน้ง) ผีเรือน (กลิ้ง เญ หรือ กลิ้ง โฮว เจ) ซึ่งอยู่ประจำประตูหน้าบ้าน เสากลางบ้าน เตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก ฯลฯ วิญญาณบรรพบุรุษ (ปู่ หล่าย ลือ กัง) ผีป่า (กลิ้ง กู) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเช่น ที่อยู่บนฟ้า ในลำน้ำ ประจำต้นไม้ ภูเขา ไร่นา ฯลฯ ในแต่ละปีชาวม้งจะต้องเซ่นสังเวยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เหล่านี้ปีละครั้ง ชาวม้งจึงต้องมีหมอผีเป็นผู้ติดต่อกับผีต่าง ๆ โดยการเข้าทรงติดต่อกับผี นอกจากหมอผีที่เป็น "คนทรง" แล้วในหมู่บ้านยังอาจจะมีหมอ "คาถา" และหมอ "สมุนไพร" อีกด้วย สองคนหลังนี้ไม่มีอำนาจในการติดต่อกับผี แต่สามารถรักษาไข้ได้ด้วยการสวดคาถาและใช้ยาสมุนไพร

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวม้งนับถือวิญญาณก็คือ การไม่กล่าวสิ่งไม่ดีและประพฤติไม่ดีต่อสิ่งที่ชาวม้งเคารพว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในบ้าน 5 แห่ง อันได้แก่ ประตูหน้าบ้าน เสากลางบ้านหรือเสาที่อยู่ใกล้ ๆ กับเตาไฟเล็ก ฝาผนังตรงข้างประตูหน้าบ้าน ซึ่งเป็นที่ตั้งของหิ้งบูชา เตาไฟใหญ่และเตาไฟเล็ก ทั้งนี้โดยไม่คำนึงบนธรรมเนียมประเพณี ไม่ใช่มีดสับหรือฟันเสา ไม่ถ่มน้ำลายใส่เตาไฟ เป็นต้น

ชาวม้งจะมีประเพณีสำคัญซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1) ประเพณีกินวอ (ปีใหม่)

งานปีใหม่เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่สำคัญในชีวิตของชาวม้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคนหนุ่มสาว ชาวม้งเรียกพิธีฉลองปีใหม่ว่า "กินสามสิบ" (น่อ เป็ โจ้วหฺ) เทศกาลนี้จะเริ่มในราวเดือนธันวาคม เมื่อเดือนดับวันไหนในเดือนธันวาคมก็ถือว่าวันนั้นเป็นวันสิ้นปีเก่า ซึ่งเป็นเวลาหลังจากการฤดูเก็บเกี่ยว ชาวม้งก็จะหยุดงานต่าง ๆ เตรียมตัวฉลองปีใหม่อันอย่างพร้อมเพรียง มังมีความเชื่อว่าการร่วมฉลองปีใหม่จะนำมาซึ่งชีวิตที่ดีและมีความสุข โดยจะมีการฆ่าสัตว์เช่น ไก่ ฟ้าบรรพบุรุษ และผีเรือนอื่น ๆ มีการเดินทางไปพบปะเยี่ยมผู้ใหญ่และญาติพี่น้อง คนหนุ่มสาวก็มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน หนุ่มสาวที่ชอบพอกันจะได้มีโอกาสใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น โดยการเล่นโยนลูกบอลที่ทำจากผ้า (จู้ป้อ) หากฝ่ายใดแพ้จะถูกปรับเป็นเครื่องประดับหรือผ้าเช็ดหน้า และมักจะมีการไถ่ถอนกันในช่วง

เย็นก่อนที่ต่างคนต่างจะแยกย้ายกันกลับบ้าน ในเทศกาลปีใหม่นี้ชาวม้งจะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า มีการเลี้ยงฉลองและดื่มสุรากันอย่างสนุกสนาน การฉลองนี้จะมีติดต่อกันไปเป็นเวลานานถึงหนึ่ง สัปดาห์หรืออาจนานกว่านั้น ในปัจจุบันนี้เด็ก ๆ ชาวม้งที่มาเรียนหนังสือในเมืองหรือในกรุงเทพฯ ก็ จะพยายามกลับไปฉลองปีใหม่ที่หมู่บ้านของตน เทศกาลฉลองปีใหม่นี้จึงเป็นเสมือนการพบปะรวม ญาติพี่น้องของชาวม้ง

1.2) การแต่งงาน การเกิด และการฝังศพ

การแต่งงาน ชาวม้งมีข้อห้ามที่ยึดถือกันมากข้อหนึ่งคือ จะไม่เกี่ยวพาราฮีหรือแต่งงาน กับคนแซ่หรือตระกูลเดียวกันเพราะเป็นพี่น้องกัน แต่จะนิยมแต่งงานกันระหว่างญาติลูกพี่ลูกน้อง ซึ่งมีแซ่ต่างกัน เช่น ลูกของพี่หรือน้องชายของมารดา หรือลูกของพี่หรือน้องสาวของบิดา ชาวม้งนิยม แต่งงานกันในราวอายุ 15 – 18 ปี พ่อแม่ของฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายออกสินสอดให้แก่ลูกชายของตนใน การแต่งงาน ส่วนใหญ่สินสอดจะเป็นเงิน ถ้าเป็นเงินแท่งก็จะใช้เงินที่หนึ่งแท่งมีน้ำหนัก 25 บาท บางทีก็ใช้เหรียญเงินรูป ซึ่งหนึ่งรูปจะหนัก 3 สลึง และบางทีก็ใช้เหรียญเงินฝรั่งเศส ซึ่งหนึ่งฝรั่งเศส จะหนัก 7 สลึง ส่วนจะใช้เงินแท่งจำนวนเท่าใดหรือเงินรูปหรือเงินฝรั่งเศสจำนวนเท่าใด ก็แล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกัน แต่ในปัจจุบันก็มีอยู่มากที่ใช้สินสอดเป็นตัวเงินบาท เมื่อแต่งงานกันแล้วฝ่าย หญิงจะย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายชาย ซึ่งนับเป็นการเพิ่มสมาชิกในครอบครัว ชายชาวม้งอาจมี ภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคนและทุกคนจะเข้ามาอยู่รวมกันในบ้านของฝ่ายสามี

การคลอดบุตรของชาวม้งส่วนใหญ่จะเป็นการคลอดตามธรรมชาติ มีสามีและญาติผู้ หญิงในครอบครัวซึ่งอาจจะเป็นแม่ของสามีเป็นผู้ช่วย ชาวม้งมีความเชื่อเกี่ยวกับรกเด็กว่า ถ้าคลอด เป็นเด็กชายรกของเด็กจะฝังไว้ที่เสากลางบ้าน ทั้งนี้เพราะผู้ชายจะเป็นผู้สืบสกุลและรับผิดชอบครัวเรือนต่อจากบิดา ถ้าคลอดเป็นเด็กหญิงก็จะฝังไว้ใต้แครนอนของมารดา ทั้งนี้เพราะผู้หญิงจะต้อง แต่งงานและออกเรือนไปอยู่กับฝ่ายสามี

เมื่อเด็กเกิดได้ 3 วัน ซึ่งถือว่าเด็กคงจะมีชีวิตรอดแน่ ๆ ก็จะทำพิธีเรียกขวัญแล้วจึง นับว่าเป็นคนหรือเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของครอบครัวที่แท้จริง พ่อแม่จะทำพิธีตั้งชื่อให้ พร้อมทั้งบอก กล่าวผีบ้านผีเรือนให้รับไว้ในครอบครัว ถ้าเด็กเกิดใหม่เสียชีวิตภายใน 3 วันแรกก่อนจะทำพิธีเรียก ขวัญและตั้งชื่อ ก็จะทำพิธีฝังอย่างง่าย ๆ ไม่ต้องมีพิธีอะไร หลังคลอดมารดาจะต้องอยู่เดือน (ใจ) เป็นเวลา 30 วัน ในระยะ 30 วันนี้ที่เตาไฟเล็กจะต้องติดไฟไว้ตลอด มารดาจะต้องกินข้าวกับไก่ หรือไขไก่ตลอด ในช่วงอยู่เดือนนี้จะมีเฉลวหรือตะเหลวหรือกิ่งไม้สดปักไว้หน้าประตูบ้านเป็น สัญลักษณ์

เมื่อมีคนตาย ชาวม้งจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตายโดยจะต้องอาบน้ำ ผัดหน้า ทาแป้ง แต่งตัวให้คนตายด้วยเสื้อผ้าใหม่ เมื่อแต่งตัวให้เสร็จแล้วก็นำคนตายวางไว้บนแคร่ โดยวางขนาน กับฝาผนัง ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับประตูหน้าบ้านก็คือวางแคร่ของผู้ตายไว้ที่พื้นบ้าน ซึ่งอยู่ตรงข้างใต้หิ้ง บูชาหรือสื่อกึ่ง โดยหันศีรษะผู้ตายไปทางมุมบ้านที่เป็นที่ตั้งของเตาไฟใหญ่ งานศพอาจจะมิต่อไป เป็นเวลาหลายวันบางครั้งก็อาจจะกินเวลาเพียง 4 วัน บางครั้งก็อาจจะนานถึง 7 วันก็ได้ ไม่มี

กำหนดตายตัว ทั้งนี้ก็เพื่อรอญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลได้เดินทางมาร่วมงานศพ เจ้าภาพนั้นถือว่าอยู่ในสภาวะเศร้าโศกในเรื่องการตาย เพราะฉะนั้นจึงต้องไปขอให้ผู้อื่นมาทำหน้าที่ควบคุมและดูแลงานศพแทน โดยจะเป็นหัวหน้าควบคุมและแบ่งงานหรือผู้ที่จะต้องทำงานในแต่ละหน้าที่ เช่น คนทำหน้าที่สวดนาทาง คนเป่าแคน คนจัดการงานทั่วไป คนจัดการงานครัว คนยิงปืน ฯลฯ ผู้ที่เป็นหัวหน้าควบคุมและแบ่งงานหรือผู้จัดการทั่วไปนั้น จะทำหน้าที่ดูแลความพร้อมและความเรียบร้อยทุกอย่างในพิธีงานศพแทนเจ้าภาพ คนทำหน้าที่สวดก็จะสวดเพื่อบอกให้ผู้ตายทราบว่าได้ตายไปแล้ว ควรจะเดินทางไปทางทิศไหน จึงจะได้ไปพบกับบรรพบุรุษของตนเอง คนเป่าแคนและคนร้องเพลงก็จะทำหน้าที่เป่าแคนและร้องเพลงเพื่อบอกผู้ตายถึงทิศทางจะต้องเดินทางไป เมื่อใดที่มีญาติหรือคนรู้จักเดินทางมาเคารพศพ คนเป่าแคนก็จะต้องเป่าแคน เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีศพจะมีแคนและกลอง เสียงแคนและเสียงกลองจะเป็นสัญญาณชี้แจงว่ามีการประกอบพิธีศพในหมู่บ้านโดยเฉพาะการตีกลองนั้นจะมีเฉพาะในงานศพเท่านั้น ส่วนการเป่าแคนในงานศพก็จะใช้เพลงเฉพาะเช่นกัน ในพิธีศพบุตรชายที่แต่งงานแล้วของผู้ตายทุกคนจะต้องมาว้าวอย่างน้อยคนละ 1 ตัว เพื่อใช้ทั้งในการทำบุญให้ผู้ตายและเลี้ยงแขกในงาน ทั้งยังเชื่อว่าว้าวจะนำทางวิญญาณของผู้ตายไปสวรรค์และผู้ตายเองก็จะมีเนื้อสัตว์เป็นอาหารด้วย

การฝังศพ ชาวม้งจะฝังศพในตอนเย็น เพราะเชื่อว่าถ้าฝังในตอนเช้า คนตายจะกลับมารบกวนทางบ้าน ถ้าฝังในตอนเย็นผู้ตายจะเดินทางไปตามทางของตน เหมือนดังดวงตะวันที่กำลังตกดิน

เครื่องดนตรีชิ้นสำคัญที่ใช้ในงานพิธีศพของชาวม้งก็คือแคน จะมีเพลงที่ใช้เฉพาะในพิธีศพ แคนและคนเป่าแคนในพิธีศพถือเป็นบุคคลที่จำเป็นที่สุดคนหนึ่งในการประกอบพิธีเมื่อมีคนตายในบ้าน และแคนก็เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการฟ้อน ซึ่งเป็นงานรื่นเริงด้วย

กลอง เป็นเครื่องดนตรีอีกชนิดหนึ่งที่ใช้เฉพาะเวลามีคนตายในหมู่บ้านเท่านั้น กลองนี้จะมีสองชนิด กลองชนิดแรกเป็นกลองที่มีประจำหมู่บ้าน เมื่อมีคนตายที่บ้านใดก็จะต้องนำกลองนี้มาใช้ตีเพื่อแจ้งข่าวว่ามีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เมื่อเสร็จงานพิธีศพก็ต้องส่งกลับไปเก็บยังเจ้าของเดิม ส่วนกลองชนิดที่สองเป็นกลองที่ทำขึ้นใช้เฉพาะแต่ละครั้งที่มีการตาย เมื่อใช้เสร็จแล้วก็ต้องทำลายทิ้งไป นำกลับมาใช้ใหม่ไม่ได้ ถ้าหมู่บ้านใดไม่มีกลองถาวรประจำหมู่บ้านก็ต้องทำกลองขึ้นใหม่ทุกครั้งที่มีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน

1.3) การแต่งกายของชาวม้ง การแต่งกายของชาวม้งมีลักษณะที่เป็นเฉพาะของกลุ่มชนม้ง แต่ละกลุ่มก็ยังมีกาแต่งกายที่แตกต่างกัน คนทั่วไปจึงเรียกม้งตามลักษณะการแต่งกายสีและลักษณะของเครื่องแต่งกายของชาวม้ง แยกออกเป็น “ม้ง (น) จั่ว” (Mong Njua) หรือที่คนไทยเรียกว่า ม้งดำ ม้งน้ำเงิน ม้งเขียว หรือ ม้งลาย ผู้ชายจะนุ่งกางเกงสีดำที่มีเป้ากว้างและยาว ลักษณะตัวหลวม และรัดที่ข้อเท้าคาดเอวด้วยผ้าผืนใหญ่สีแดง อาจจะมีเข็มขัดเงินคาดทับบนผ้าคาดเอวหรือไม่ก็ได้ ตัวเสื้อของชายชาวม้งเขียว จะเป็นเสื้อลำตัวสั้นแขนยาวถึงข้อมือ ด้านหน้าจะผ่าด้านข้างซ้ายจากคอเสื้อจนถึงเอว ชายชาวม้งเขียวจะสวมหมวกสีดำมีพู่สีแดงบนยอดหมวก

ส่วนหญิงชาวมังเขียวจะนุ่งกระโปรงจีบรอบตัว กระโปรงประกอบด้วยผ้า 3 ชั้นเย็บต่อกันเป็นช่วง ช่วงบนสุดจะเป็นผ้าขาวล้วน ช่วงกลางจะเป็นผ้าที่เขียนลวดลายด้วยสีผึ้ง แล้วนำไปย้อมสีน้ำเงินเข้มหรือสีกรมท่า เมื่อต้มลอกสีผึ้งออกแล้วจะเกิดเป็นลวดลายตลอดผืน ส่วนช่วงล่างสุดจะเป็นผ้าสีดำหรือสีน้ำเงินเข้มที่มีการปักลวดลายและปักด้วยผ้าสีสวยงามนำผ้าทั้ง 3 ช่วงเย็บติดต่อกันแล้วจีบจีบรอบตัว หญิงมังเขียวสวมเสื้อสีดำ แขนยาวถึงข้อมือ ข้างล่างมีปกเสื้อแบบปกทหารเรือปักลวดลาย ซึ่งด้านที่ปักลวดลายจะอยู่ด้านในตัวเสื้อจะยาวถึงเอว จากเอวจะมีแผ่นผ้ามีชายห้อยลงไปถึงหน้าแข้งด้านหน้า หญิงมังเขียวจะให้ผ้าพันแข้งสีขาวหรือสีดำ และนิยมเกล้าผมเป็นมวยขนาดใหญ่ทูนไว้ข้างศีรษะ

ทั้งผู้ชายและผู้หญิงชาวมังไม่ว่าจะเป็นมังเขียวหรือมังขาวนิยมใช้เครื่องประดับเงินทำเป็นกำไลข้อมือห้วงประดับคอเป็นชุดติดกัน 5 ชั้น ต้มหู และเหรียญเงินที่ใช้ประดับเสื้อ ถ้าในหมู่บ้านใดมีช่างตีเหล็กอยู่ในหมู่บ้าน ก็จะทำเครื่องประดับใช้เองในครอบครัวและรับจ้างคนในหมู่บ้าน และคนนอกหมู่บ้านทำเครื่องประดับต่าง ๆ ด้วย ส่วนเหรียญเงินที่ใช้ประดับเสื้อนั้นมีทั้งที่ใช้เหรียญเงินรูป หรือเหรียญเงินฝรั่ง ซึ่งมีเนื้อเงินแท้ผสมอยู่ในปริมาณสูง เจาะเย็บติดประดับเสื้อและมีทั้งที่ไปซื้อเหรียญเงินที่ทำเลียนแบบ ซึ่งมีขายในตลาดหรือรถพ่อค้านำมาขายในหมู่บ้านมาประดับเสื้อ ส่วนการทอผ้า การย้อมผ้า การตัดเย็บ การเขียนลายและการปักลายผ้านั้น เป็นงานฝีมือของหญิงชาวมังที่ทำสืบต่อกันมาแต่โบราณ ในปัจจุบันหญิงชาวมังอาจจะซื้อผ้าย้อมสำเร็จจากในเมืองมาใช้แทนการทอและการย้อมเอง แต่หญิงชาวมังก็ยังคงเย็บปักและเขียนลายเองอยู่ และก็มีบ้างที่ซื้อผ้าพิมพ์ลายมาใช้ (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539 : 11-18)

ภาพที่ 5 หมูพันธุ์พื้นเมือง
ที่นิยมเลี้ยงเป็นอาหารโปรตีน
และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ

2) ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง

2.1) ความเชื่อหลักและค่านิยม ความเชื่อหรือศาสนาของชาวกะเหรี่ยงมีอยู่ 3 แบบใหญ่ ๆ คือ ถิ่นผี ถิ่นคริสต์ และถิ่นพุทธ

เกือบร้อยละเก้าสิบถิ่นผี มีผีอยู่ทุกหนทุกแห่งในป่า ในไร่นา ในลำธาร ผีโกรธก็จะลงโทษให้เจ็บป่วย ต้องเลี้ยงผีด้วยเหล้าและไก่เป็นการขอสมาลาโทษ

ผีและวิญญาณผีจึงเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและค่านิยมหลายประการ

- การอยู่อย่างผัวเดียวเมียเดียวตราบนานจนตายจากกัน ไม่ประพฤติดีในลูกเมียใคร
 - การเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่เฒ่ากับความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษคือผีบ้านผีเรือนที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข
 - การลักขโมยเป็นความผิด ไม่มีใครเห็นแต่ผีและวิญญาณย่อมมองเห็นได้และลงโทษ
- ฯลฯ

ความเชื่อหลายประการเหล่านี้ จึงทำให้สังคมกะเหรี่ยงเป็นสังคมที่อยู่กันอย่างสงบ และรักใคร่กลมเกลียวกัน สันโดษและสมถะ

2.2) ลักษณะนิสัย ชาวกะเหรี่ยงเป็นคนรักสงบและนุ่มนวล หากมีการกระทำผิด จะมีการประชุมกันก่อน ลักษณะการลงโทษเริ่มจากการตักเตือนไปถึงการปรับไหม ชัยร้ายแรงที่สุดคือไล่ออกนอกหมู่บ้าน ไม่มีการใช้กำลังทำร้ายหรือเชนฉาเลย

แม้แต่การทะเลาะวิวาท ก็หาได้ยาก และผู้ที่ใช้กำลังจะเป็นผู้ผิดเสมอโดยไม่มีข้อยกเว้นเห็นใจ การแสดงออกที่ก้าวร้าว จึงไม่ใช่ลักษณะนิสัยของกะเหรี่ยงแม้แต่การตีลูกก็ไม่กระทำ ดังนั้นเมื่อครูตีลูกของตน ชาวกะเหรี่ยงจึงรู้สึกเป็นความไม่ถูกต้องและไม่พอใจ แต่ความไม่พอใจในทุกเรื่องราวจะถูกเก็บไว้ในใจไม่มีการใช้กิริยาวาจาที่ก้าวร้าวหรือกระทบกระเทือน แรกดันชาวกะเหรี่ยงมักจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความไม่พอใจโดยการปลีกตัวหนีเสมอ

ด้วยเหตุนี้เองชาวกะเหรี่ยงในอดีตจึงมักจะโยกย้ายหมู่บ้านเมื่อมีกรณีขัดแย้งกับคนไทยพื้นราบในภาคเหนือ (คนเมือง) หนีความขัดแย้ง ไปอยู่ในป่าเขาไกลออกไป ซึ่งในปัจจุบันแทบจะไม่มีโอกาสอีกแล้ว เพราะความจำกัดของพื้นที่ทำกิน

ชาวกะเหรี่ยงมักเก็บงำ ความรู้สึกและเกรงใจคน หากคนจากโลกภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านและทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม หากเป็นความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ จะไม่มีใครมาต่อว่าเลย แต่ความไม่พอใจจะเก็บซ่อนไว้อย่างเงียบ ๆ

หรือเมื่อมีเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ครู นักพัฒนา เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านก็จะได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี แต่ก็ถูกเฝ้ามองอย่างเงิบ ๆ ด้วย เป็นการมองอย่างพินิจพิจารณาถึงถ่วงถึงการกระทำทุกอย่างทั้งในหน้าที่และนอกหน้าที่ มองทั้งการทำงานและการใช้เวลาส่วนตัว

กระทั่งเมื่อแน่ใจ ซึ่งอาจใช้เวลานานราว 1 ปี จึงจะมีพฤติกรรมแสดงออกที่ชัดเจนถึงการยอมรับและยกย่องนับถือในกรณีอันตักจากโลกพื้นราบนั้นประพฤตินติและไม่ขัดต่อจารีตประเพณีของกะเหรี่ยงเลย

จึงเป็นคำอธิบายได้แน่ชัดว่า ครูที่ตั้งใจสอนแต่เลิกงานแล้วตั้งวงเหล้าหรือวงไฟกับเพื่อน ๆ มักได้รับการเมินเฉยจากชาวบ้านหลายคน

2.3) ประเพณีที่สำคัญ ด้วยความเชื่อต่อผีและวิญญาณ ชาวกะเหรี่ยงจึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี หมายถึงการต้มเหล้า หม่าไก่ – แกง เอาส่วนหนึ่งของเหล้าและแกงไก่มาทำพิธีกรรม และมัดมือทุกคนผู้ร่วมพิธีนั้นด้วยฝ้ายดิบ

ประเพณีที่สำคัญที่สุดคือประเพณีปีใหม่ ซึ่งมีขึ้นในราวเดือนกุมภาพันธ์โดยหัวหน้าหมู่บ้าน ตามประเพณีจะระบุวันให้ทราบล่วงหน้า แต่ในปีไม่ตรงกัน และแต่ละหมู่บ้านก็อาจมีวันปีใหม่ไม่ตรงกัน เพราะเป็นพิธีที่หมายถึงการเริ่มต้นของฤดูกาลการเกษตรนั่นเอง หลังจากพิธีปีใหม่ผ่านพ้นคือการเริ่มต้นพันธุ์ไร่ – ไร่ข้าวบนภูเขา

พิธีปีใหม่ ทุกหลังคาเรือนจะหมักเหล้าต้มเหล้าจากข้าวสุก หม่าไก่หรือหมูแกลงเป็นอาหารและเตรียมฝ้ายดิบไว้ผูกข้อมือทุกคน

หัวหน้าหมู่บ้านตามประเพณีจะเริ่มทำพิธีในบ้านของตนเป็นหลักแรก แล้วจึงจะไปทำพิธีในทุกหลังในหมู่บ้าน ซึ่งกว่าจะครบครันอาจกินเวลาถึง 3 วัน 3 คืน

พิธีคือการรินเหล้าและนำเนื้อไก่มาบวงสรวงต่อผีและวิญญาณ จากนั้นมีการต้มเหล้าตามประเพณี แล้วจึงมีการมัดข้อมือด้วยฝ้ายดิบพร้อมกับคาถาอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งมีรายละเอียดมากมาย

ประเพณีแต่งงาน คือความหวังที่รอคอยของหนุ่มสาว เจ้าบ่าวอาจมาจากหมู่บ้านอื่นมาแต่งงานและอยู่กับเจ้าสาวในบ้านและในหมู่บ้านของฝ่ายหญิง (เจ้าสาว) มาแต่ตัว สวมเสื้อผ้าเก่า ๆ เป็นหน้าที่ของเจ้าสาวที่จะต้องทอเสื่อแดงและจัดหากางเกง พร้อมทั้งผ้าโพกหัวกับยามไวให้เจ้าบ่าวของเธอ ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวต้องฆ่าหมูฆ่าไก่เพื่อทำพิธีกรรมบอกต่อผีบรรพบุรุษและเป็นอาหารเลี้ยงแขก หากที่ฐานนะดีก็อาจฆ่าวัวสักตัวหนึ่ง หรือหลายตัวก็ได้ ค่าสินในวันแต่งงานจึงมีแต่เสียงเพลงอวยพรจากวงเหล้าและวงอาหารแต่ไม่มีการมาเกินเหตุเลย

เหล้าและอาหาร มิใช่มีเพียงบ้านเจ้าสาวเท่านั้น แต่มีที่บ้านญาติพี่น้องของเจ้าสาวทุกหลัง บางทีมีทั้งหมู่บ้าน เป็นประเพณีที่สนุกประทับใจและเป็นไปตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งมีรายละเอียดมากมาย

แล้วก็มาถึงสิ่งที่ไม่มีความหยาบ – ประเพณีงานศพ เก็บศพไว้ 3 วัน (หรือ 7 วัน) บ้านของผู้ตาย ก่อนจะนำไปฝัง (หรือ บางกรณีจะเผา) ที่ป่าช้าของหมู่บ้าน ญาติสนิทยอมโศกเศร้า มีเพลงสวดศพ – ชีท่างให้วิญญาณ ขณะเดินเรียงเดี่ยวช้า ๆ รอบศพ

หนุ่มสาวจากหลายหมู่บ้านมาสบสายตากับเพลงทอไม้ตรีขณะเดินเรียงเดี่ยวช้า ๆ รอบกองไฟบนลานดินใกล้บ้านคนตาย ตลอดคำคืนอันหนาวเย็น แล้วจะหอศพด้วยเสื้อไม้ไผ่สานคลุมด้วยผ้าห่ม นำไปฝัง ของใช้ส่วนตัวของผู้ตายจะถูกทำลายและฝังพร้อมศพหรือวางไว้บนดอกไม้ใกล้หลุมศพเพื่อวิญญาณจะได้นำไปใช้ในโลกลูกหน้า ทุกประเพณีมีรายละเอียดอยู่มาก ซึ่งครูหรือผู้จะไปทำงานกับกะเหรี่ยงจะได้เรียนรู้ด้วยตาและหัวใจ

2.4) การแต่งกายชาวกะเหรี่ยง เพราะถือสาในเรื่องชู้สาว การไปไหนต่อไหนเป็น ข้อห้าม และการถูกเนื้อต้องตัวกันเป็นความผิด จึงมีการแต่งกายของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แยกแยะชัดเจน สาวโสด สวมชุดทรงกระสอบสีขาวยาวเกือบกรอมเท้า ทอเองด้วยมือโดยเครื่องทอแบบง่าย ๆ ตามประเพณี หญิงแต่งงานแล้ว สวมเสื้อครึ่งตัวแค่อวส์ดำ ประดับประดาด้วยลูกเดือยหรือฝ้ายสี และสวมผ้าชิ้นยาวกรอบเท้าสีแดง ดังนั้นเอง จึงมองเห็นเด่นชัดว่าหญิงกะเหรี่ยงนั้นเป็นสาวหรือมีเจ้าของแล้ว ไม่มีการหลอกหลวงหรือการย้อมแมวขาย เพราะแม้กระทั่งการได้เสียก่อนแต่งงานก็ถือเป็นความผิดต้องลงโทษปรับไหม การมีชู้ โทษถึงไล่ออกนอกหมู่บ้าน

ผู้ชายสวมเสื้อสีแดง และสวมกางเกงแบบคนไทยภาคเหนือ ซึ่งเรียกว่า “เตี๋ยสะตอ” หรือสวมสะโพรงแบบวัฒนธรรมพม่า แต่ในปัจจุบันหันมานิยมสวมกางเกงขายาว ผู้ชายเปลี่ยนแปลงก่อนเสมอ

2.2.4 แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. นายมงคล	แสงเฮ่อ	มีความสามารถในการ เป่าแคน ตีมีด
2. นายฟ่าง	แสงเฮ่อ	มีความสามารถในการเป่าแคน
3. นายไม	แสงเฮ่อ	มีความสามารถในการตีมีด
4. นายสุขไกร	การอวยชัย	มีความสามารถในการเป่าเขาควาย
5. กลุ่มแม่บ้าน	ชาวกะเหรี่ยงและม้ง	ปักลายผ้าและทอผ้าของชนเผ่า

2.2.5 สถานที่ท่องเที่ยว

บ้านปางตองเป็นทางผ่านไปเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

1. พุ่มบัวตองดอยแม่อูคอ ดอกบัวตองเป็นดอกไม้ป่าสีเหลือง มีลักษณะคล้ายดอกทานตะวัน แต่มีขนาดเล็กกว่า จะมีมากบริเวณบ้านแม่อูคอ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่อูคอ ห่างจากตัวอำเภอ 26 กิโลเมตร ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง กลางเดือน ธันวาคม

ของทุกปี ดอกบัวต้องจะออกดอกเหลืองสะพรั่งปกคลุมทั่วทั้งดอยแม่อุคอ นับว่าเป็นทุ่งบัวตองที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

2. น้ำตกแม่สุริน บนเส้นทางเดียวกันกับการเดินทางไปทุ่งบัวตองระยะห่างจากตัวอำเภอ 37 กิโลเมตร เป็นน้ำตกชั้นเดียวมีความสูงถึง 200 เมตร
3. น้ำตกแม่อุคอ ค้นพบเมื่อปี 2530 เป็นน้ำตกชั้นเดียว สูง 30 เมตร ระยะห่างจากอำเภอ 25 กิโลเมตร
4. น้ำตกแม่ยวมหลวง อยู่ริมถนนสายเส้นท่องเที่ยวยังทุ่งบัวตองห่างจากอำเภอ 15 กิโลเมตร
5. อุทยานกล้วยไม้รองเท้านารีเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กล้วยไม้รองเท้านารีของประเทศไทย ซึ่งจะมีดอกให้ชมตั้งแต่เดือนธันวาคมห่างจากตัวอำเภอเมือง 31 กิโลเมตร

2.2.6 การคมนาคมติดต่อ

การคมนาคมและการติดต่อกันภายนอกในอดีตเป็นไปด้วยความยากลำบากถนนเป็นลูกรังเป็นหลุมเป็นบ่อ ต้องอาศัยการเดินทางเท้าบ้านปางตองเป็นทางผ่านของพ่อค้าวัวต่าง หรือใช้ม้าต่างของเพื่อนำมาขายอำเภอขุนยวมหรือพ่อค้านำไปขายที่อำเภอแม่แจ่ม โดยใช้คนหาบสิ่งของหรือใช้ฝูงวัวบรรทุกสิ่งของเรียกว่าวัวต่าง ต่อมาเส้นทางคมนาคมได้รับการปรับปรุงเรื่อยมาจนเป็นถนนลาดยางในปัจจุบัน หมู่บ้านปางตองเป็นเส้นทางผ่านไปสู่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ ทุ่งบัวตอง อุทยานรองเท้านารี น้ำตกแม่สุริน ระยะทางจากที่ว่าการอำเภอขุนยวมถึงหมู่บ้านปางตองมีระยะทาง 16 กิโลเมตร ปัจจุบันการติดต่อค้าขายพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำ แครอท มีพ่อค้านำรถบรรทุกขึ้นมาซื้อถึงหมู่บ้านปางตองทำให้การขนส่งสะดวกเร็วขึ้น ส่วนถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเกือบทั้งหมดข่าวสารจากภายนอก สามารถทำได้โดยสะดวก ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ และโทรศัพท์สาธารณะ

2.2.7 การศึกษา

การศึกษาของคนในชุมชนมีโอกาสดำเนินการมากขึ้น ซึ่งมีโรงเรียนและจำนวนนักเรียน และห้องเรียนที่สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังรายละเอียดในตารางที่ 6

ภาพที่ 6

เยาวชนชาวมัง
และผู้รู้ ร่วม
ศึกษาสมุนไพร
โครงการ
"สมุนไพรมัง"

ตารางที่ 6 จำนวนนักเรียนและห้องเรียน ปีการศึกษา 2544 จำแนกตามชั้นเรียนและเพศ

	โรงเรียน	เพศ ห้อง	ก่อนประถมศึกษา						
			อนุบาล 3 ขวบ		อนุบาล 1		อนุบาล 2		รวม
1	ปางตอง	ชาย	0		6		13		19
		หญิง	0		6		11		17
		รวม	0		12		24		36
		ห้อง	0		1		1		2
		เพศ ห้อง	ประถมศึกษา						
			ประถม 1	ประถม 2	ประถม 3	ประถม 4	ประถม 5	ประถม 6	รวม
		ชาย	10	11	3	11	14	10	69
		หญิง	11	12	6	12	14	8	63
		รวม	21	23	9	23	28	18	132
		ห้อง	1	1	1	1	1	1	6
		เพศ ห้อง	มัธยมศึกษา						
			มัธยม 1		มัธยม 2		มัธยม 3		รวม
		ชาย	21		10		14		45
		หญิง	8		12		18		38
		รวม	29		22		32		83
		ห้อง	1		1		1		3
		เพศ ห้อง	รวมทั้งสิ้น						รวมทั้งสิ้น
			ชาย						
		หญิง							118
		รวม							251
		ห้อง							11

ที่มา : สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุนยวม, 10 กรกฎาคม 2544

2.2.8 การสาธารณสุข

บ้านปางตองมีสถานอนามัยอยู่ 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ประจำสถานี 3 คน ให้บริการด้านการตรวจโรคทั่วไป ตรวจชันสูตรหาเชื้อมาลาเรีย ฝ่าฝืนเย็บแผล ฝ่าฝืนมีอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) จำนวน 9 คน ในด้านสวัสดิการ การรักษาพยาบาลมีผู้มีรายได้น้อยจำนวน 307 คน จำนวนผู้มีบัตรสุขภาพ 11 คน จำนวนผู้ติดยาเสพติด จำนวน 28 คน โรคที่มีการระบาดทางวิทยาได้แก่ โรค มาลาเรีย, ปอดบวม, อหิวาต์, ตาแดง

2.2.9 การปกครองและภาวะผู้นำ สำหรับการปกครองในอดีตการปกครองจะขึ้นอยู่กับผู้นำ หมู่บ้าน ซึ่งในสมัยนั้นมีจำนวนครัวเรือนไม่กี่หลังคาจะเป็นชาวกะเหรี่ยงเป็นผู้นำ สืบทอดผู้นำมาเป็นระบบเครือญาติจนมีคนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นมีหลายหย่อมหมู่บ้าน มีทั้งชาวม้ง ชาวกะเหรี่ยง อพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น ซึ่งมีผู้นำ 2 เผ่าเกิดขึ้นมาไล่เลี่ยกันในช่วงสุดท้ายผู้นำชาวกะเหรี่ยงชื่อนายสุไรได้ลาออกมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านปางตองในปี 2526 เลือกได้นายเดิมศักดิ์แสงเฮ่อ เป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นทางการมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านทั้ง 2 ฝ่ายเข้าร่วมบริหารหมู่บ้านในแต่ละหย่อมบ้านก็จะมีผู้นำของหย่อมบ้านอยู่คอยดูแลเช่นปางตองได้ก็จะมี นายจ่อคือพอ ชมเกิดทอง เป็นผู้นำ ปางตองใหม่จะมีผู้ช่วย ชูเกียรติ รักกฎหมาย เป็นผู้นำ

2.2.10 โครงสร้างทางสังคมและระบบเครือญาติ ลักษณะการปกครองของชุมชนชาวม้งจะมีลักษณะเหมือนกับหมู่บ้านทั่วไป นั่นคือมีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน ดูแลหมู่บ้านให้มีความสงบสุข และช่วยระงับกรณีพิพาทต่าง ๆ สมาชิกของคณะกรรมการนี้จะเลือกจากผู้อาวุโสของเผ่าต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีลักษณะเป็นผู้นำที่น่าเชื่อถือเป็นคนซื่อสัตย์ ให้ความร่วมมือกับหมู่คณะเป็นอย่างดี และมีความรู้ในเรื่องผี เรื่องประเพณีชาวม้งเป็นอย่างดีด้วย ดังนั้นหมอผีจึงมักจะเป็นหนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย เพราะเป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลชาวบ้านอยู่แล้ว และรู้ประเพณีชาวม้งเป็นอย่างดีอีกด้วย นอกจากนี้ในปัจจุบันคณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องเป็นผู้ที่สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยหรือคำเมืองได้ดีด้วย เพราะจะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ชาวม้งมีการติดต่อกับคนภายนอกอยู่เสมอ โดยมักอยู่ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจกับกลุ่มชนใกล้เคียงกัน เช่น ชาวกะเหรี่ยงเข้ามารับจ้างทำไร่และชาวม้งบางคนมีอาชีพขับรถรับจ้างจากหมู่บ้านไปยังตัวเมืองซึ่งชาวกะเหรี่ยงก็มาใช้บริการด้วยการติดต่อกับคนไทยในบริเวณพื้นที่ราบในในเรื่องการค้าขายและปัญหาสุขภาพ การติดต่อกับชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนฮ่อในเรื่องการค้าขาย และการไปรับจ้างแรงงาน

สังคมชาวม้งถือการสืบตระกูลของฝ่ายชายเป็นหลัก (patrilineal society) เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะพาเจ้าสาวมาอยู่อาศัยในครัวเรือนของฝ่ายชาย (patrilocal residence) ผู้ชายที่อาวุโสที่สุดในครัวเรือนถือเป็นหัวหน้าครอบครัว เมื่อบิดาหรือหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตบุตรชายที่แต่งงานแล้วและเคยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันก็จะย้ายออกไปตั้งครอบครัวของตัวเอง คงเหลืออยู่ในครอบครัว

เดิมเฉพาะลูกชายที่ยังไม่ได้แต่งงานเท่านั้นแต่ถ้าลูกชายทุกคนแต่งงานหมดแล้ว ลูกชายคนโต ๆ ทั้งหมดจะแยกไปตั้งครอบครัวใหม่ เฉพาะลูกชายคนเล็กเท่านั้นที่อาจจะยังอยู่ในบ้านเดิมได้ ดังนั้นในขณะที่บิดายังมีชีวิตอยู่ในครัวเรือนของชาวม้งอาจจะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นได้เรื่อย ๆ ในครัวเรือนเดียวกันก็จะประกอบด้วยหลาย ๆ ครอบครัวได้ จัดเป็นครอบครัวแบบขยาย

ชาวม้งยังมีความสัมพันธ์แบบแซ่ตระกูลอีกด้วยแซ่ตระกูลของชาวม้งในประเทศไทยเท่าที่มีบันทึกไว้มี 13 สกุลด้วยกัน คือ แซ่ว่าง แซ่ย่าง แซ่ลี แซ่ท้อ แซ่ซ่ง แซ่เฮ้อ แซ่ว้อ แซ่จาง แซ่คาง แซ่หมั่ว แซ่เล่า แซ่กง และแซ่เส (ประสิทธิ์ 2536 :8) ปัจจุบันชาวม้งนิยมการตั้งนามสกุลใหม่แบบคนไทย เช่น นามสกุลธรรมชาติดุคม นามสกุลรักษารักษาติ ฯลฯ แต่ทุก ๆ คนยังคงมีแซ่ตระกูลเดิมของตนเอง และสามารถสืบสาวความเป็นญาติร่วมแซ่ตระกูลกันได้ ทั้งนี้เพราะการนับญาติร่วมแซ่ตระกูลเดียวกันนั้น เกี่ยวข้องไปถึงความเชื่อการปฏิบัติข้อห้าม ข้อนิยมต่าง ๆ ที่ชาวม้งยังถือปฏิบัติอยู่นั่นเอง

นอกจากนี้ในสังคมของชาวม้งยังมีความสัมพันธ์แบบกลุ่มบรรพบุรุษเดียวกันอีกด้วย ทั้งนี้โดยมีฝ่ายชายเป็นจุดเริ่มต้น และนับญาติย้อนไปถึง พ่อ ปู่ ทวด และปู่ทวด ขึ้นไปเรื่อย ๆ เท่าที่สามารถจะทำได้เมื่อนับย้อนไปแล้วรู้ว่าแยกมาจากบรรพบุรุษเดียวกันก็ถือว่าอยู่ในสายบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งความสัมพันธ์นี้ ก็ส่งผลถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามเจ็บไข้หรือทุกข์ยากด้วย

2.2.11 ข้อห้ามของชาวม้ง แต่เดิมข้อห้ามของสังคมชาวม้งมีอยู่มากมายเพื่อช่วยควบคุมดูแลสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข ในปัจจุบันข้อห้ามบางอย่างได้เปลี่ยนไปหรือถูกละเลยไป ยังคงมีเหลืออยู่ตามสภาพสังคมในยุคปัจจุบัน เท่าที่ยังปฏิบัติกันอยู่พอรวบรวมได้ 11 ข้อ บางข้อก็ยังปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด บางข้อก็อาจจะผ่อนปรนไปบ้าง ดังนี้คือ

1. ห้ามให้ชายอื่นแต่งชุดของสามีตนโดยที่สามีไม่อนุญาต ซึ่งอาจจะถือเป็นเรื่องการนอกใจกันได้

2. ห้ามเป่าเพลงแคนที่ใช้ในงานพิธีศพในบริเวณภายในบ้าน เพราะส่วนใหญ่เพลงงานศพจะใช้กันในพิธีกรรมงานศพเท่านั้น และห้ามตีกลองในหมู่บ้านม้งเพราะการตีกลองจะใช้ในงานศพแต่อย่างเดียว

3. ห้ามหนุ่มสาวเกี่ยวพาราสีกันในที่สาธารณะและต่อหน้าผู้คน โดยเฉพาะต่อหน้าผู้ใหญ่เพราะถือว่าไม่ให้เกียรติกัน ไม่เคารพพ่อแม่ของฝ่ายหญิง จะทำได้ก็เมื่อยุติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงหลับหมดแล้ว ดังนั้นการเกี่ยวพาราสีกันจึงทำได้ตอนกลางคืน โดยการกระซิบผ่านฝาบ้านจนกว่าฝ่ายหญิงจะเห็นใจ และยอมออกมาจากบ้านมาคุยกันในป่าบริเวณใกล้หมู่บ้าน หรือบริเวณทิวไม้ใกล้ ๆ บ้าน การเกี่ยวพาราสีจะทำในตอนกลางคืนได้เฉพาะในงานฉลองปีใหม่ ซึ่งจะเริ่มขึ้นในราวแรม 15 ค่ำหรือ ขึ้น 1 ค่ำ ในเดือนธันวาคม

4. ห้ามแต่งงานกับคนแซ่เดียวกัน

5. ห้ามหญิงที่ยังไม่ทำพิธีแต่งงานคลอดในบ้านพ่อแม่เพราะจะผิดผีบ้าน การตั้งท้องก็เท่ากับขาดจากผีของครอบครัวไปแล้ว เมื่อไม่มีใครรับผิดชอบก็ต้องสร้างกระท่อมเล็ก ๆ บริเวณ

ใกล้บ้านให้เธออยู่ หลังจากคลอด 1 เดือนแล้วจึงกลับมาเข้าในบ้านพ่อแม่ได้เหมือนเดิมโดยไม่ต้องทำพิธีกรรมอะไร แต่ถ้าเกิดมีสิ่งไม่ดีขึ้นในครอบครัว เช่น ถูกไม้ทิ่มแทง ถูกของมีคมบาด มีการเจ็บไข้ป่วย ๆ ก็จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมโดยคนเข้าทรงก็จะทำพิธีเข้าทรงหรือลงผี และเมื่อพบว่า เป็นเพราะพ่อแม่ให้ลูกไม่มีพ่อเข้ามาอยู่ในบ้านก็ต้องเรียกญาติพี่น้องตระกูลเดียวกันมาประชุม และทำพิธีขอขมาต่อผีบรรพบุรุษ

6. ห้ามหญิงที่คลอดลูกใหม่ ๆ นั้นคือยังอยู่ในระหว่างอยู่เดือนในช่วง 30 วันหลังคลอดเข้าไปในบ้านคนอื่นเพราะเชื่อว่าลูกของหญิงคนนั้นจะไปเหยียบบันไดเงินบันไดทองของบ้านนั้นหัก จะทำให้บ้านนั้นทำมาหากิน ค้าขายไม่ขึ้น

7. ห้ามแขกผู้มาเยือนนอนนอนบนกับหิ้งผี เพราะเป็นบริเวณที่ใช้ประกอบพิธีกรรม หากจำเป็นจริง ๆ ในกรณีที่ห้องรับแขกไม่มีหรือเต็มแล้ว ให้นอนขวางได้ทั้งนี้เพราะการนอนตามขนานหิ้งผีจะเป็นการนอนแบบศพถือว่าไม่เป็นมงคลต่อแขกและเจ้าของบ้าน

8. ในกรณีที่มิเด็กเกิดใหม่ และมารดาอยู่ระหว่างอยู่เดือน 30 วัน ห้ามผู้ที่ไม่ใช่คนในครอบครัวเข้าประตูบ้าน แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องเข้าประตูบ้านจริง ๆ ห้ามผู้นั้นใส่รองเท้า หรือสพายย่ามเข้าไปด้วยเพราะเชื่อว่าจะทำให้น้ำนมแม่ของเด็กแห้ง จะทำให้เด็กไม่มีอาหาร แต่ถ้าเผลอนำเข้าไปจะต้องทิ้งสิ่งของนั้นไว้ในบ้านนั้นเป็นเวลา 1 เดือน และต้องทำการขอมาโทษด้วยการเสียเงินค่าปรับจำนวนหนึ่ง

9. ในช่วงปีใหม่จะต้องทำพิธีบูชาผี เช่นไหว้บรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต้องทำหิ้งผีหรือ สือกั้งใหม่โดยนำกระดาษมาปิดที่หิ้งผีใหม่ ส่วนอันเก่าให้นำไปเผาและในช่วงงาน ปีใหม่นี้จะมีการกินอาหารดี ๆ มีการละเล่นสนุกสนาน จะหยุดการทำงาน ห้ามทำงานบ้าน ห้ามกวาดขยะ และจะไม่ขายของใด ๆ ทั้งสิ้น

10. เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ศพจะวางขนานไว้กับฝาบ้านบริเวณที่แขวนหิ้งผี และให้เอาศพไปฝังในวันดี เช่น วันวัว* ซึ่งคนตายจะได้ไปเกิดเป็นคนที่มีอายุยืน ห้ามนำไปฝัง ในวันไม่ดี เช่น วันงู วันกระต่าย วันลิง วันไก่ วันหมา เพราะหากฝังวันไก่อจะทำให้เกิดมาเป็นคนอายุสั้น วันกระต่ายจะทำให้เป็นคนขี้เกียจ ส่วนวันหมาจะเป็นคนไม่ดี ผิดลูกผิดเมียคนอื่น และเป็นคนขี้ขโมย

11. ห้ามเหยียบธรณีประตู เพราะจะทำให้ผีประตูไม่พอใจ อาจเกิดเจ็บไข้ต่าง ๆ ได้ ดังนั้นเมื่อจะเข้าบ้านให้ข้ามธรณีประตูไป (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539 : 21-26)

2.2.12 ข้อห้าม,ข้อพึงระวังของเผ่ากะเหรี่ยงสำหรับคนภายนอก สังคมจารีตประเพณีของกะเหรี่ยงมีข้อห้ามอยู่มากมายตามความเชื่อต่อผีและวิญญาณการห้ามประพฤติปฏิบัตินี้มีใช้เป็นข้อห้ามต่อชาวกะเหรี่ยงด้วยกันเท่านั้นแต่ยังเป็นข้อห้ามสำหรับคนนอกเผ่าหรือต่างเผ่าที่เข้าไปในหมู่บ้าน แม้กระทั่งการวิจารณ์ถึงข้อห้ามเหล่านี้ ครูหรือเจ้าหน้าที่คนใดก็ไม่ควรวิจารณ์อย่างเด็ดขาด เพราะการไปแตะต้องศาสนาหรือความเชื่อของผู้อื่นก็คือการลบหลู่ดูถูกกันนั่นเอง

ข้อห้ามข้อพึงระวัง หรือ ข้อห้าม ข้อนิยมของกะเหรี่ยงมีอยู่มากมาย มากเกินกว่าจะจดจำหรือท่องจำได้หากเราไม่ใช่กะเหรี่ยงซึ่งได้รับการบอกเล่าสั่งสอนย้ำสอนมาตั้งแต่วัยทารกโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) แต่ก็ไม่จำเป็นต้องท่องจำด้วย

อยู่กับกะเหรี่ยงนานไป ๆ หากมีความสนใจจริงย่อมรับทราบและซึมซับข้อห้ามเหล่านี้เอง สิ่งสำคัญในการก้าวไปก้าวแรกในชุมชนกะเหรี่ยงคือ การรู้จักอ่อนน้อมต่อคนฝากเนื้อฝากตัวกับชาวกะเหรี่ยงทุกคน ขอให้แนะนำเราให้กระทำการสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามประเพณีกะเหรี่ยง ขอให้ดักเตือนเราเมื่อเรากระทำความผิดจารีตประเพณี หากกระทำได้ ผิดมากก็เป็นผิคน้อย ผิคน้อยก็หายไป ขอเพียงเราอย่างหลงตนหลงศักดิ์ศรี เหมะเกริมว่าเราอยู่ในระดับชั้นสังคมที่สูงกว่า – ซึ่งไม่จริงเลย กะเหรี่ยงบนภูเขากับเราจากโลกพื้นราบ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนเท่าเทียมกัน แม้เราจะแตกต่างกันในเรื่องของศาสนาและความเชื่อ แต่พระพุทธเจ้าพระเจ้าและผีหรือวิญญาณก็บัญญัติข้อห้ามเพื่อให้เกิดคุณธรรมความดีเหมือนกัน

แนวทางหนึ่งพูดถึงบาปบุญ อีกแนวทางหนึ่งพูดถึงการลงโทษและการขอสมลาโทษ แต่จุดหมายคือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสันตินั่นเอง

ข้อห้ามข้อนิยมกับศีลธรรมหรือบทบัญญัติทุกประการจึงเป็นเรื่องเดียวกันอย่างไรก็ตาม ยังมีข้อห้ามข้อพึงระวังของกะเหรี่ยงบางประการ ซึ่งผู้คนจากโลกภายนอกต้องจดจำและยอมรับไว้ก่อน มิบังควรที่จะลองละเมิดหรือล่วงละเมิดเลย

ประการแรก คือเรื่องชู้สาวหรือความสัมพันธ์ของชายหญิง จารีตประเพณีของกะเหรี่ยงนั้น ชายหญิงซึ่งไม่ใช่ญาติในระดับร่วมปู่ย่าตายาย ไม่ควรมีพฤติกรรมใด ๆ ที่อาจถูกเข้าใจผิดไปในทางชู้สาวได้ เช่นการอยู่ด้วยกันตามลำพังในที่โหรงรง หรือไปไหนด้วยกันเพียงแค่อสองต่อสองล้วนเป็นสิ่งที่สังคมกะเหรี่ยงยอมรับไม่ได้เลย แต่การแสดงออกของการไม่ยอมรับจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้กระทำความผิดข้อห้าม หากเป็นเลือดกะเหรี่ยงด้วยกัน ย่อมมีการปรับโทษแน่นอน แต่หากเป็นครูหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ย่อมเกิดความเกรงใจกลัว “เจ้าคน นายคน” จะโกรธ จนกว่าผีหรือวิญญาณโกรธและบันดาลให้เกิดเหตุวิบัติหรือการเจ็บป่วย ซึ่งถึงตอนนั้นเจ้าคนนายคนก็ถูกเนรเทศ ซึ่งหากฝันอยู่ต่อไปก็หมดความหมาย เพราะกระบวนการแข่งขัน (sanction) จะมาถึงทันทีในรูปลักษณะของความเฉยเมยหมดความสนใจ ดังนั้นเอง การถูกเนื้อตัวต่อผู้ต่างเพศ ไม่ว่าในกิจกรรมสันตนาการในหรือนอกห้องเรียน หรือการตรวจอาการเพื่อการบำบัดรักษา เป็นสิ่งที่ฝ่าฝืนข้อห้ามในจารีตประเพณี จึงไม่ควรกระทำ

อธิบายแบบแปลไทยเป็นไทยก็คือ การละเล่นรื่นเริงที่ชายหญิงต้องถูกมือถูกตัวกัน ครูไม่ต้องสอน หรือการอ้อมมือแตะหน้าผาก วัดไข้จับชีพจร หมอผู้ชายก็อย่าทำกับคนไข้หญิงเลย เพราะผิดจารีตประเพณีกะเหรี่ยง แน่ละ อาจมีข้อยกเว้นซึ่งชาวกะเหรี่ยงมีต่อครูหรือหมอด้วยคารวะ แต่จงถามใจท่านอีกครั้งเถิด พร้อมจะเสี่ยงหรือ และเสี่ยงเพื่ออะไร ?

ประการที่สองคือ การกระทำที่ก้าวร้าวหรือใช้กำลัง การตีหมัดเป็นสิ่งที่จำเป็นในพิธีกรรมเลี้ยงผีหรือในประเพณีทุกเรื่องของกะเหรี่ยง แต่ต้องไม่เมาแล้วเอะอะโวยวายก่อความผู้อื่นหรือทำดีทำต่อย หรือลงมือลงเท้า การถกเถียงทะเลาะกันในบ้านก็ถือเป็นการก้าวร้าว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภายในครอบครัวหรือภายนอกก็ตาม แม้แต่การร้องรำทำเพลงดบมือกระที่บเท้าแบบร่าว ประยุกต์หรือดิสโก้ก็เป็นการรื่นเริงที่ก้าวร้าว เหล่านี้เป็นการกระทำที่ก้าวร้าว ซึ่งขัดต่อข้อห้ามและสังคมกะเหรี่ยงไม่ยอมรับ ยิ่งรุนแรงกว่านี้ยิ่งร้ายแรง เช่นการชกต่อยดบตี หรือใช้เครื่องทุ่นแรงเมื่อคราวขัดแย้งนั้นมีโอกาสตกลงกันได้โดยสันติวิธี เช่นการขอซื้อไก่มาเป็นกับข้าวหรือแกล้มเหล้าไม่ได้ทั้ง ๆ ที่มีไก่วิ่งเล่นอยู่เต็มลานบ้าน ก็เลยใช้วิธียิงไก่ก่อนแล้วจ่ายเงินที่หลัง (เมื่อเจ้าของไก่แสดงตัวต่อเจ้าของปืน) เหล่านี้เป็นการใช้กำลัง ซึ่งขัดต่อข้อห้ามและสังคมกะเหรี่ยงไม่อาจยอมรับได้เลย

ประการที่สามคือ การแต่ต้องตีเสมอต่อผีและวิญญาณ อธิบายด้วยตัวอย่างจะเข้าใจได้ดีกว่า

1. ผู้เผยแพร่ศาสนาซึ่งเพิ่งฝึกงานคนหนึ่ง อาสาสอนหนังสือให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งมีโรงเรียนแต่ไม่มีครู บทเรียนบทแรกในวันเริ่มเรียนคือคำบอกเล่า "ไม่มีผี มีแต่พระเจ้า" ปฏิบัติการตอบรับไม่ข้ามวัน คือการแจ้งให้ทราบ "ครูไปนอนที่หมู่บ้านอื่น เอะ พวกเราไม่เรียนแล้ว" (อ้างถึงบันทึกงานวิจัย - คำบอกเล่าที่หมู่บ้านทียะลี ปี 2514)

2. เจ้าหน้าที่อนามัยเดินทางมาหน่วยให้บริการเคลื่อนที่เพื่อชาวเขาถึงบ้านหลังแรกของหมู่บ้านที่เพิ่งเคยมา หิวน้ำ ก้าวจะขึ้นบ้านเจ้าของบอกว่า "ขึ้นไม่ได้ ลูกผมป่วยกำลังมัดมือเลี้ยงผี" และชี้ให้ดู "เฉลว" สัญลักษณ์ คำตอบของหมอ "ไม่เป็นไร ผมเป็นหมอ เตียวผมฉีดยาให้รับรองลูกคุณหายแน่" การกระทำประกอบคำตอบคือ หยิบ "เฉลว" ขึ้นไปบนบ้านด้วยและตีมน้ำ

ปฏิบัติการตอบรับในชั่วโมงนั้นคือคนเฒ่าคนแก่และเจ้าของบ้านมาล้อมวงบอกเล่าอย่างสุภาพ "ผมเสียค่าหมูเลี้ยงผีไป 600 บาท ต้องเลี้ยงใหม่เพราะหมอผีดผี หมอจ่ายเงินให้ผมนะ"

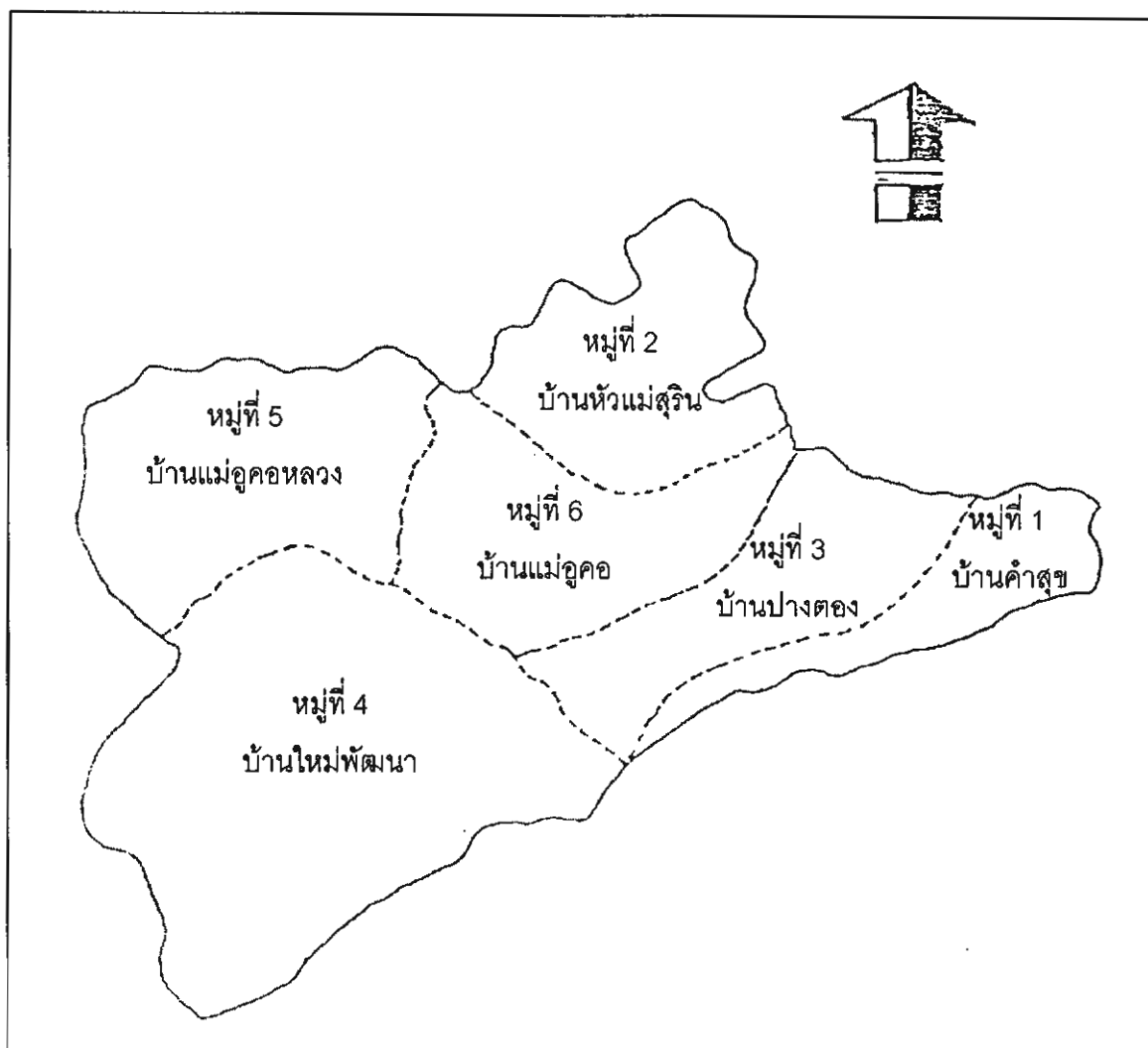
(อ้างถึงบันทึกวิจัย คำบอกเล่าที่หมู่บ้านแม่จอกี ปี 2518)

(ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือกรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2527 : 18 - 22)

2.2.13 ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรดิน สภาพพื้นที่บ้านปางตองโดยทั่วไปเป็นที่ลาดชันพื้นที่ทำการเกษตรจะอยู่ตามเชิงเขาและหุบเขาที่เป็นที่ราบใกล้แหล่งน้ำ สภาพทางกายภาพและกลุ่มดินบ้านปางตองอยู่ในกลุ่มดินที่ 62 ซึ่งมีรายละเอียดกลุ่มดินดังนี้

แผนที่ตำบลแม่ฮูดอ แสดง อาณาเขตของหมู่บ้าน

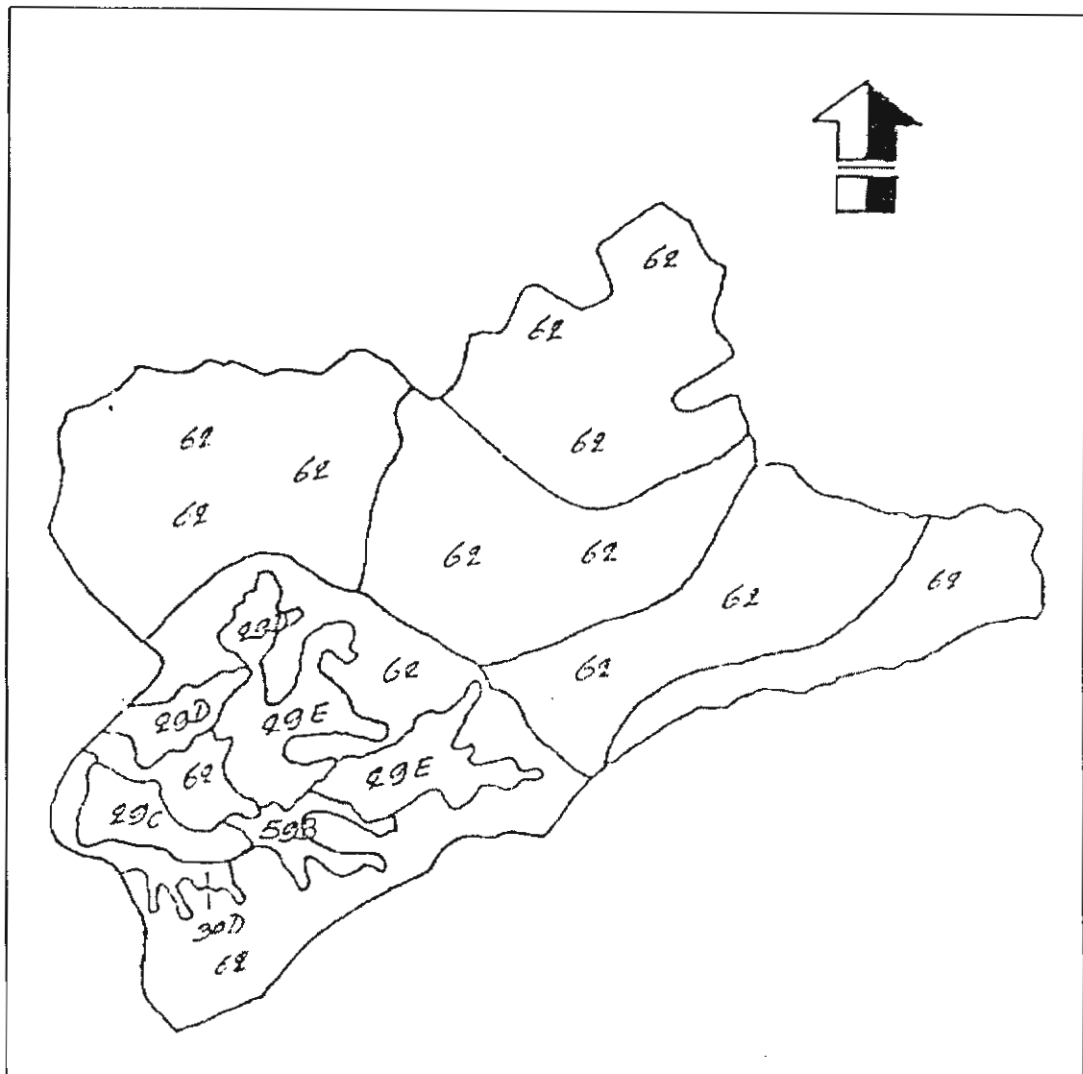

กลุ่มดินที่ 62 หน่วยแผนที่ดินนี้ เป็นหน่วยแผนที่ ที่ประกอบด้วยหิน ที่ภูเขา และเทือกเขา มีความลาดชันมากกว่า 35% ดินที่พบในบริเวณดังกล่าวมีทั้งดินลึกและดินตื้น ลักษณะของเนื้อดิน และความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ แตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของหินต้นกำเนิดในบริเวณนั้น มักมีเศษหิน ก้อนหิน หรือ หินโผล่ กระจัดกระจายทั่วไปส่วนใหญ่ยังปกคลุมด้วยป่าประเภทต่าง ๆ เช่น ป่า เบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หรือป่าดงดิบชื้น หลายแห่งมีการทำไร่

เลื่อนลอย โดยปราศจากมาตรการในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งเป็นผลให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน จนบางแห่งเหลือแต่หินโผล่ขึ้นมา

กลุ่มดินนี้ ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เนื่องจากมีปัญหาหลายประการที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศควรสงวนไว้เป็นป่าธรรมชาติ เพื่อรักษาเป็นป่าต้นน้ำลำธาร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2538 : 44 - 45)

แผนที่ตำบลแม่อุคอ แสดง ชุดดิน

ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ ในหมู่บ้านปางตองเน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยว เช่น แครอท กระหล่ำ ผักกาดขาว มะเขือเทศ เป็นหลัก มีการใช้ปุ๋ยยาเคมีจำนวนมากทำให้ดินเป็นแหล่งที่สะสมของสารเคมีทางการเกษตร ที่เกษตรกรใช้พื้นดินเป็นแหล่งสะสมโรคพืช สาเหตุมาจากเกษตรกรปลูกพืชตระกูลเดียวซ้ำในที่ดินเดียวกัน ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมงานวิจัยก็ได้ทำปุ๋ยมูลสัตว์หมัก ปุ๋ยคอก

หมัก ที่ใช้หัวเชื้อจุลินทรีย์ในท้องถิ่น (IMO) นำไปใส่ในแปลงผักที่ปลูกก็ให้ผลผลิตดี ทำให้เกษตรกร
เริ่มนิยมใช้ปุ๋ยที่ผลิตจากหัวเชื้อจุลินทรีย์ ในท้องถิ่นมากขึ้น

การถือครอง/ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์
ในพื้นที่ทำกิน เพราะพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติทุ่งบัวตองไม่สามารถออกเอกสาร
สิทธิ์ได้ ในช่วงฤดูร้อนชาวม้งจะลงไปเช่าที่นาชั่วคราวแถวอำเภอขุนยวมเพื่อปลูก มะเขือเทศ,
กะหล่ำปลี, ผักกาดขาวเพราะฤดูร้อนขาดน้ำ

ทรัพยากรน้ำ บ้านปางตองมีอาณาเขตเชื่อมติดกับดอยขุนยวม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำ
ยวม เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านบ้านปางตอง, ตำบลแม่อูคอ, บ้านใหม่พัฒนา, ตำบลแม่มยวม
น้อย, ตำบลขุนยวม, ตำบลแม่เงา และไหลผ่านที่ราบลุ่มแม่น้ำยวม ซึ่งเป็นที่ใช้ทำการเกษตร 8
ตารางกิโลเมตร ในอดีตและปัจจุบันชาวอำเภอขุนยวมยังใช้แม่น้ำยวมในการผลิตน้ำประปาเพื่อการ
บริโภค และใช้สายแม่น้ำยวมหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ในการเกษตร บ้านปางตองก็เช่น
เดียวกันยังอาศัยแหล่งต้นกำเนิดน้ำใช้ผลิตน้ำประปาภูเขา และใช้ในการเกษตร ในฤดูฝน ในส่วนฤดู
แล้งจะใช้ต่อท่อน้ำปลูกผักในบางพื้นที่เท่านั้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือเกษตรกรยังผลิตพืชเชิงเดี่ยวมีการ
ใช้ปุ๋ย ยา สารเคมี ในเขตต้นน้ำ เกิดผลกระทบต่อการใช้บริโภคและการใช้น้ำของชาวขุนยวม ซึ่ง
ปัจจุบันก็เริ่มมีการใช้ปุ๋ยชีวภาพ (IMO) บ้างแล้วแต่ก็เป็นส่วนน้อย

การจัดการน้ำในกระบวนการผลิตทางการผลิตทางการเกษตร ในอดีตจะเป็นการเพาะ
ปลูกตามฤดูกาลเท่านั้นต้องรอน้ำฝนและคนที่อยู่ต้นน้ำก็สบายหน่อยไม่มีระบบเหมืองฝายเพาะต้น
น้ำยวมเป็นลำห้วยแคบ ๆ เท่านั้น ปัจจุบันปริมาณน้ำลดลง เนื่องจากการขายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่ม
ขึ้นทำให้เขตป่าต้นน้ำลดลง

ทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่าส่วนใหญ่ยังปกคลุมด้วยป่าประเภทต่าง ๆ เช่น ป่าเบญจ
พรรณ ป่าเต็งรัง หรือ ป่าดงดิบชื้น ซึ่งอยู่ในเขตวนอุทยานทุ่งบัวตอง พื้นที่หลายแหล่งมีการทำไร่
หมุนเวียนปราศจากมาตรการในการอนุรักษ์ดิน และ น้ำ ซึ่งเป็นผลให้เกิดการชะล้างพังทลายของ
หน้าดินโดยเฉพาะในปีที่ผ่านมามีฝนตกชุกมากทำให้แปลงการเกษตรของเกษตรกรบ้านปางตองถูกน้ำ
กัดเซาะหน้าดินเป็นร่องลึกทำให้ผลผลิตเสียหายหน้าดินถูกทำลายบางแหล่งเหลือแต่หินโผล่ขึ้นมา

ปัจจุบันชาวบ้านปางตองยังอาศัยป่าเพื่อตัดไม้มาทำบ้านเรือนเป็นการสร้างพอสถาณะ
ไม่มีการตัดออกมาเพื่อจำหน่าย จะนำมาเป็นเชื้อเพลิงสำหรับหุงต้มอาหารเท่านั้น มีการหาของป่า
ตาม ฤดูกาล เช่น ฤดูฝนจะหาเห็ด หน่อไม้ และผักชนิดต่าง ๆ มาบริโภค

2.2.14 สภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขของตำบลแม่อุค

ปัญหาหลักที่พบในหมู่บ้านปางตองมีด้วยกัน 16 ปัญหาโดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

1.1 ขาดเงินลงทุน สาเหตุเกิดจากราคาผลผลิตไม่แน่นอน ทำให้ขาดทุนเป็นหนี้สิน
แนวทางแก้ไข คือจัดหาแหล่งทุน โดยรัฐบาลได้จัดสรรกองทุนให้หมู่บ้านและ
ร้านค้าเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านปางตองได้เงินสนับสนุนจากโครงการ
ทำกองทุนหมู่บ้านนาร่อง โดยกองทุนเพื่อสังคมสนับสนุนเงินให้เป็นเงินกู้ยืมเป็นทุนหมุนเวียน
จำนวน 200,000 บาทและโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านละ 100,000 บาท

1.2 ถูกพ่อค้ากดราคา สาเหตุขาดการรวมตัวกันไม่มีอำนาจต่อรองผลผลิตล้นตลาด
แย่งกันขายผลผลิต

แนวทางแก้ไข เสริมกิจกรรมให้เกิดการรวมกลุ่มผู้ผลิตปัจจุบันมีสมาชิกในบ้าน
ปางตองไปเข้าร่วมกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรทฤษฎีใหม่ ร่วมกันเปิดตลาดผักปลอดสาร
พิษขึ้นที่ท่ารถเปรมประชาอำเภอนวมแล้ว มีการกำหนดราคาผลผลิตกันเองในกลุ่ม และจำหน่าย
กันเป็นระบบกลุ่มแต่ในหมู่บ้านปางตองยังไม่มีกรรวมกลุ่มผู้ผลิตที่ชัดเจน

1.3 ผลผลิตตกต่ำ สาเหตุเกิดจากขาดความรู้เรื่องการปรับปรุงบำรุงดิน ความรู้
เกี่ยวกับโรคพืช

แนวทางแก้ไข ที่ผ่านมามีหน่วยงานเข้าไปให้ความรู้ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน
ถึงศูนย์โครงการพระราชดำริเพื่อการพัฒนาที่ดินได้ให้ความรู้ด้านการปรับปรุงบำรุงดินแก่เกษตรกร
บ้านปางตอง แต่ก็ยังไม่ทั่วถึงจึงมีสมาชิกบางคนไปอบรมการใช้จุลินทรีย์ในท้องถิ่น มาทำปุ๋ยมีชีว
ภาพ ปุ๋ยหมัก ใช้ในการบำรุงดินและต้นพืช ส่วนด้านโรคพืชยังไม่มีกรอบรมให้ความรู้กับเกษตรกร

1.4 ขาดตลาดรองรับ สาเหตุเกิดจากผลผลิตมีมากเกินไปความต้องการของตลาด พื้นที่
ที่อยู่ห่างไกล

แนวทางแก้ไข ให้รัฐบาลจัดตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตร มีการวางแผน
งานการปลูกพืช ตามความต้องการเกษตรกร

1.5 ค่าแรงงานสูง สาเหตุเกิดจากค่าครองชีพสูง

แนวทางแก้ไข ให้ลงแขกร่วมกัน

1.6 หนี้สิน สาเหตุขาดการวางแผนงานการบริหารจัดการด้านการเงิน ราคาผลผลิต
ตกต่ำ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้สินได้เพราะอยู่ในภาวะขาดทุน

แนวทางแก้ไข มีสมาชิกเกษตรกรบ้านปางตองเข้าร่วมโครงการขอพักชำระหนี้
หลายรายในส่วนของตำบลแม่อุคมีสมาชิกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ 33 ราย

2. ปัญหาทางด้านสังคม

2.1 ขาดการรวมตัวเพื่อต่อรองราคาผลผลิต สาเหตุเกิดจากความเห็นแก่ตัวขาดความ
สามัคคี

แนวทางแก้ไข เสริมกิจกรรมให้สมาชิกมีการทำงานร่วมกันมากขึ้น

2.2 ขาดที่ทำกินและที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ สาเหตุเกิดจากประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นพื้นที่มีจำกัด ที่อยู่ในเขตอุทยานทุ่งบัวตองไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ได้

แนวทางแก้ไข ลงชื่อนำเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชนให้ผ่านสภายกเลิกการประกาศเขตวนอุทยานบัวตอง

2.3 ยาเสพติดระบาด สาเหตุเกิดจากความอยากรู้อยากลอง ว่างาน ครอบครัวแตกแยก

แนวทางแก้ไข กำจัดแหล่งผลิตและแหล่งจำหน่ายนำผู้ติดยาไปบำบัดรักษา จัดกิจกรรมส่งเสริมความอบอุ่นให้แก่ครอบครัวในชุมชน

2.4 ขาดเครื่องทุนแรงทางการเกษตรสาเหตุ เกิดจากความยากจน

แนวทางแก้ไข หาแหล่งที่สนับสนุนด้านเครื่องทุนแรง

3. ปัญหาด้านสุขภาพ

3.1 สารเคมีสะสมอยู่ในร่างกาย สาเหตุเกิดจากการใช้สารเคมี ทางเกษตรมากเกินไปและมีการใช้ยาบางชนิดไม่ถูกวิธี

แนวทางแก้ไข หาอาชีพเสริมและสถานอนามัยบ้านปางตอง เปิดอบรมให้ความรู้เรื่องหลักการโภชนาการที่ถูกสุขอนามัยแก่สมาชิกในชุมชน

4. ปัญหาด้านการศึกษา

4.1 เกษตรกรขาดความรู้เรื่องโรคพืช สาเหตุเกิดจากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่รัฐด้านการเกษตรยังไม่ทั่วถึง และเกษตรกรขาดข้อมูลทางด้านโรคพืช

แนวทางแก้ไข หน่วยงานทางด้านการเกษตรหรือ อบต. จัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับด้านโรคพืช

4.2 ไม่มีเงินส่งลูกเรียน สาเหตุเกิดจากความยากจน มีอาชีพไม่แน่นอนและมีลูกมาก

แนวทางแก้ไข จัดหาอาชีพเสริมและหาอาชีพหลักที่เหมาะสมขอกู้เงินทุนการศึกษาวางแผนครอบครัว

5. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

5.1 อากาศเป็นพิษ สาเหตุการฉีดพ่นสารเคมีทางการเกษตร มีการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ และหาเห็ดเกิดกลุ่มควันปกคลุมบริเวณหมู่บ้าน

แนวทางแก้ไข สร้างความตระหนักลดมลภาวะที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม หยุดเผาป่าและเลิกใช้สารเคมี

5.2 การตัดไม้ทำลายป่า สาเหตุเกิดจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นที่ทำกินไม่พอเพียง จึงมีการบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำเป็นพื้นที่เกษตร

แนวทางแก้ไข วางแผนครอบครัวหยุดตัดไม้ จัดทำป่าชุมชนอย่างถาวร